

Михайло Блехман

ЧАС ЗБИРАТИ МЕТАФОРИ

Оповідання

Україні

Редактор: Марія Гончаренко
Ілюстрації: Олексій Кузнецов

Мольберт

Знаки запитання ліхтарних стовпів перестали сутулитися й випросталися на знак оклику порожньої ранкової дороги, що веде на північ, до мого озера. Майже безшумно пролетів над озером літак: дивись, куди вже встиг долетіти з тих давніх пір. Мені здавалося, що це саме я запустив його, коли він був усього лише літачком... Лінивий дощ повз, не в змозі світ за очі піти як годиться, і поступово заснув десь у горах, сховавшись за соснами, схожими на свічки, що їх нарешті задули після довгої ночі .

Нова картина, здається, поступово вимальовувалася, - але, як завжди, я не був у ній впевнений і втомився від цієї гнітючої невпевненості. Взявши етюдник, я спустився до мого озера, що нагадує краплю дощу, яка розтеклася по долоні. Перелітний гусак реготнув наді мною і перевів насторожений погляд власника на байдужу до всього тлінного перелітну подругу. Гусак був гарний, віддалено схожий на лебедя, однак виглядав занадто гордовито і цим радикально від лебедя відрізнявся. Не слід вважати своє походження, подумав я, - в тому числі власну гусиність, великим достоїнством, щоб його, врешті-решт, не почали вважати недоліком.

Сівши перед етюдником на улюблену лавку, я зітхнув глибше і почав малювати. Острівець, вода, що застужено хлюпає біля берега, радикалітна верба, що викликає тепле співчуття, качури з блискучими, немов вимиті пляшки, головами, невиспані качки, ялинки, що прибігли сюди з мільйонів новорічних листівок. І хмари, як шматочки цукру в охолодженому чаї, не розчиняються в холодному ранковому озері.

Чим довше я писав мою картину, тим більше побоювався, що вона вийде не такою, як я замислив, що їй бракуватиме одного-єдиного штриха - або мазка - останнього, вирішального, штриха-крапки. Щоб глядачі побачили моє озеро так, як хотів я, і не сказали б те, що завжди кажуть: мовляв, так не буває і на моїй картині все - неправда.

- Ваш хлопчик полюбляє метафори, - сказав хтось за спиною, оцінюючи написане.

- Дівчинка, - машинально відповів я і обернувся.

Дивно, що раніше я їх не помічав. Двоє художників, один дещо старший, сиділи за мольбертами. Їхні картини перешіптувалися, як шепоче, шелестить, шарудить жовтневе листя. Картини були несхожі, як дві краплі води, і це робило їх схожими - немов ті ж дві дощові краплі. Я легко зрозумів їхню мову, хоча, на перший погляд, вона не була моєю. Правда, іноді знання мови недостатньо, щоб зрозуміти: адже якщо знаєш мову, очікуєш почути знайомі слова і фрази, - а це, на жаль - чи на щастя? - не завжди відбувається. Я відклав пензель, але молодший сказав:

- Якщо ви прийшли на це озеро, пензля відкладати не можна.

Він знову подивився на мою картину і схвально промовив, звертаючись до колеги:

- Виходить несхоже...

Я не встиг образитись, як старший додав - неквапливо й переконливо:

- Згоден, потрібно віддати автору належне. На щастя, він не намагається

відрізнитися або походити.

Молодший привітно кивнув мені, ставлячи крапку, хоча я сподівався, що - краще - кому:

- Намагатися бути несхожим або схожим - це фактично одне й те ж, друже.

Продовжуйте уникати обох спокус.

Я зрадів новому знайомству, взяв відкладений на мить пензель і сказав перше, що спало на думку, щоб підтримати розмову:

- А я вас тут раніше чомусь не бачив...

Старший теж посміхнувся і кивнув:

- Потрібні були взаємні зусилля.

Ми розсміялися. Сонце тим часом вийшло в люди і глевким круглим шматочком тіста повисло над острівцем. Ранкове світло було кольору не зовсім дозрілого апельсину. Господар острівця, бобер, вибрався на сушу й поправив вуса.

- Ви правильно визначили вік героїні, - похвалив я моїх нових друзів. - Втім, шкода: я хотів розгадати цю загадку для глядача пізніше. Бажано - в самому кінці картини - коли знайду завершальний штрих.

- Ви вже майже знайшли його, - відповів молодший. - Озеро на вашій картині бачить дівчинка чи хлопчик: воно виглядає як крапля, що розтеклася на долоні.

- Якби дивився я, воно б розтеклося сльозою по щоці, - несумно, але й не дуже весело зауважив старший.

Молодший задумливо затягнувся сигаретою, не помічаючи попелу, що падає з неї пожухлим кленовим листям на почервонілі схили гір.

- Найменше, - подумав я вголос, радячись з ними, - на деталі звертають увагу ті, хто так само неуважний до цілого. В результаті деталі не складаються в ціле, а ціле перетворюється в незначну деталь, яким би важливим не був задум.

- Задум самий по собі не може слугувати виправданням результату, - з відстороненою іронією зауважив старший з художників. - Головне - дізнатися і розповісти правду, якою б фантастичною вона не виглядала, і уникнути фантастики, якою б правдивою не здавалася вона.

- Іноді, - поскаржився я, - фантастика виглядає такою простою, що зрозуміти її більш ніж непросто...

І додав, подумавши:

- Хоча складність у тому, що глядачі найчастіше бажають отримати замість правди - фантастично незрозумілу їм фантастику, котра виглядає спокусливо правдивою.

Мій літакок все летів над озером, ми дивилися на нього і думали кожен про своє, але, по суті, про одне й те ж: про те, що зараз хтось, напевно, дивиться на нас з ілюмінатора і мріє спуститися сюди і пожити хоча б тиждень на бобровому острові, - але літак не зупиняється і пролітає геть.

- Чому ж, - спитав я, звертаючись до молодшого з художників і вдивляючись у його полотно, - у вас на картині наш острів не в озері, а в морі?

Він знову затягнувся і сказав сумно:

- Коли летиш на південь, всі озера зливаються в океан...

За своєю звичкою обов'язково заперечити, особливо тим, з ким згоден, я хотів заперечити, що на морському острові пристойний - а наш був явно пристойний - бобер не прожив би й тижня, - але згадав про важливіше і поділився з ними:

- Я в дитинстві більше за все любив їздити на південь...

- От бачите, - підтвердив старший, - ми всі з півдня: і цей гусак, і ми з вами, і літак, що летить додому, і світло кольору дозрілого помаранча.

Бобер закінчив ранковий туалет, примружився, кинув на нас оцінючий погляд і, не знайшовши нічого вартого уваги, плюхнувся в воду по невідкладних справах. Ошелешена качка злетіла куди очі дивляться, обурено крикаючи на бобра і - розчаровано - на

пляшкового селезня, що не спромігся захистити її.

- Втім, - продовжив я, дивлячись на картину старшого з художників, - можливо, їхню нелюбов до правди можна пояснити об'єктивними причинами? Ось, наприклад, - але тільки наприклад, - ця ваша картина. Їй теж, здається, бракує останнього штриха: тут повідомляють якусь таємницю, але ви не знаєте, яку саме, і хочете, щоб цю загадку розгадали глядачі. Я спробую знайти її - для вас, щоб ви зробили останній штрих. От тільки якби ви сказали, що розгадку таки знайти можна і що вона - єдина, шукати було б легше.

Художники презирнулися.

- Ви говорите як автор, - підбадьорив мене старший.

- Ні-ні! - заперечив я. - Я говорю як глядач - як ваш глядач! Хіба ви пишете цю картину не для мене?

Молодший знову затягнувся безкінечною цигаркою. Старший з художників відповів задумливо:

- Я пишу картини для себе...

Молодший додав:

- Це необхідна умова того, щоб написати картину, яка по-справжньому зацікавить не тільки автора і буде правдивою. Втім, недостатня...

Старший продовжив:

- Ви хочете, щоб я сказав, чи є розгадка? Але ж картина на те й картина, щоб мовчати. У цьому її призначення.

- Призначення ж автора, - сказав молодший, - передати призначення картини.

- А ви не пробували... - почав я і мало не втратив дар мови від власної сміливості, - ви не пробували писати не фарбами, а... словами?

Митці не заперечили проти моєї ідеї.

- Істотної різниці немає, - відповів молодший. - Якщо картина написана словами, дописати її фарбами надається глядачеві.

- І вже від нього залежить, - запально додав я, - чи зуміє він бути достатньою мірою художником, щоб впоратися з цим завданням, інакше художник перетвориться з художника на глядача - власної картини.

Мені захотілося розвинути цю думку, але тут з кролячої нірки виліз, настороживши вуха, чи то кролик, чи то заєць.

- Найогидніша істота, - скривився молодший. - Люди хоча б різноманітні, їх можна писати нескінченно, не повторюючись жодним штрихом, а ці нудотні створення - всі на одне обличчя, - якщо це взагалі можна назвати обличчям.

- Дуже неестетичний та сірий, - погодився його колега. - У нього геть відсутній прихований план. Вдячний за солідарність, колега, але все ж ваша оцінка надто вже сувора.

Молодший гидливо поморщився і, намагаючись не дивитися на кролика, щось поспішно накидав на своєму полотні, немов позбавляючись від неприємного відчуття. Старший запитав дбайливо:

- Невже кролик і справді може справляти таке сильне враження?

- Дразлива перевага вух над обличчям, - вимовив його колега, не відриваючись від мольберта. - Але, принаймні, він може дати сюжет для невеликої картини. Дуже йому за це вдячний.

Заєць навіть вухом не повів. Він вийняв з жилетної кишеньки годинник ще не

модної конструкції та поспішив з усіх ніг туди, куди, здається, запізнювався.

- О часи, о звичаї!.. Так поспішати, щоб забути вдягнути піджак, - зітхнув я, замислюючи сюжет власної нової картини й дивуючись з того, наскільки сильно зайці та кролики можуть стимулювати творчу уяву.

Старший з художників неквапливо промовив, звертаючись до свого молодшого колеги:

- Як ви сказали? Не повторюючись жодним штрихом?..

Ми обидва подивилися на нього. Він довго мовчав.

А день тим часом ставав чи то тривожно, чи то заколисуюче кавовим. Десь у горах, за деревами, що махають стомленими гілками перелітній гусці, починали запалюватися й розгорятися вогники. Гусці було холодно, шкіра покрилася пухирцями, вогні там, внизу, не вабили й не зігрівали, а здавалися їй одним маленьким прощальним вогником на тривожному, неминучому, але бажаному шляху на південь. Над океаном, який виглядає маленьким озером, якщо сидиш на березі біля мольберта і на південь летіти не потрібно...

Нарешті він поділився з нами тим, що, здавалося, турбувало його:

- Я б хотів знайти один-єдиний штрих, в якому вмістилися б усі штрихи й мазки...

- Все штрихи - один штрих? - Задумливо перепитав молодший.

- Так! Я хотів би написати картину, яка об'єднає всі інші - вже написані і ще навіть не задумані...

Молодший затагнувся черговою сигаревою і заперечив:

- Щоб усі решта стали непотрібними? Але тоді нам з вами - і нашому новому приятелеві - довелося б переписати всі свої картини в одну, після чого - зовсім кинути писати. Думаю, останнє так само мало ймовірно, як і те, колега, що вам вдасться відшукати цей всепоглинаючий штрих. Сподіваюся, що не вдасться, і ми не раз ще порадуємо порівняно нечисленних прихильників, в першу чергу самих себе, і засмутимо порівняно численних недоброзичливців.

- У першу чергу - теж самих себе, - сумно посміхнувся я.

Вони не заперечили і знову повернулися до своїх мольбертів - таких же, як мій, але не схожих на нього і один на одного.

Я дивився на озеро і на свою картину. Там, за її межами, моє озеро відкривалося кожному по-своєму, а тут - його бачила дівчинка, і мені залишалося зробити один-єдиний штрих, щоб дописати і доказати це, - але не такий, який зробить всі інші мої штрихи безглуздими, а - навпаки - додасть їм сенс. І сенс цей відкриється всім, і тоді кожен глядач моєї картини буде її союзником і співавтором, адже коли міркуєш про чийось картину, то цим створюєш свою власну. І кожен глядач побачить моє озеро так, як побачила його маленька дівчинка, разом з якою ми написали цю картину: крапля дощу розтечеться по її долоні, і шматочки цукру не зможуть розчинитися в холодній воді. І ця моя картина розповість глядачам правду, бо не стане копією того, що зображує, адже копія і підробка не можуть бути правдою.

- Копія, - сказав молодший з художників, - це всього лише безплідна спроба зобразити результат.

- Зате правда, - підтвердив старший, - це успішне зусилля зрозуміти процес і розгадати причину.

Береги, схили гір, вода, острівець, дерева стали темно-кавовими, шматочки цукру розчинилися в потемнілій воді.

- Ви думаєте, мені не варто відкладати пензля? - зважився я на найважливіше

запитання.

- Відчувається нерозривність, - зауважив старший. - Цим питанням ми свого часу мучили себе, тепер - в своє - ви мучите і себе, і нас? Це тішить, колего.

Молодший посміхнувся, востаннє на сьогодні затулюючись сигаретою. З неї впав вогник, і я встиг загадати бажання.

- Приємна безперервність. Що ж до суті того, про що ви питаєте себе і нас, то - головне - продовжуйте ставити знаки запитання, і не тільки в кінці, але й на початку, коли картини ще немає. Тоді вона напевно буде.

Дощ невпевнено підповз і капнув знайомим коктейлем мого «Гроту». Береги озера стали зовсім фіолетовими. Фіолетових фарб було так багато, що ними можна було б написати нову картину, і я вже знав, що обов'язково напишу її, от тільки знайду останній штрих для цієї.

Моїх друзів ставало не видно у фіолетовому кінці дня. Перешіптування їхніх картин злилося з шурхотом листя, тихим хлюпання і – подекуди - хлипанням води біля берега, потріскуванням дров у камінах, відкорковування пляшок. І ще цвіркуни невтомно і безперервно строчили по якомусь своєму іграшковому ворогові.

Я склав етюдник і пішов до своєї машини.

Назустріч, туди, звідки приїхав я, прямувала дівчинка. Вона йшла туди, де вже піднімалося сонце, схоже на щойно спечене, ще гаряче печиво, а в долоні у неї світилася крапелька води, схожа на моє озеро. І я зрозумів, що останній, головний штрих повинен додати до моєї картини не я, а мій глядач, і у кожного глядача цей штрих буде не схожий на інші, і саме це зробить все штрихи схожими один на одного, саме це зробить їх єдиним штрихом.

- У твоїй руці наше озеро стає ще загадковішим і зрозумілішим. Всі разом ми обов'язково домалюємо його, - пообіцяв я їй.

Щоб кроки не заважали слухати, дощ перестав іти й по-заячому нашорошив вуха.

- А ви художник? - з надією запитала вона...

Я поїхав тією ж дорогою на північ. Іноді зупинявся, щоб спуститися до мого озера і продовжити свої нерозривні - безперервні - картини. Я знав, що буду писати їх - фарбами, запахами, словами, звуками. І мріяти про те, що знак запитання - не зараз, а хоча б колись - перестане сутулитися, розпрямиться й стане знаком оклику. Або просто зникне, і від нього залишиться крапка, що робить запитання і оклик такими схожими.

Я знав, що дорога буде різною. Іноді вона буде шелестіти під шинами моєї машини, як шарудить жовтнєве листя під ногами. Або втомлено зітхати, відгукуючись на тихе попискування коліс старої сільської брички. Іноді - тисячі нездійснених срібних соверенів будуть дзенькати й цокати по бруківці.

А час перелітною гускою летітиме у зворотний бік, через озеро-океан і, судячи з усього, не захоче повертатися в чудесні, холодні краї.

Моїм друзям, які - так вже вийшло - зі мною незнайомі.

Стукіт

*Будапешт - бо там холод,
там мене б'ють і ображають.
Кора Оливі - Хуліо Кортасар*

*- Ви мене знаєте з хорошого боку,
але ви мене визнаєте з поганого.
Поручник Дуб. Ярослав Гашек*

*Сонце кольору свіжовимитої
тигрової шкури
Михайло Блехман*

1

Стукало.

Власне кажучи, світало, темніло, холодало, тепліло як колись. Але головне - поступово ставало головним - стукало.

Раніше такого не було. Ну, бувало, що стукне і перестане, я не заперечую, але щоб стукало постійно...

- Твоя наївна забудькуватість розчулює. Стукає постійно, і стукіт цей із заднього плану періодично виходить на передній, подавляючи інші звуки. Він, немов крапля, довбас

камінь частотою падіння. Втім, і силою тяж.

- Думаєш?

Він знизав плечима, ми пригубили, не цокаючись:

- Намагаюся не думати, але не виходить.

Коли сам - самотності немає. Звідки їй взятися, хто її принесе? Самотність настає - я наполягаю на цьому слові, - самотність настає, коли самим бути перестаєш. Таке вже в неї, самотності, головна властивість: чим ширше коло, тим воно вужче. Замкнуте коло - найвужче. Наступ - це нав'язування чужих кумирів, інакше в чому сенс наступу?

- Хіба наполягаєш - ти? Ось дивись.

Він розкрив мій альбом на старій сторінці. Нові у мене теж є, але до них не достукатися.

- Чи не достукатися? Забудькувата наївність! - похитав він головою. - Переконайся в моїй правоті, як би мені не хотілося опинитися неправим.

Я із задоволенням, в котрий вже раз, подивився на витіюватий тризуб, ні на що не схожий, скільки не проводи паралелей. Та й меридіанів - пожартували ми одночасно, хоча обидва не залишилися повністю задоволені тонкістю жарту. Як світанок у незабутому, незабутньому полі, він світився жовто-блакитним світлом, і було свіжо й тихо, а тому несамотньо - хіба може бути самотньо, якщо ти - сам? Якщо немає чужих кумирів.

- Подивись, - порадив він. - І вслухайся.

Тиша відходила від нас. Я вдивлявся в облямований зубцями тризуб і починав розуміти: причина - в стукоті. Тризуб все ще не переставав мерехтіти і виднітися, але тиша йшла нечутними кроками, розсіюючись і поступаючись місцем все більш наполегливому стукотінню, що заважало мені бути одному наодинці з блакитним світанком, що піднімався над жовтим полем і тихо опускався на нього. Самому на по-ранковому жовтому піску, що обрамляв блакитне море і цим же морем обрамлений.

Стукало.

2

На піску, що поступово втрачав жовтизну, на пшениці, що повільно зминається, на воді, що чомусь - чомусь? - чорніє, казна-звідки проявлялися сліди. Вони з'являлися в такт ритмічному стукотінню: стук - слід, стук - слід, і знову стук - і знову слід.

Слід, схожий на штемпель, з яким лист ніколи нікуди не піде, скільки б його не чекали там, за полем, за піском, за морем і небом.

- Ну от, а ти, судячи з усього, думав, що на воді сліди не залишаються? Бачиш, які чіткі? Це тому, що вода почорніла. На блакитній або бірюзовій - хіба вони б залишилися, ці сліди, що не припиняють ритмічно стукати?

Як багато чужих кумирів. Сліди належать явно не їм, але одні, я думаю, неможливі без інших. Стук відповідає чужим кумирам, в них є щось спільне, адже кумир на те й кумир, щоб залишити слід. Його створюють саме з цією метою, хоч і сказано - не сотвори.

- Ти виправдуєш свої кумири і заперечуєш чужі?

Хотілося відповісти не замислюючись, але слів не вистачало: напевно, їм заважав підбирається все ближче стук.

Він махнув рукою кудись у бік заходу сонця:

- Не звертай увагу, розвійся. У мене є вірний засіб: чергове оповідання.

Я пустив по воді плоский камінчик, і він потонув, коли наткнувся на твердий слід,

не знайшовши місця, де б слідів не було.

- У мене теж, - зізнався я.

Це легко - якщо зізнатися хочеш, а не змушений.

3

Про оповідання не можна з певністю сказати, про що воно. Інакше це не оповідання. Не краще й не гірше - просто не оповідання, як би воно не намагалося ним прикинутися. Лише замкова щілина, до якої підходить будь-який ключ.

- Замкова щілина або непроханий слід, що залишається в такт монотонному стукоту.

Він пригостив мене сигаретою, але я давно кинув. Він струсив попіл у блакитну воду: вода під мостом звучала і мчала до нашого з ним моря невтомним вальсом.

- Думаєш, і моєму? - затягнувся він.

Добре, коли запитують, як запитує він - щоб отримати відповідь, а не щоб видати за відповідь власне запитання.

- Моє море - це те, про яке хочеться мріяти. І те, в яке впадає річка з оповідання. І те, в якому немає чужого йому стуку, тому що до свого моря можна прийти тільки дуже тихо, стукіт і море несумісні. Те, що любиш, зі стуком несумісне.

А стукіт не припинявся.

Так не можуть стукати жіночі туфлі:

- Твоя героїня йшла безшумно, хіба що сніг натrudжено й непривітно скрипів у неї під ногами. Але скрип і стукіт - зовсім не одне й те ж. А поруч зі слідами її черевичків, і замість них, і на них - налипнули гуркітливі сліди босих ступнів, що прийшли з цього боку моста і йшли на той. Вони йшли й залишалися на воді, що тече під мостом і з блакитної стає брудно-безбарвною. А вони все стукають та стукають.

- Я напишу так, - сказав він, і вода забрала недопалок з-під мосту кудись до нашого з ним моря:

«Ось іду по обледенілому мосту, ось сніг забивається мені в діряві черевички».

- Ти хочеш сказати, що це - той самий міст, на якому вона хотіла зустріти себе-другу, під іншим небом, над річкою, колір якої колись не відрізнявся від мого неба, а зараз вона стала схожа на скислий майонез, кажучи твоїми словами?

Він задумався, дивлячись на воду. Від протічної води не хочеться відривати очей, це ж не вогонь, хоча кажуть, що й на нього можна дивитися нескінченно. «Навіщо? - подумав він і подумалося мені. - Всі вогні - все одно вогонь, це вода завжди різна, річки не схожі не тільки на моря й озера, але й одна на іншу».

- У неба немає множини, - припустив я. - Добре, що вони не знали про це.

Чи все ж погано?

- А кажуть, що цей міст розділяє місто, - похитав він головою.

Заперечувати - моя найбільша пристрасть, і я заперечив із властивим мені духом протиріччя всьому на світі:

- Навіть тире не розділяє, а тим більше - міст. Хіба мости наводять не для того, щоб з'єднати? І хіба спалюють не для зворотного?

Роз'єднує не міст, а постійний, неминущий стукіт, що не залишає надії, але залишає сліди.

Сліди замість надії.

Надія, що йде безслідно, без сліду схожа на спалений міст.

4

- Засіб виявився не дуже вірним, бо ти не можеш відволіктися від оглушливого стукотіння та давлячих слідів, - зауважив він радше схвально, ніж співчутливо. - Чи не спробувати інший?

Я напишу так:

Годинник відчинився, з нього вийшли фігури, що дивляться повз нас. Напевно мріють побувати на Острові Пасхи - або прийшли звідти.

Ми взяли по кухлю пива й сіли за столик навпроти байдужих до нас годинникових фігур.

- Пильна увага, - заперечив він через іще сильніші протиріччя, - відрізняється від неувagi тільки ступенем пильності. - Отже мені теж не звикати.

- Та кумирами, - додав я, відпиваючи з кухля.

Старовина навколо нас була як новенька.

Втім, хіба може місто бути новим? Місто на те й місто, щоб новим не бути, хіба що весело прикидатися.

А щоб раз і назавжди не встояти перед стуком, місту потрібно забути про свій вік, про неминучий минулий час, - і віддати перевагу майбутньому. Невизначене майбутнє, удавано безхмарне, кисільно-молочне.

Старі міста стуку непідвладні.

- Якби то було так, - посміхнувся він.

- Пиво без тарані - занадто аристократично для мене, - сказав я, намагаючись не чути стукоту й не помічати безлічі слідів босих ніг, що грюкали підкутими п'ятами по старій бруківці.

Буває, бруківку накриють асфальтом, сподіваючись, судячи з усього, замінити минуле майбутнім. Замінити минуле? Значить, воно лякає, не піддається, не стає минулим.

Кажуть, у минулого немає умовного способу. Але ж воно може бути суцільним умовним способом. Саме минуле, зведене в абсолют, в захмарно найвищий ступінь, що не може терпіти сьогодення, боїться майбутнього, - ось воно і є тим самим умовним способом, якому поклоняються, яким вгамовують і не можуть вгамувати триваючу спрагу, яка вимагає слідів і стуку. І ще стуку, і ще слідів.

5

Моє минуле - інше. Моє минуле – це час, який не минув.

Я напишу так:

У тротуарі, що не знає нічого, крім асфальту, була добре помітна лопатка з невідповідним до неї зменшувальним суфіксом.

- Точніше - забув, - уточнив він. - Минуле буває умовним, але й неминувим, ти ж сам сказав.

- Дуже непросто зробити так, щоб минуле не минуло і при цьому не заважало майбутньому.

Щоб минуле, сьогодення і майбутнє не заважали одне одному і одне одного не заперечували.

Ми увійшли в кафе під трохи вицвілою вивіскою - сиві вусачі солідно вечеряли за дубовим столом.

- Якщо почне перетворюватися з нашої вини, - зауважив він, ставлячи на дубовий стіл дві тарілки з хінкалі, - стукіт нагадає.

Босими кованими п'ятами по бруківці. Підкутими п'ятами по колись жовтому полю, босими кованими ногами по річковій, озерній, морській воді, що втрачає блакить, по землі, яка втрачає чорноту.

Чернь по чорноті - ці слова ніколи не були однокорінними.

6

Нам було видно: до маршируючих п'ят прилипли зім'яті, понівечені листки паперу. Незліченні папірці - кожній підкові є що спотворити. На одному з них написано іспанською приблизно так: «Все ковзає, перетворюється, тане, переходить само собою з одного в інше», на іншому - українською: «Чи не зникає відповідь кожного разу з тими, хто спочатку є, а потім – був?..» І багато, багато таких же - інших, але - таких.

Щоб позбутися слідів - потрібно стерти їх з бруківки та з води.

Щоб вони не з'явилися знову - не дозволити минулому піти. Не поспішати в майбутній час із неминувало, сором'язливо прикриваючи бруківку асфальтом. Але все ж таки не зводячи минуле в абсолют.

Віддаючи перевагу найвищому ступеню - порівняльному.

А якщо буде занадто шумно від кованих босих кроків по професійно спаленим мостам, просто напишемо рятівне оповідання. Можливо, вони або їм почнуть читати - і вони тихо, не грюкаючи, повернуться туди, звідки прийшли: дочитати й дослухати.

- Просто напишемо, - сказав він, не дозволяючи мені розплатитися.

- Хоча це не буде просто, - погодився я, віддаючи йому належне.

Автор дякує своєму найкращому другу, що склав йому компанію в європейських столицях - Будапешті, Празі, Тбілісі, Києві в 1956, 1968, 1988, 2014 роках. Випали 1979 і 2004, бо для них поки що немає оповідання.

Садок вишневий коло хати...

Т.Г. Шевченко

...в саду сокирою стукають по дереву.

А.П. Чехов

Потім

Залишуся?

Та ні, вже треба йти ...

Йти і думати: хто ж цей дурень, безсмертний, як сама дурість? ..

Ніс застуджений поперек. Ноги майже не несуть - гудуть у клятих черевиках...

Все ж таки залишуся, посаджу на нашій з ним лавці. З деяких пір нас тут залишилося вдвічі менше, ніж в ті давні часи. Як не посміхнутися власним арифметичним здібностям. Розділилися два надвоє, в залишку виходить один і одна... Є він, тобто я, - але все одно це - рівно вдвічі менше, ніж було тоді, спочатку.

Почорнілі, відвислі щоки опівнічного неба усяні блякими, подекуди рожево-прищавий цяточками. І в цьому небі відбивається наше висихаюче озеро - бездонна водойма прісних слів, що ми їх роздратовано шпурляє один в одного.

Залишуся. Марно і безглуздо йти звідси, з цієї лави, нехай і давно задерев'янілої, від цього озера, в якому - безліч схолоднілих шматочків золи, що колись біли вуглинами...

Сама знаю - не залишуся, все одно ж підведусь і піду - до наших чотирьох стін, побитим горохом докорів, образ і звинувачень. До незагойних розбитих горщиків звинувачень, до отруйних черепків колючої іронії. Добра наживати виявилось навіть простіше, ніж передбачалося, - ось тільки добре, що у нас немає курей: було б сумно бачити, як вони відмовляються клювати ці легко нажиті золоті копійки, розкидані всюди - на подвір'ї, біля озера, в замку.

Піду, щоб знову перебирати хворими ногами в холодних черевиках по звичних білих сходах, схожих на білу халву, зачерствілу, коли вичерпалося моє дитинство. Черства халва - невже по ній вдавалося бігати?

Колись він, чекаючи моєї захопленої подяки, злетів кудись зовсім високо, але звідти мене неможливо не те що розгледіти, а хоча б помітити, - так чому ж захоплюватися і за

що дякувати?

Політати, чи що, і мені, – я ж маю на це право, - щоб з висоти польоту не помічати обридлих дрібниць? На жаль, небо зайняте, двом у ньому можна лише розминутися. Та й дрібниць - всього нашого добра - нажито стільки, що нічого іншого, здається, вже й не залишилося. А добро все наживається й наживається...

- ...Де ж ти, нарешті?

Хто з нас це запитав? Ні, не запитав, а спершу, дуже давно, роздратовано кинув, потім байдуже зауважив, потім втомлено позіхнув...

Якщо неясно, хто, значить - обидва?

- ...Скільки можна збиратися?

Хто це говорить - він чи я? Навіть розминутися вже не вдається.

- ...Ну, де ж ти?

Ключове питання. Точно ключ, що не підійшов до замка між нами, між ним і мною. Ніби замок, що не підійшов розділеним надвоє двом.

Я ставлю собі це запитання тисячу разів на день. Я кручу й верчу мій ключ, але він слухняно і безвольно прокручується в зачиненому заржавілому замку, безсилий відімкнути його.

Я дивлюся в дзеркало - не стільки щоб подивитися, скільки щоб побачити себе, адже де ж ще я можу себе побачити? Якщо я десь і залишилася, то лише в дзеркалі, а скрізь, окрім дзеркала, хіба це - я?

- ...Ти йдеш? Всі зібралися й чекають.

Чи впевнені вони, що чекають - мене? Чи знають вони моє ім'я? Чи пам'ятають, як мене кликали?

- Ваша величність, дозвольте оголосити ваш вихід?..

Дозволю, звичайно, як не дозволити. А ви, натомість, дозволили б мені зрозуміти - куди і навіщо я зникла? А коли - я й сама пам'ятаю...

Адже і в дзеркалі - не я. Дивлюся, шукаю - не знаходжу.

Вдивляюся, визираю - але не бачу. Навіть у дзеркалі.

Під вікном - розвалений віз, який колись був парадним екіпажем. Вусатий кучер спить поруч із вічною мискою недоїденою гарбузової каші. Шестеро гостромордих, вузькохвостих коней розбрелися хто куди. Слуги в лівреяx кольору відшмаганих дощем кушів, затертих, як мої незрозуміло до кого звернені прохання, хропуть собі у лакейській. Сплять усі, хто вирішив не приходити до мене з мого дитинства. Сплять так, наче досі й не спали ніколи. Як ніби їх всього-навсього придумав той самий дурень - вічний, як сама дурість.

Все і всі – де їм годиться, це могло б заспокоїти.

Тільки й потрібно для щастя - зрозуміти, де ж у моєму житті - я? Де я залишилася після того, як моє дитинство припинилося і всі, хто в ньому у мене був, розбрелися хто куди і поснули.

Поперек жалібно скигнуть після задубілої лавки, від нескінченних палацових протягів...

Добре, зайду, адже всі зібралися, - все, крім тих, хто залишився в минулому.

Я відкриваю навічно замкнені двері і входжу до зали. На троні - його колишня величність, а до нього підходить - щоб зайняти місце поруч - колишня моя. Він дивиться на мене і, напевно, думає те ж саме: звідки взятися величності, якщо велич пішла?

Непомітно для інших, вона зникла для нас, а ми - один для одного. Чи не це головне?

Ні, не це. Головне - черевики, найнестерпніша з усіх дрібниць. Через ці черевики я ненавиджу свої ноги навіть сильніше, ніж постійно ниючий поперек. Їх слід взувати відразу після сну і не знімати до наступного, щоб моїй чарівності й загальному розчуленню та захопленню не було меж.

Мені належить пурхати і випромінювати наївність, сріблясто дзвеніти у відповідь на вітання і заливатися червоним кольором втіленої наївності.

Присутні покликані прислужувати мені, а я - служити всім їм. Її величність служить своїм підданам. Служить недосяжним і тому манливим прикладом, втіленням недосяжної, але все ж одного разу досягнутої, а тому спокусливої мрії.

Для цього я зобов'язана поставати перед підданими в уже давно тісній, хоча ще не зовсім виляній сукні й у мерзенних, некерованих черевиках. Під час кожного тріумфального - вони у мене всі тріумфальні, так положено, - виходу мені належить по-дитячому пустотливо клацнути пальчиками, немов ще один камінний вуглик чутно тріснув, непомітно для підданих перетворюючись на попіл, після чого засоромитися власної пустотливості, залитися рум'янцем і потупити погляд.

Гаразд, клацну, заллюсь, потуплю. Я змирися з усім і з усіма. Піднімаю сукню до щиколотки, щоб зійти на трон і щоб піддані розчулились і щасливо презирнулися: «Так, це вона - та ж, необхідна і вічна. Це її ніжки - в тих же, незмінних, незамінних черевичках».

Ритуал заведений, подібно палацовому годиннику, що б'є вічно, і вічно - невлад. А з деяких пір - з розмаху.

Значить, нехай мої ноги залишаються для підданих ніжками, і нехай піддані не чують, як нестерпно ці ніжки гудуть.

Піддані впевнені, що це - я.

Що це я - йду на трон, підставляю руку для королівського поцілунку, заливаюся сріблястим дзвіночком і рум'янцем.

Вони не помітили гарбуза, що валяється під вікнами палацу? Ну, що ж, хай буде так, хай вони, на своє щастя, не помічають того, що втратило важливість, - як і я не помічаю себе в дзеркалі.

Нехай ноги залишаються ніжками, а ненависні черевики - черевичками.

І нехай мені ніколи не дізнатися, який дурень, безсмертний, як сама дурість, вигадав ці клятві черевики й намовив стару недобру фею вдягнути їх на мої ноги-ніжки.

Ці по-жаб'ячому холодні й слизькі черевики.

Ці казкові черевички з кришталю.

Ніч у вищому світі

Ніч у вищому світі

- Нарешті! Відверто кажучи, вже не чекала побачити вас. Ви приходите так нерегулярно - тільки коли вам заманеться. Через відомі обставини я, самі, сподіваюсь,

розумієте, не можу проявляти ініціативу.

Вона сяє, хоча й майже непомітно, посміхалася мені, але я знав: її посмішка - не більше ніж результат гарного виховання. Та що там гарного - краще, скажімо відверто, і не буває. Можливо, інша на її місці посміхнулася б набагато ширше або, навпаки, взагалі не стала б посміхатися, - але навіщо мені інша?

- Ну гаразд, я рада вашому візиту. А чому так пізно?

Я зітхнув, каючись:

- Які б аргументи в своє виправдання я не навів, вони прозвучать не більше ніж жалюгідна відмовка. Робота, сім'я. І потім ... Не гнівайтесь, прошу вас, мене ж завжди тягне до вас, просто довго не приходило... благаю, не сприймайте це в особистому сенсі... довго не приходило справжнє натхнення. А навідуватися до вас без нього ...

Вона знизала майже непомітними плечима, але посмішка з її губ не зійшла. Взагалі, обличчя, як я не раз мав можливість помітити, вона не втрачала ніколи. І якого обличчя! На всіх її зображеннях, які я зберігав з днів юності, вона була молода і прекрасна.

- Ви ж знаєте, як я до вас ставлюся! - сказав я і знову зітхнув, роздумуючи і щиро жалкуючи про втрачений до сьогодні час. - Мені шалено шкода, що належне натхнення не відвідувало мене цілу вічність! Але ж ви не ображаєтеся, чи не так?

Вона повернулася до мене своїм прекрасним профілем і загадково подивилася вдалину. У такі хвилини, а іноді - що вже тут приховувати - години, я забував усі свої, як це зараз прийнято спрощено висловлюватися, дріб'язкові проблеми, милувався її чарівною вродою та всім, абсолютно всім, що її оточує. Моя пристрасть, що уживалася з цілком зрозумілою цікавістю, тривала вже чимало років, іноді слабшаючи, іноді спалахуючи з такою силою, що я не міг прожити без моєї королеви. Вона зустрічала мене тонкою, заворожливою посмішкою дами вищого світу. Постійно змінюючи наряди, вона завжди виглядала різною, незбагненною та одночасно зрозумілою і близькою мені.

Наприклад, першим, що впало мені в очі сьогодні, був костюм для верхової їзди.

«Хотів би я знати, хто супроводжує її в цих поїздках?» - спалахнув я і поринув у роздуми. Але ось що цікаво: навколо - тропічне і субтропічне сонце, а у моєї красуні шкіра кольору свіжого молока, і волосся зовсім не вигоріло. І не посивіло - таке ж темне, як при нашому першому знайомстві. Втім, що ж тут дивного? - посміхнувся я своїм думкам. - Моя заслуга в цьому очевидна. На всіх її зображеннях, які я зберігаю в своєму головному альбомі, вона молода й прекрасна.

- Ви так і будете розглядати мене з захопленням школяра? Чи не ви переконували мене, що пасивність і споглядальність вам не властиві? То чи не пора зайнятися ділом?

Вона була, як завжди, права. Якщо вже ми зустрілися, то чи можу я не послухатися? Та і чи хотів я обмежитися пасивним спогляданням? Цю прекрасну ніч ми проведемо разом, моя королева мені не заперечуватиме - навпаки, вона розпалюватиме мою фантазію.

- Я розумію, що у нас попереду багато часу, - посміхнулася вона і трохи схилила голову. Моя фантазія вже починала активно працювати. - Але чи хочемо ми, щоб він не залишив незабутніх спогадів?

Чи хотів я цього, чи міг допустити? Вона ще питає! Я посміхнувся їй і рішуче взяв з рук добре знайомого мені мулата, імені якого, на жаль, не знав, величезний кокосовий горіх. Пити на спеці хотілося шалено, а горіх був завбільшки з відерце, і соку в ньому було на кілька пристойних пляшок, от тільки, на відміну від пляшки, в горісі немає ані кришечки, ані пробки.

Порівняння кокосового горіха з пляшкою соку нам усім дуже сподобалося, ми

розреготалися. Я перевів погляд на зеленого Кайманового папугу з рожево-зеленою шиєю - ні дати, ні взяти, ровесника птеродактиля, але цілком бадьорого, гордого і абсолютно не страждаючого ані щонайменшою подобою маразму. Поруч із папугою було розгорнуто мапу рідних папузі Кайманових островів - Великий Кайман, Малий Кайман, Кайман Брак. Я знову зустрівся поглядом з чарівної дамою. Тепер вона була в легкому літньому платті, у вухах - маленькі перлинні сережки – напевно, подарунок чоловіка.

- Отже, заклично сказала вона, - покажіть же мені, на що ви здатні.

Повз мене повільно, одишливо пройшла товста, не самого вишуканого виду гондурська гірська корова. Вона щось винюхувала в землі своїм гачкуватим носом.

- Слухай, ну яка з неї корова? - скептично запитав я мулата. Той розсміявся:

- Ставити питання – це мій обов'язок. А ти краще покажи, чи навчився відкривати кокосові горіхи. Минулого разу ти обіцяв навчитися.

- Так-так, покажіть дамі, як ви засвоїли справжню чоловічу справу! - її слова дзвеніли в повітрі, підбадьорюючи. - З тих пір як ми не бачилися, минуло чимало часу. Впевнена, що ви навчилися.

Взагалі-то вона була досить прогресивна і, як правило, не розділяла роботу на чоловічу і жіночу, але тут, судячи з усього, вирішила підіграти мулатові, що дотримувався, думаю, іншої точки зору, менш прогресивної. Піднявся вітер, королівські пальми трохи нахилили височенні верхівки, кокосові - зашелестіли) скуйовдженими гілками-листами, схожими на кошлаті шевелюри. Кілька темношкірих хлопців - цілком типова для Піткерну картинка - спускали на воду новий вельбот. Дивитися на мене їм було ніколи.

Взявши з рук усміненого мулата мачете, я прицілювся і вправно відрубав у горіха краєчок - точно так, як він мене вчив. Мої строгі глядачі поблажливо, але задоволено заплодували. Я зробив ще кілька не менш витончених ударів і з гордістю показав кокос присутнім погоничам корів, у кожного з яких в руках була довга, як ходуля, палка-лесіба. Такі мені доводилося бачити тільки тут, у Басутоленді. Один з пастухів - темно-кавового кольору хлопчисько років 15-ти - примудрявся стояти на одній нозі, спираючись на неї іншою, піднятою і зігнутою в коліні.

«Ось це корови, так корови, - задоволено подумав я, розглядаючи стадо, що паслося неподалік. - І роги при них, і вим'я. Не те що ці гондурські - одна назва «корова», а коровою навіть не пахне, типова свиня. Ось такий парадокс: здавалося б - Бечуаналенд, але корови - абсолютно справжні, наші».

- Молодець! - кивнули пастухи, і кожен шанобливо підняв угору великого шоколадного пальця. Я скромно вклонився, потім подивився в бік морського берега. Човен з десятком маврикійських рибалок виходив у відкрите море. Спека стояла нестерпна, навіть вітер не допомагав, хоча і розгойдував пальми - королівські, кокосові й екзотичні «павині хвости». Ну, що ж, не біда, зате прекрасна дама, безсумнівно, була задоволена моєю вправністю. Я заглянув в отвір: у кокосі було повно соку.

- Чи немає у вас соломинки? - несміливо запитав я у двох темношкірих хлопців, що сиділи на самісінькому пеклі, сплітаючи великі караїбські корзини. Хлопці зареготіли:

- З чого, по-твоєму, ми робимо ці кошики? Це ж тобі, шановний, не солома якась, а мібі найвищого гатунку. Ти що, ніколи на Домініці не бачив ліан? Пити кокосовий сік через корінь ліани - це верх екзотики!

- Верх екзотики! - повторив за ними папуга з рожево-зеленою шиєю.

Я сів у тінь під королівською пальмою на білий пісок і засумував.

- Не потрібна вам жодна соломинка, - сказала твердо моя королева. - Всі ці

нововведення - ознака не кращого смаку, а іноді й падіння моралі. Зручність, часто-густо позірна, витісняє красу, причому реальну. Пийте просто з кокоса.

Я вдячно кивнув, дивлячись на воду - іноді синьо-салатну, іноді буро-зелену, іноді темно-сіру, на зграю пеліканів, на вітрильники між контурами островів.

- За ці роки багато чого змінилося, - вимовила вона, тепер не усміхаючись, і перлинні сережки - не ті, а інші, з платиновими висульками, - сумно хитнулися на мочках її вух. - Змінилося, але, на жаль, в основному - не в кращий бік. Бідна бабуса... Якби вона бачила!

Я пив сік з отвору в кокосі, дивився на чавунні або бронзові гармати антигуанського форту Джеймс, спрямовані на морський берег, і сумував за минулим разом з нею, але подумки заперечив:

«Прабабуса. Або навіть прапрабабуса». Точно не пам'ятаю, тому вирішив промовчати. Вона поправила білий накладний комір і теж мовчала. Під пальмою було прохолодно, до того ж кокосовий сік знімав ностальгію. Місцевим хлопчикам набридло пірнати за камінчиками, які вони потім видавали за бірюзу та корали, і вони грали між пальмами в прекрасну гру, винайдену в ті роки, коли її прабабуса була молода. Чи все ж таки прапрабабуса? Закриваючи очі, я побачив зграю пеліканів, що безшумно пролітали над самою поверхнею моря. Світало. Ранок не змусив чекати на себе.

- Ми з вами непогано провели ніч, - сказала моя королева, знову повернулася до мене в профіль і подивилася вдалину. Милуючись прекрасним обличчям, я задоволено подумав, що вона абсолютно не міняється і не зміниться ніколи: на всіх зображеннях в моєму головному альбомі вона молода і прекрасна. А тих її портретів, де вона постаріла, я не тримаю.

Упевнений, що вона вчинила б з моїми точно так - якщо б марки збирала вона, а британським монархом був я.

Феодосія

Значить, любить.

Дуже боляче, але нічого, почекаю, потерплю. Його теж можна зрозуміти, йому в житті несолодко. Він скоро втомиться і заспокоїться.

Я закрила очі, але тут же відкрила знову - хотіла бачити Феодосію на протилежній стіні. На цій картині вона не така, про яку я хотіла писати. У моїй книзі вона буде набагато загадковішою та набагато нещасливішою.

Тобто не так - я набагато щасливіша, от як правильно. Її Гліб помер, і що ж їй залишилося? Хіба що боярський титул - і все?

Феодосією мене ніхто не назве.

Вона, можливо, і не стерпіла б, хоча змогла ж вижити в проклятій землянці, і волосяницю проносити стільки - майже шістнадцять років. Але головне - я витерплю, я

щаслива, самотньою ніколи не буду. Їй Бог дав якихось одинадцять років, а мені - вже цілих п'ятнадцять.

Сильно боліла голова, все тіло. Він уже скоро заспокоїться, потрібно трохи потерпіти, я можу зрозуміти його, що у нього ще є?

А в мене завжди буде те, що я люблю і про що все одно ніколи не забуду: галерея Айвазовського, головна розмова з Аввакумом, поїзд уздовж моря, волосяниця Феодосії, набережна.

І головне - не буде найгіршого з нещасть - не буде самотності. Як можна було б їм усім пояснити мою самотність? Усе, що завгодно можна пояснити, тільки не це. Потерплю, потім придумаю що-небудь, як зазвичай.

Значить, любить. Уже п'ятнадцять років. Самотності ніколи не буде. Феодосія збігла – втекла до моря стадом овець - до чого ж вірно! Втекла від усіх турбот і, гадаю, від головної - від самотності. Так, це були вівці, кому ще знати, якщо не мені?

Нещодавно я зрозуміла, чому Феодосія вдягнула свою волосяницю: тільки так і можна було вбити, перемогти непереможну самотність. У неї було якихось одинадцять років... А в мене - цілих п'ятнадцять... У нас - цілих п'ятнадцять. Ні, майже шістнадцять, як я примудрилася помилитися, треба ж... Майже шістнадцять, і буде ще багато, потрібно тільки витерпіти, хоча завжди дуже боляче.

Але ганьба була б іще гіршою, ще болючішою.

Самотність не просто нещастя, вона - ганьба.

Якщо одинока - значить, нікому не потрібна? Виходить, не потрібна.

Соромно...

Все ж таки приберу цю картину, на ній Феодосія не схожа на себе. Вона була розумниця, і очі в неї були не божевільні, а просто добрі, я так і напишу, от тільки почну мою книгу, коли вдасться почати.

Моя книга буде, як у Аввакума, - в товстій чорній обкладинці, з шорсткими сторінками.

Ні, звичайно ж, на цій картині Феодосія на себе зовсім не схожа: погляд повз всіх і мимо всього, рука нікому не потрібної жінки, не тонка, а кістлява. Підняла два пальці, наче комусь погрожує, - а вона ж нікому не погрожувала і всіх з самого початку простила...

Не простила, вона була нещасна - через те, що нікому не потрібна. Від самотності і волосяницю вділа і проносила майже шістнадцять років.

Зараз картину не видно, але потім потрібно буде не забути прибрати її.

Все тіло болить, і голова розколюється...

Ні, нехай залишається. Інакше стіна спорожніє, а вона ж у мене така важлива, я часто дивлюся на неї. І на цю, що зараз переді мною, - теж. Повішу на ній іншу Феодосію - Золотий пляж, якщо в Феодосії знайдеться картина з Золотим пляжем. Або «Дев'ятий вал», копію, звичайно.

Цього літа обов'язково поїдемо туди, тільки потрібно зараз витерпіти.

Якби тільки зараз... «В одну річку не можна вступити двічі», - обов'язково напишу цю фразу - здається, так і сказала Феодосії сестра.

Шкіра знову горіла, як, напевно, у неї під проклятою волосяницею. «У річку – можливо й не можна, Дуню, але в нас не річка, а болото»...

А в море - хоча б одного разу, обов'язково поїдемо влітку.

Ні-ні, я витримаю. Не я одна. Хіба хто-небудь не боїться самотності? І не можу ж я зіпсувати їм всім і собі самій наше парне число, змусити їх ніяково мовчати і мовчки

радіти тому, що з ними нічого не сталося, - від мене-то вони цього ніяк не очікують, та й я від них теж.

Скільки років Феодосія прожила з Глібом? Якихось одинадцять, а я - вже майже шістнадцять... Краще терпіти, зате головного нещастя не буде. Якщо одна - значить, нікому не потрібна, - що може бути страшніше? Зовсім не тільки для мене - в тому-то й річ, що для всіх.

Потерплю і стерплю, я вмію. Подумаю про те, що ось – хіба не весело? - поїзд повзе уздовж берега і повз «Асторію», повз галерею, пам'ятник Айвазовському, - я пам'ятаю. Напевно, більше ніде з поїзда не побачиш відразу море і місто, яке біжить до тебе, немов стадо овець, хоча я ще не вийшла на перон і вівці нас не бачать.

А хвилі викидають водорості, вони пахнуть йодом.

Чому кажуть, що хвилі пахнуть йодом? Не розумію. Адже йод пахне інакше, зовсім не так, як водорості.

Поруч із вокзалом - парк, за парком - причал, звідти кожен годину відходять кораблі. Та які там кораблі - просто кораблики. Якщо холодно, можна сидіти всередині у вікна, але нехай буде тепло - і стояти на палубі. «Солоною піною по губах». Це теж вірно. Краще буде думатись, якщо дивитися на воду. В одну і ту ж воду не можна увійти двічі... «Що ж ти Никона так лаєш, і Олексія Михайловича, найтихішого? Адже ми знаємо: «Будь-яка влада -»...

Нічого, нічого, він скоро втомиться і заспокоїться...

«Будь-яка влада - від Бога»? Аввакум подивився на Феодосію, потім на Євдокію, на Марію. Так, саме так і було. Подивився і відповів - так, як може відповісти тільки людина, якій судилося і під силу витерпіти майже шістнадцять років у колодязі: «Влада - від Бога, вірно. Тільки володарі - від диявола».

Аввакум написав книгу – велика книга в чорній палітурці, з товстими шорсткими сторінками...

Які сильні руки, буде дуже помітно... Потрібно потім що-небудь придумати, але не зовсім те, що минулого разу. Нічого, повірять. Інакше здогадаються, що я їм теж не вірю.

Парне число... Обов'язково вставляю цю розмову в книгу, її не могло не бути. І того не могло не бути, щоб люди ходили в церкву як додому, але з ними в їхній церкві розмовляли так, що було там, удома, було самотньо, наче в тому самому колодязі. Ось у чому справа...

Картину знову видно.

А Феодосія на цій картині - підняла два пальці, - майже всі думають, що це для неї головне. Головне для неї - самотність, звідси і все інше: жебраків сотнями зазивала до своєї хати, волосяницю не знімала, годинами слухала Аввакума, намагаючись зрозуміти те, про що раніше, коли був живий Гліб, навіть не замислювалася, і хрестилася двома пальцями, а не як майже всі. Шістнадцять років Бог присудив їй бути непотрібною.

Я закрила очі і відразу знову відкрила - він ніколи не повинен думати, що я забуваюся. Значить, любить. Ще трохи залишилося потерпіти, він скоро заспокоїться.

Аввакум усі шістнадцять років у колодязі писав свою книгу. Він самотності не боявся. Велика книга в товстій чорній палітурці, з шорсткими сторінками. Дивно - я вже цілу вічність не тримала її в руках.

Ну, ось, нарешті він втомився, нарешті він заспокоївся... Тепер відпочити.

Потім дати собі ладу. А потім, можливо, навіть вийти на вулицю. Сама-самісінька. Подумати про Феодосію, галерею Айвазовського, розмову з Євдокією.

Подумати про Аввакума, про золотий пляж, про водорості, що пахнуть йодом... І головне - про те, що я скажу їм усім, коли зустрінемось. Напевно, нічого нового - те ж саме, що вони завжди говорять мені.

Про найважливіше - про те, що мені вже п'ятнадцять років Бог дозволяє уникнути ганьби бути непотрібною. Цього літа нам обов'язково вдасться з'їздити до Феодосії, за стільки років я можу собі це дозволити. І там обов'язково почну писати книгу про Феодосію. Я її придумала. За п'ятнадцять років вже, здається, можна було б не полінуватися й почати.

Ні, що ж це все-таки з моєю пам'яттю? Звичайно - майже шістнадцять.

Дві теми одного оповідання

*Куди діваються качки, коли ставок замерзає?
Холден Колфілд.*

Чому диких качок називають дикими? Тільки тому, що вони живуть самі по собі? Заманулося - й полетіли в інші країни, заманулося - й прилетіли з інших країн. У цьому їхня дикість? Ні, критерій слабкий. Що зміниться в качці, якщо її замкнути в курнику, тобто в качнику?

Нарешті самотність закінчилося і стало можна побути на самоті. Спина вже не боліла від постійного сидіння за письмовим столом, і тиск - від того ж - перестав стрибати. Качки розкрякались за весь тиждень, що ми не бачилися. Ну, що ж поробиш. Мені ніяк не вдавалося вибратися на озеро раніше.

Хвилі дитячими плюшками плюхаються в парапет. Тихо. Чайки кричать, майже каркають. Качка чи то енергійно крякнула, чи то гаркнула. Беззлобно - з необхідності - вдарила по воді крилами, що ростуть не від плечей, як у інших птахів, а від талії, і злетіла. Потрібно сильно здичавіти, щоб так гаркати й злітати.

Дощ не втримався на суцільний невизначеного кольору хмарі й зістрибнув на мене - спочатку на ніс, потім на маківку, а там йому вже було де розташуватися. Думав, напевно, що одному мені доведеться скрутно. Я не звернув на нього жодної уваги. Він образився і пішов собі - тобто пройшов.

Цікаво, качка народжується дикою чи дичавіє від важкого життя?

Здається, у мене був грайливий настрій.

Майже прозвучали два голоси - так близько, практично всередині. Я спробував прислухатися до одного з них:

- У тебе сьогодні, здається, грайливий настрій.

Я прикрив повіки, придивився і побачив її темно-карі, мовчазні, усміхнені очі. Своє волосся кольору очей вона носила хвостиком. Спробував прислухатися до іншого:

- Ти сьогодні налаштований грайливо.

Я придивився, не піднімаючи повік, і побачив, що її темно-сірі очі не дуже налаштовані посміхатися. Своє кукурудзяне волосся вона розшпурляла по плечах - чи то ретельно, чи то недбало.

- Ну, і чому ж ти не запрошуєш мене танцювати?

Запитала темно-карими очима, досить голосно, щоб я почув. Я почув і обійняв тебе за плечі - і похолов від несподіваної сміливості.

- Це щось новеньке, - сказала ти, майже сміючись темно-карими очима. - Може, спочатку хоча б запросиш на танець?

Я підняв камінчик і кинув у озеро. Качка хотіла покрутити біля скроні, але вирішила не наражатися на конфлікт.

- Думаєш, це так просто? - Запитав я, начебто для тебе це було важливіше, ніж для мене.

Ні, таке припущення не заслуговує на увагу.

- Хто мені дав право запрошувати тебе танцювати? Та й, швидше за все, ти відмовишся...

Ти засміялася вголос, так, що качки від несподіванки перестали злітати. Напевно, забули про свою дикість.

Я зітхнув і видихнув одночасно, відійшов від парапету і запросив тебе танцювати. Народу в кімнаті було багато. Я відчував її спину, а своїх долонь – абсолютно ні. Кімната була хоч і невелика, але величезна. Якби загасили світло, вона стала б нескінченною, але було світло, і це рятувало.

- Ну, от бачиш, - сказала ти. - Зовсім не страшно.

Я подумав і зрозумів, що нічого ж не змінилося.

- Нічого ж не змінилося.

Не встигнувши подумати, я додав:

- Ходім на вулицю. Прогуляємося по нічному місту.

Моя сміливість мене лякала, але я вже переставав відчувати свій страх.

- Як же я піду з власного шістнадцятиріччя? Якщо хочеш, можеш іти один...

Нарешті від нескінченності кімнати нічого не залишилося: я вийшов на вулицю. Дощ не втримався на суцільний хмарі, яка не має кольору, і зістрибнув на мене - спочатку на ніс, потім на маківку, але там йому ніде було розташуватися. Потім він дивився на мене знизу вгору, неначе благав про щось. Теж мені, друг називається! Друзі не благають. Він образився і пройшов – тобто пройшов...

Дійсно, нічого не змінилося. Я йшов уздовж берега озера по парапету. Качки пірнали лапами догори, а виринаючи - кричали. Причому, як мені здалося, не одна на одну, а дружно. Ми йшли з концерту знаменитої поп-групи від берега до її під'їзду. Вона розсміялася своїми темно-сірими очима. Досить голосно, щоб я почув. Її кукурудзяне волосся трохи вимокло.

- Ну, і чому ж ти не запросиш мене ще куди-небудь? - запитала ти.

Дивно: можна подумати, що для тебе це важливіше, ніж для мене.

Я взяв тебе за руку - і вкрився інеєм від власної сміливості.

- Це щось новеньке, - майже розсміялася вона. - Отже, концерт сподобався? Я рада. Ну, добре, мені пора додому.

Вона махнула рукою, я вийшов з її під'їзду до тролейбусної зупинки й зупинився біля краю парапету. Чому вода така кристально темна? Жоднісінької пристойної риби не видно. Качки кивали на знак згоди і вимушено пірнали.

В нічному місті, яким вона не захотіла прогулятися, було вже пізно. Батьки, звичайно, не спали, чекали мене. Я їм тисячу разів казав: не хвилюйтеся, день народження закінчиться близько десятої, я її проводжу до під'їзду і відразу повернусь додому. Годині

об одинадцятій, не пізніше. Спіть спокійно. Ні, не заснуть, звичайно, поки я не прийду.

В нічному місті, в якому вона не дозволила мені запросити її ще куди-небудь, було ще (чи вже?) пізно. Батьки, звичайно, не спали, чекали мене. Я їм тисячу разів говорив: не хвилюйтеся, концерт закінчиться близько одинадцятої, я її проводжу до під'їзду й відразу прийду. Годині о дванадцятій, не пізніше. Ну, можливо, о пів на першу. Спіть спокійно. Ні, не заснуть, звичайно, поки я не повернуся.

- Ось будуть у тебе діти, ти теж не заснеш, - сказала мама й посміхнулася.

А я – чи не смішно? - був упевнений, що засну.

- Ти правий. Звичайно, нічого не змінилося, - сказала ти невесело.

- Чому ж «звичайно»? Адже могло змінитися, правда?

Ти подивилася на мене своїми темно-карими очима і, майже вибачаючись, похитала хвостиком того ж кольору:

- Не могло.

Ти подивилася на мене своїми темно-сірими очима і, майже вибачаючи мені, похитала кукурудзяними волоссям:

- Не могло.

Я підняв комір, сміливо зазирнув у темно-карі очі й наважився запропонувати:

- Але давай спробуємо. Навіщо ми ходимо й абстрактно розмовляємо?.. Могли б піти до театру, ну, хоча б лялькового.

Озеро може почекаати. Продзвенів дзвінок, ми пішли до залу та несподівано зустріли спільну знайому. Я відчув стан польоту фантазії і вибухнув кількома жартами одночасно.

- Ти ж на мене абсолютно не дивишся, - сказала ти, майже сміючись темно-карими очима. - Що тебе в ній заворожило?

Я присоромлено знизав плечима: спочатку одним, потім іншим, потім обома.

- Відповідай.

Ти сміялася темно-карими очима, але на відповідь чекала.

- Ага! - сказав я сміливо й переможно. - Значить, все ж таки чекаєш на відповідь?

Подумав і продовжив:

- Чесно кажучи, я навіть не пам'ятаю, кого ми зустріли.

Я пам'ятав. Але якби заворожило, я б не зміг вибухнути жартами.

Не знаю, чи погодилася вона, але позіхнула й сказала:

- Дякую, мені сподобалося. Я тобі зателефоную.

Взагалі-то ти не позіхнула. Можливо, навіть посміхнулася. Але яка різниця? Все одно ж нічого не змінилося.

Качки крякнули - здається, в цілому ствердно, але з деяким сумнівом.

Хвилі плюхалися в парпет. Був уже вечір, але вже, здається, розвиднілось, і я, як звичайно, чекав її - в декількох кроках від берега, на тролейбусній зупинці. Вона щоранку проїжджала в тролейбусі, нам було по дорозі до інституту. Я відволікся від озера і побачив її: вона, як завжди, сиділа в тролейбусі біля вікна, читала книгу. Я увійшов і став поруч. Можна було сісти, але я не зважився навіть привітатися. Вона кивнула і продовжувала читати. Я посміхнувся дружньо і запобігливо й благаючи, як дощ тоді, і залишився стояти.

- Міг би сісти, - зауважила вона байдуже, не відриваючись від книги.

- Так. Але нічого б не змінилося, - заперечив я та з надією подивився в твої, як завжди, темно-сірі очі.

- Звичайно, нічого, - заспокоїла ти, кінчиками пальців поторкавши свої кукурудзяні

волосся.

Я спробував щось сказати, щоб ти перестала читати цю книгу.

- Дивись, виявляється, селезні гарніші за качок. А у людей - навпаки.

- Це залежить від конкретного селезня, та й від конкретної качки теж, хоча від селезня - більшою мірою, - незацікавлено сказала б вона.

І поправила б - хоча навіщо поправляти - своє кукурудзяне волосся.

- Двозначний комплімент, - сказала ти з видимістю посмішки, але твої темно-сірі очі не посміхалися. - Ти маєш на увазі, що поправляти марно або краще не може бути?

- Звичайно, може. Дуже навіть може! - з готовністю відповів я і побачив, як найближча качка таки покрутила біля скроні. - Ні, тобто я маю на увазі...

- Добре, чого вже про це. Ходімо, покажеш мені своє оповідання.

Я пропустив її вперед, встигнувши за півсекунди ~~не~~ надихатися запахом кукурудзи. Ми сіли за столик, і я замовив пляшку шампанського. Оповідання мало бути гостросюжетним, правда, я й сам розумів, що в ньому сюжету менше, ніж гостроти, а гостроти – менш, ніж сюжету. Але це було моє найкраще оповідання, тому що ми з тобою сиділи за столиком і пили шампанське.

- Щось ти рано сьогодні, - з посмішкою зауважила мама.

Я був змушений відповісти жестами і поспішив у ванну чистити зуби. Півпляшки шампанського. Вода в крані дзюрчала так само, як хлюпає в озері. Качкам, напевно, сподобалося це порівняння. Тепер вони пропливали повз парапет, не відвертаючись і не пірнаючи, як колись.

А чайки нарешті замовкли – мабуть поснули.

Я зустрівся поглядом з темно-карими очима.

- Маєш рацію, нічого не могло змінитися.

Її очі посміхнулися:

- Хоча, хто знає?.. Можливо, коли ми вийшли з весілля приятелів. Мені тоді хотілося, щоб ти не йшов занадто швидко.

Ти не сміялася, а тільки посміхалася, і твої каштанове волосся хвостиком і очі такого ж кольору майже не здавалися недосяжними. Я не вірив своїм очам і вухам. Але хтось із знайомих обійняв її за плечі, і вони обидва заходилися сміятися.

- Про що ти смієшся? - встиг я запитати її.

Ти відповіла:

- Не пам'ятаю, але це неважливо. Бачиш, нічого не змінилося, ти таки був правий.

- Згоден, - не міг я не погодитись.

Ми йшли по вулиці всі разом, але вона не переставала сміятися разом з усіма, так що я йшов по вулиці один.

- Як пройшло весілля? - запитав батько.

Мама не запитала, хоча їй було ще цікавіше. Я хотів відповісти, але єдина чайка, яка не заснула, примудрилася вихопити шматок чогось їстівного з-під самого качиноного носа.

- Цей невдаха вважає себе селезнем, - заявив я переможно. - Ось бачиш, як виходить: тепер бідна качка ляже спасти голодною.

Ти не погодилася і не заперечила, просто підібрала своє темно-каштанове волосся під берет - стало прохолодно. На цьому фунікулері - що вище, тим холодніше і тим страшніше дивитися вниз. Дивитися вниз взагалі не рекомендується. Хоча, з іншого боку, якщо підійти до фунікулеру ближче й подивитися вгору - буде ще жахливіше. Щоб не було

страшно, не потрібно дивитися ані вгору, ані вниз. Правда, тоді буде нецікаво. Я волію дивитися назад. Періодично, приблизно раз на тиждень.

- Ти, здається, знову про щось задумався? - запитала вона й майже розсміялася темно-карими очима.

- Про що задумався? - сказала вона та поправила кукурудзяне волосся й майже докірливо подивилася на мене темно-сірими очима.

Я відійшов від парпету, сів на лавку. Літак блимав то червоною лампочкою, то зеленою. Качки ревниво кричали: знайшов, куди дивитися.

Я озирнувся: на мене дивилися темно-карі очі. Запитав:

- Невже тобі стало цікаво?

Ти поправила своє каштанове волосся: гумка сповзла з «хвостика». Темно-карі очі майже посміхалися мені.

Я озирнувся: на мене дивилися темно-сірі очі. Запитав:

- Тобі ж стало цікаво, правда?

Ти поправила своє кукурудзяне волосся, воно розтріпалося на несподіваному вітрі. Темно-сірі очі майже посміхалися мені.

Напевно, стало цікаво...

Самотність на сьогодні скінчилася. Поверталася самотність - знов не менше, ніж на тиждень. Ні-ні, не більше тижня. Тепер я напевно закінчу це оповідання протягом тижня. Качки вирішили накрятися на весь час, що залишився до нашої наступної зустрічі.

Піду. Потрібно ще сказати доньці, щоб її проводили до під'їзду.

ПРАВДА

Як же ж я потрапив у цю халепу? Єдина необдумана - просто необдумана! - фраза, що складається з двох майже нешкідливих слів. Двох звичних, щоденних слів, які раптово стали необдуманою фразою. Чому він вважає ціну адекватною? Я перекинувся на спину, вдихнув темряви, що ось вже не пам'ятаю, скільки років замінює вночі повітря, а вдень стає цегляними стінами, палісадником під вікном, черепичним дахом і невидимими ґратами на кшталт вікна, бо яке ж це вікно, якщо з нього дивишся незрозуміло скільки років, і спробував, як мені радила мама, думати про щось приємне. Змусити себе знайти це щось, схопити, як кішку за хвіст, і не випускати, щоб не втекла і не залишила мене в безнадійній чорноті, яка закінчується тільки для того, щоб знову розпочатися.

Гаразд, у черговий раз спробую. Скажімо, моє прохання про помилування на майже найвище ім'я. А раптом король вже сьогодні розгляне його? Викличе мене на головний килим країни і вирішить - ну, приміром, що моя заява заслуговує на майже найвищу увагу.

Звичайно, не відпустить назад до мами, - ось це й насправді було б як у казці, але ж він і над бувальщиною не завжди владний. Тому буду реалістом - нехай просто скаже, що моє прохання не є безглуздом, не примушує його позіхати або сміятися, і зла він на мене не тримає і спробує замовити за мене слівце.

Я нікому не зробив нічого поганого - тільки сказав правду. Я ж цієї правди не придумував, я тільки сказав її! Одна-єдина фраза, коротша за якесь довге слово, та й та правдива, хіба що, визнаю, необережна, але послухайте самі, ваша величність, з яких вона складається слів - жодного забороненого слівця!

Невже ж ці два слова, що тривають менше повороту вічного ключа у вічному замку вічної двері вічного дому з цегляними стінами, палісадником, черепичним дахом і подобою вікна, - невже ця безглузда фраза заслуговує на вічне животіння в неминучій, неминаючій чорноті?

Я ліг на інший бік і схопив подушку.

Подушка пахла весною та неділею. Я постарався надихатися ними, але ж чи їми надихаєшся? Виглянув у вікно. Сонце повітряною кулькою повільно, але невідпорно піднімалося по небу. Я встав і навшпиньках, щоб підлога скрипіла тихіше, пішов у ванну, потім знову до себе, ну, і, нарешті, вийшов надвір.

Неділя, як завжди, було червоно-жовто-блакитною. Сонце вже піднялося на небо і по-хазяйськи висіло або лежало на давно уподобаному місці, - вилите, тобто випечене, мамине тістечко на блюдечку без блакитної облямівки, бо яка ж може бути блакитна облямівка на такому блакитному блюдці? Я задивився на тістечко, і воно, як завжди в таких випадках, пригоріло.

До демонстрації залишалось ще чимало часу. Або до процесії? До параду, урочистого маршу, церемонії, ходи, кавалькади.

Ні, кавалькада - це щось інше. Краще нехай буде урочиста процесія. Процесія промарширує урочистою ходою, а ми, радісні глядачі, дивлячись на неї, будемо демонструвати. Ось тільки що саме - забув... Пам'ятаю точно, що щось же повинні демонструвати...

Та не в нас справа. Головне - що кавалькада, вірніше, процесія, урочисто пройде

церемоніальним порядком, і це ніяк не можна пропустити!

Сонце згідно підморгнуло спочатку правому моєму оку, потім лівому. Всі, хто проспав і не зайняв вчасно місце, будуть мені заздрити і розпитувати, як все було. Я, звичайно, розповім, хоч сто раз, але краще один раз побачити, ніж сто раз почути, навіть від мене.

В неділю мені завжди спалося не так добре, як у понеділок. А іншим - навпаки. От їм і залишиться - зітхати про те, що пропустили, і розпитувати мене безліч разів, як же все насправді було.

Було незручно - подушка пахла заялженим часом, і я знову перекинувся на спину. Потрапити в халепу через одну-єдину безглуздою фразу... Я не міг не повторювати її всі ці нескінченні роки - мовчки і вголос, бо моє покарання було, є і буде вічним. Подумати б про що-небудь радісне, забути цю кляту фразу і врятуватися від неї... Ось зараз - в який уже раз - спробую і забуду, і нехай він сам, якщо хоче, ходить туди раз на рік і повторює її, або нехай знайде собі іншого бажаного скуштувати казкового життя.

Ні, клята фраза засіла в мені, як зубний біль, і немає жодного куточка в усьому тілі, де б вона не хазяйнувала. У відповідь замкова щілина зойкнула, як від лоскоту, і увійшов мій старий знайомий, колись який пообіцяв мені, що я все життя проведу як у казці і воно, життя, ніколи не закінчиться.

Моє - не знаю, а от його, завдяки мені, - вже точно. Завжди спокійний, лагодущий, бадьорий і добрий - до всіх, крім, так вже вийшло, мене... У світлих штанах, сірому сюртуку з чорним коміром, під сюртуком сьогодні світла жилетка, постійний «метелик». Без вусів, борода і бакенбардів. Посмішка - як у рідного батька. В руках - книга в сап'яновій палітурці, або в шкіряній. Відкрив вікно, подивився у двір.

Двір виглядав не так, як у суботу, і поготів не так, як у п'ятницю. Він був таким, що в ньому хотілося залишитися на цілий день, але ще більше хотілося скоріше відправитися подорожувати і побачити щось якомога незвичне й надзвичайне. Проходячи по улюблених вулицях, я із задоволенням відзначав, що й вони змінилися на краще навіть порівняно із суботою, не кажучи вже про п'ятницю або четвер.

Але все найголовніше залишилося. Чобіток і раніше висів над лавкою нашого знайомого чоботаря, і звідти пахло новенькими вихідними черевичками й солідними черевичками. Калач все ще висів над булочною, пах моїм улюбленим білим короваєм із хвацьким гребінцем. Польові квіточки майже колихалися над лавкою сусідського квіткаря, і я відчував аромат відразу всіх кольорів з усіх навколишніх лугів.

А ще була - тобто з'явилася - риба над маленькою корчмою, а на рибі щось було чи то написано, чи то надряпано дивовижною мовою, а моєї улюбленої перекресленої літери «о», найдивовижнішої з усіх відомих мені літер, там не було. Двері переді мною відкрив чоловік, якого я раніше ніколи не бачив, без вусів, борода й бакенбардів. Привітний, бадьорий, чемний. В світлих штанах, сірому сюртуку з чорним коміром, з «метеликом», під сюртуком жилетка. «Ласкаво просимо в нашу компанію!» - Сказав він мені й посміхнувся, як рідний батько. Я посміхнувся у відповідь і навіщо увійшов, - це, як потім з'ясувалося, була моя перша помилка в той фатальний день.

Він сів на чолі столу, за яким, крім нього, сиділи, привітно посміхаючись мені, четверо його друзів. «Доброго ранку!» - Сказав старший з них, і «р» кумедно закрипіло, немов візок проїхав повз харчевню. У нього було довге темне волосся - напевно, старомодна перука, маленькі вусики, одягнений він був у старовинний чорний сюртук або камзол, на шії - гарна візерунчаста хустка або краватка.

«Приємно познайомитись!» - посміхнувся другий, і «р» тріснуло полінцем у каміні.

Він сидів боком до мене і задумливо дивився у вікно. «Сідайте!» - привітно посміхнувся третій, який сидів обличчям до мене, і «р» тріснуло іншим полінцем. Ці двоє були немолоді, як і той, що привів мене сюди, але набагато молодші за старшого в перуці. Їх нелегко було відрізнити один від одного: схоже сиве волосся, схожі бакенбарди, схожі чорні сюртуки, білі сорочки, «метелики». Ну, хіба що той, що в профіль, був без шапки, а на тому, що обличчям до мене, була темна шапка, яку носять учені.

«Розташовуйтеся!» - весело підморгнув мені наймолодший, і «р» смішно булькнуло чаєм, який він налив у своє горнятко. Обличчя в нього було гладенько виголене, одягнений, здається, як священик - у суворий чорний сюртук, білу сувору сорочку, суворий білий «метеликом».

Увага п'ятох солідних людей мені була дуже приємною, і я несміливо, але з задоволенням, сів за їхній стіл. Це, як потім з'ясувалося, була моя друга помилка в той фатальний день.

«День сьогодні буде казковий!» - усміхнувся мені мій незмінний гість. Втім, гостем був я, а він - господарем. Я мовчки встав, підійшов до відчиненого вікна. Сонце давно вже перетворилося на пересічну золоту монетку і розучилося підморгувати. Усе, на що воно тепер було здатне - це покритися іржею, якщо довго на нього дивишся. А ще кажуть, що золото не іржавіє.

«Не гнівайтесь, прошу вас!» - благально й ласкаво, як завжди, промовив мій гість-господар, і ми сіли в наші старі фотелі, він - у більший, я - в менший. Він поклав на столик свою зачитану усіма, хто вже вміє й ще не вміє читати книгу в сап'яновій або шкіряній палітурці, а можливо, в паперовій. Головне - що в ній було написано про мене.

«Я хочу до мами», - як звичайно, сказав я, хоча знав, що він відповість:

«Дорогий мій, ну зрозумійте ж: у цій книзі, - він погладив сап'янову або шкіряну обкладинку, а можливо, паперову, - є тільки ви, а про ваших батьків, на жаль, не сказано жодного слова...»

«Я написав на майже найвище ім'я клопотання про помилування», - вперто сказав я.

Він винувато подивився на мене й промовив, майже вибачаючись:

«Звичайно, звичайно, мій дорогий, поговоріть із королем! Він завжди тут, поряд з вами, в сусідній кімнаті. Тільки прошу вас, не запізниться на торжество, адже без вас нічого не вийде».

Я знизав плечима:

«За мене можете не турбуватися, я ще жодного разу не запізнився на процесію: як би там не було, це єдина світла пляма в моєму житті. Хоча воно й стала причиною всіх моїх негараздів...»

Він зітхнув і посміхнувся.

«Що ж до короля, - продовжував я, - у нього немає іншого способу вийти в люди. Не сумнівайтеся, він напевно не запізниться».

Ми помовчали, і я відчув, що, як звичайно, шкодую свого, як не крути, гостинного господаря і, по суті, хрещеного батька.

«Облиште, не сумуйте! Я ж розумію, ви хотіли як краще...»

Краще б я цього не робив. Але зроблене не зміниш, а якби якийсь сміливець і спробував змінити, вийшло б ще гірше, правда є правда. Старший намазав на маленький шматочок булочки гусячої печінки, відкусив крихітний шматочок і, звертаючись до того,

хто привів мене в цю харчевню, сказав:

«По-моєму, колега, ви помиляєтесь. Прирікати мсьє на те, щоб він сказав правду? Мій досвід і авторитет підказують мені і нам з вами, що це може мати фатальні наслідки як для нього особисто, так і для багатьох - дуже багатьох - інших».

Схожі один на одного учені закусили з тарілок з підсмаженими ковбасками і кислою капустою, обмінялися багатозначними поглядами й сказали - спочатку той, що сидів обличчям до мене, а потім той, що в профіль:

«Колего, ви прирікаєте цього недорослого пана на гірку долю. Правда - це єдине, чого треба побоюватися, все інше не тільки безневинне, але іноді й корисно». Священик відкусив від бутерброда з огірком, помовчав, потім зітхнув:

«Колего, я вам як син, але дозвольте мені висловити важку для всіх нас і, впевнений, вас також, думку: чи не буде найбільшою помилкою приректи цього джентльмена на те, щоб він почав свій свідомий життєвий шлях з того, чим було б навіть небезпечно цей шлях закінчити?»

Господар столу слухав їх і задумливо кивав, зітхаючи й дивлячись добрими очима на кожного зі своїх друзів і на мене. А я дивився на них і нічого не розумів, і це було неймовірно цікаво, навіть цікавіше процесії, і страшноувато, навіть страшніше, ніж пропустити процесію.

«І все ж таки варто спробувати», - сказав він. Потім звернувся до мене - благально і ласкаво:

«Ось побачите - у вас буде не життя, а казка! Повірте, ніхто не зробить це краще за мене. І робити вам майже нічого не треба, тільки сказати правду - голосно, щоб усі навколо почули і засміялися».

«Ну, і чого ж ви цим досягнете, колега? - запитав старійшина, доїдаючи гусячу печінку. - Навіть якщо чомусь засміються - що з того? Сміх сміхом, але в він буде нездоровий».

«Ви впевнені, що вони, почувши правду, розкриють очі, а не потулять їх?» - запитали в унісон його вчені однолітки, схожі один на одного, як дві купюри вищого достоїнства. А молодий священик додав:

«Ви хочете, щоб наш гість розкрив їм очі на те єдине, на що вони очі розкривати не хочуть?»

Господар столу мудро, але сумно посміхнувся:

«Не хочуть, колега, ви праві... Але сподіваюся, що, один раз зважившись, не зможуть і не захочуть закрити. Адже з правдою живеться і легше, і цікавіше».

Він благально глянув на мене:

«Чи згодні ви всього лише вислухати мою пропозицію і вже потім вирішити, прийняти її чи ні? Чи вірите ви, що я бажаю вам, і взагалі всім, тільки добра?»

Мені було так цікаво, що я жодної секунди не сумнівався. Тільки вдихнув глибше й випалив:

«Згоден!»

І це була моя третя, вирішальна помилка.

«Помилка полягає в тому, - сказав він, задумливо тарабанячи пальцями по сап'яновій палітурці, - що я шукав вододіл у площині «правда - брехня». На жаль, це виявилось помилкою».

«У тому-то й справа», - пробурчав я, нарізаючи тонкими скибочками його улюблений сир і розливаючи чай у дві глибокі червоно-білі чашки з королівськими

вензелями, що стояли на блюдцях з витонченими блакитними облямівками. Він вдячно кивнув, сьорбнув чаю і продовжив:

«Тепер я розумію, що вододіл проходить у зовсім іншій площині, а саме - щасливий той, кого ошчасливлюють чи ні. Правда не може бути ані гіркою, ані солодкою, і брехня не буває ані солодкою, ані гіркою».

Я відкусив сиру, сьорбнув і кивнув:

«Ви ж самі бачите, до чого призвела зрежисована вами витівка, яку ви й ваші друзі за сумним непорозумінням іменували повідомленням правди».

Він винувато кивнув і відставив чашку:

«Бачу. І все - через мене...»

«І через мене », - уточнив я.

«Та ні, ви ж просто погодилися здійснити мій задум... Втім... Крім вас не погодився більше ніхто. Тепер можна зізнатися: я багатьох намагався умовити...»

Він прикрив повіки й гірко зауважив:

«Хронічний нав'язливий синдром насильницького інформування... Лікується, хоча і не виліковується, тяжкими й постійними докорами сумління».

«І довічною ізоляцією від потенційних слухачів, - не міг не зауважити я. - От тільки ізолюватися якраз і не виходить. Мені через вас на роду написано говорити цю вашу, хай їй грець, правду новим і новим поколінням учасників процесії, що віддають перевагу потупленню очей замість того, щоб розкрити їх, як вам би того хотілося. Втім, тепер і мені теж...»

Він кивнув, важко встав, підійшов до вікна, довго дивився на золоту монету в небі і, нарешті, промовив:

«Тепер я розумію, що правда - це не обвалені на тебе факти, а казка, розказана собі самому».

Найцікавіше мало розпочатися з хвилини на хвилину. Ми всі стояли вздовж дороги в очікуванні процесії. Сонце теж чекало початку, підморгуючи всім бажаючим, хоча маленька хмаринка примудрилася відкусити від нього такий же маленький шматочок. Чи то тисячі, чи то мільйони осіб, здавалося мені, перетворилися на одну загальну веселу посмішку, вона зависла й розгойдується над бруківкою, майстернею шевця, новенькими черевичками ц черевиками, булочною, в якій продавали мій улюблений коровай, лавкою з польовими квітами, корчмою, на вивісці якої було щось надряпано дивовижними літерами, над нашим двором, над усім нашим королівством - таким казковим і дивовижним.

Тим часом по репродуктору почали передавати урочисте повідомлення - вірна ознака того, що ось-ось з'явиться процесія:

«Слухайте королівський указ - пам'ятку святкуючого. Щорічні масові народні гуляння проходять під гаслом: «Радій від пуза». Кожен свідомий представник народу має право відправляти свою найбільш природну для кожного свідомого представника народу потребу – радіти. Радість слід відправляти в спеціально відведених для цього місцях громадського тріумфування. Радіючий має безтурботно радіти від самісінького пуза, супроводжуючи тріумфування заздоровницями та урочистими вигуками. При спробі припинити процес радіння під час загального тріумфу - пузonoсець буде негайно наражений на позбавлення вищезгаданого пуза навіть у разі відсутності останнього у нього або у неї. При цьому всі інші представники народу мають рішуче не зрозуміти пузonoсця й відмежуватися від нього або від неї. В разі небажання не зрозуміти й відмежуватися така поведінка буде прирівняна до нерадіння від пуза».

Серце у мене калатало - від радості і від того, що зараз, за кілька хвилин усі впізнають мене, бо я голосно оголошу те, що пообіцяв оголосити привітному господареві столу в харчевні. Даремно нас відмовляли старий у перуці, священник і суворі вчені. Я ж скажу правду, і всім, хто зібрався зустрічати процесію, стане ще радісніше, вони розсміються ще голосніше, а потім, прийшовши додому, передадуть мої слова сусідам, а ті - друзям і товаришам по службі, а потім все наше королівство і весь світ дізнаються про це, і я буду знаменитий, і життя моє перетвориться на казку. А головне - все почують, нарешті, правду.

«Правда - це казка, розказана самому собі».

Повторивши це, він обнадійливо посміхнувся мені і додав:

«До початку ходи є час, ви встигнете навідатися до короля. Думаю, він уже розглянув вашу заяву... І, звичайно ж, сподіваюся на ваш із ним здоровий глузд...»

Мені нічого було відповісти. Я пройшов по викладеній в коридорі червоній килимовій доріжці з білими смужками, намагаючись скрипіти голосніше, і постукав у двері з королівським вензелем.

«Заходьте, не зачинено!»- ласкаво обізвався король. – Радий вас бачити, мій дорогий товаришу по щастю!»

Король сидів на улюбленому народом троні, на голові у нього була вихідна червоно-білосніжна корона. Він завжди одягав її для ходи - і красиво, і не напече голову.

Придворні майстри, судячи з усього, ще не встигли побувати в майже найвищій кімнаті, на столику лежала червоно-біла подушечка, а в неї була встромлена королівська голка без нитки.

«Сідайте, колего, - з величною простотою виговорив монарх.- Ромової баби хочете?»

«Дякую, - хрипким голосом відповів я, сідаючи в гостьове крісло. - Ми з нашим привітним господарем вже поснідали».

«А до мене він не заходив з тих самих пір, як посадив мене на цей трон. - Король захотів засумувати, але передумав і мудро взявся в боки.- Він досить розумний, щоб зрозуміти, що я, на відміну від... тільки не ображайтеся, від вас, можу впоратися з наданою мені роллю самостійно, і ніякі заспокійливі спільні сніданки й ліричні відступи мені не потрібні...»

«Нехай собі теревенить сам з собою скільки завгодно, - подумав я.- Головне - щоб ми перейшли, нарешті, до мого прохання».

Король прорік з вродженою величчю, що надавала щорічній процесії обожнюваний народом блиск:

«Для державного мужа, - він зробив природну, улюблену народом паузу, - немає нічого кращого за стару добру бабу, - він облизав губи, - рясно политу вишневим соком і ромом. Все ці екзотичні гусячі печінки, огіркові бутерброди й примітивні сосиски з кислою капустою не сприяють пульсації найвищої мислі. Головна умова ефективного управління державою, дорогий мій вимушений герою, - це впорядковане харчування. І, зрозуміло, розкішні вбрання, що стравляють незабутнє враження на тріумфуючих».

«Моя думка вам відома, - все ще не даючи волю емоціям, відповів я.- Краще скажіть, ви отримали мою заяву?»

Король надкусив улюблену ромову бабу і відповів - як завжди, сентиментально й мудро:

«Милий мій побратиме, ну що мені вам відповісти?.. Я тут мало що вирішую, ви ж

знаєте, хто все це придумав...»

«Я хочу до мами!»- втрачаючи здатність дискутувати, закричав я.

Король проковтнув залишки баби й змахнув зі щок скупу сльозу:

«Любий колего... Де вони, наші з вами батьки? Погодьтеся: їх нам давно замінив наш, так би мовити, хрещений батько».

«Хочу до мами!»- прохрипів я, скочивши зі зручного крісла й тупнувши ногою так, що королю довелося поправити корону. Він витер ще одну скупу сльозу і сказав:

«Тоді відмовтеся від своєї непотрібної фрази. Не кажіть її. Забудьте, от і все. Нехай наш благодійник, а точніше сказати, ваш мучитель, підшукує вам заміну. Щодо мене, то, як добре відомо всім, хто радіє, незамінний, така вже моя королівська доля, а от ви.. .»

«Де ж він знайде мені заміну?! - закричав я у відчаї. «Він же і мене ледве знайшов! Ніхто ж не погоджувався!»

«А все тому, що ніхто не міг собі навіть уявити, які казкові умови тут створені. Це ж не життя, а справжня казка!..»

«Ага, ось воно, виходить, як!! - заволав я і рвонув на собі сорочку, немов гранатну чеку.- То по-вашому, сказати правду нічого не коштує? Взяв, сказав і прирік себе на казкове життя?! Отже все так просто? Значить, у цю сап'янову палітурку може потрапити будь-хто?! Гаразд, так буде вам ваша правда! Слухайте!.. »

Я хотів прокричати мою фразу, але король запротестував і підняв руку:

«Ну , ось, образився. Даремно ви так, колего! Ми ж з вами спів'язні, навіщо ж нам сваритися? Ви маєте зберегти правду для численних наївних радіючих. І взагалі - до ходи залишилося зовсім небагато часу, а я ще не одягнений... Час нам обом збиратися».

Присутні - діти, дорослі, чоловіки, жінки, навіть домашні тварини - тріумфували в очікуванні ходи, махали руками й піднімали до неба кульки, схожі одна на одну і ранкове сонце. Я радів разом з усіма, тому що гуртом радіється набагато веселіше, ніж поодиноці. Королівської процесії ще не було видно, але ми знали, що вона наближається з казковою невідворотністю. Я підстрибував і кричав, сміявся і підморгував, не помічаючи, що сонце вже почало перетворюватися на іржаву золоту монету.

Я не знав, що коли з нашої зустрічі в харчевні минуть десятки, дюжини, сотні років і хто зна скільки води витече під усіма мостами нашого казково прекрасного королівства, тоді відкриються, щоб зачинитися і зачинити мене тисячі тисяч сап'янових, шкіряних, паперових палітурок. І люди перестануть тріумфувати від пуза, але не тому, що король скасує свій указ-наказ, а тому, що я обрушив на них таку бувальщину, яка унеможливить ту казку, що кожен з нас розповідав собі самому, а для вірності - і всім бажаючим її почути...

Отже, ось нарешті й процесія! Вона урочисто наближається. Король простує з належною йому монаршою величністю, розправляючи неіснуючі складки на величному животі.

Я набираю якомога більше повітря в легені, воліючи не чути, як в чиємусь каміні потріскують полінця, як булькає чай, що його наливають у чийсь горнятко, як скриплять незмазані колеса застарілої карети...

Я думаю, що, почувши правду, люди казково зрадіють, бо нарешті почули правду, а не казку, і я буду казково щасливий, а батьки будуть пишатися тим, що їхній син зробив ще більш щасливими стількох людей, поінформувавши їх як годиться. Процесія в двох кроках від мене. В моїх легенях достатньо повітря, в моєму серці достатньо сміливості, щоб сказати цю коротку фразу, що складається з двох звичайних, щоденних слів.

Звідки ж мені знати, що тріумфування тут же назавжди припиниться, що маминого тістечка ніколи більше не буде, що золото зможе покритися іржею, що на мене чекає вічний двоповерховий будиночок з невидимими, і що казка не почнеться моєю фразою, а - закінчиться. Тому що в цій короткій фразі немає нічого, крім правди.

Король порівнявся зі мною. Я регочу, показую на нього пальцем - і не помічаю тисячі тисяч посмішок, які - звідки і навіщо мені знати? - зараз зникнуть, як не помічаю двічі тисячі тисяч очей, яким судилося зараз назавжди потупитись.

Я пообіцяв сказати правду. Я покликаний сказати правду.

Слухайте ж! Чека зірвана, сап'янова обкладинка готова.

І я кричу людям, які - звідки і навіщо мені знати?! - зараз назавжди перестануть реготати й махати своїми різнокольоровими кульками. Ось зараз, зараз - зараз перестануть...

Весело скриплять колеса, радісно потріскують поліття, кумедно булькає чай...

Але я вже не можу повернути чеку назад, я пообіцяв прийти і сказати правду!..

Правду - яку я кричу, кричу, волаю, показуючи пальцем на короля. Правду, яку чує весь світ.

Світ вже не бачить короля. Світ слухає мене.

І я кричу світові його правду.

Хай живе!

Розвиднелось.

Тарас Гливяк прокинувся. Неквапливо потягнувся, глянув на годинник. Сьома. Задоволено посміхнувся: ще встигну і поголотись, і кавки випити, і кухлик учорашнього „Жигулівського” вицидити. Та й сальцем побавитись часу достатньо. На такі збори з порожнім шлунком не ходять.

Катруся тихесенько собі підсапувала. Тарас розчулено подивився на свою бойову подругу. Скільки з нею набачилися всякого – хоч мемуари пиши. Але не до мемуарів зараз. Та й раніше не до них було. Спочатку застій був, потім прискорення, перебудова. Тепер от відродження почалося. Розбудова.

„Ой, Господи! – кхекнув, підводячись. – Роботи – по самі вінця”. І потрібний Тарас Олександрович Гливяк, як і в минулі часи, на всіх фронтах. А може, й більше.

Пішов до ванни голитися. Слава Богу, доповідь підготував, виступлю, не схиблю. А збори-таки відповідальні. Всі начальники будуть. Та й сам Тарас Олександрович, що не кажіть, людина не маленька.

Голячись, згадував. І в першу чергу – чотириповерховий будинок із червоним прапором на даху. Урочистий вигляд коридору, кабінет з червоним написом:

Т.А.ГЛИВТЯК. ИНСТРУКТОР ПО ВОПРОСАМ ИДЕОЛОГИИ

Керував.

Бо без ідеологічного забезпечення жодного застою геть би не було. Ані огірків за дванадцять копійок кіло, ані сальця за п'ять карбованців. А ковбаска, а маслице, а цукерки

без будь-яких обмежень! Ні, ідеологія – річ поважна. І інструктор з ідеології – поважна людина.

Керував.

На прополку людей по інститутах та заводах збирав. З клятим націоналізмом буржуазним боровся, не кажучи вже про його двоюрідного брата – сіонізм. Дисидентів таврував, запроданців усіляких. Коли перебудову проголосили, пильнував за гласністю. Щоб була. Бо як не пильнуєш – то з цим народом нічогосінько не перебудуєш, а про розбудову годі й казати.

Дмухнув на бритву, поклав на місце. Пішов до кухні. Почувався щасливим і впевненим.

Дістав з холодильника сало, відрізав добрячий шмат, умокнув у хрін, відкусив зі смаком. Відпив півкухля пива, заїв цибулею.

Їлося добре.

„Восьма година п’ятдесят хвилин за київським часом”, - почулося з радіо.

У Тараса немов серце зупинилося.

- Скільки??!!...

У горлі з переляку застрягла цибулина.

Схопився, аж стільця перекинув. Влетів до спальні, де хропла Гливтячиха, - і аж зойкнув: на годиннику – сьома.

- Не завела?!.. Не завела, клята баба! Казав же – заведи, бо проспати можу. Не завела!...

Цибулина, хай їй грець, ніяк не ковталася. Виплюнув на підлогу, вистрибнув у нові штани, за мить вишиванку натягнув, бриль на самі вуха насадив – коли там вже чепуритися!..

- А папери ж?!!

Схопив купку папірців, засунув у кишеню і, не чекаючи на ліфт, вибіг на вулицю. Гливтячиха так ревла, що будинок аж здригався.

Микола, шофер, дрімав за кермом.

- До Верховного палацу!! – видихнув Тарас, і чорне авто вмить знялося з місця.

До початку лишалося три хвилини. Машина як на крилах летіла. Якби тільки не люди ці, пішоходи чортові. Лізуть просто під колеса. Ну чого вам, скажіть, по хатах не сидиться?! Куди вам взагалі оце плентатись? Чекали б собі, що на державному рівні вирішать, а потім би працювали сумлінно згідно з рішеннями. Так ні, лізуть. От що значить – не везе з народом. В усіх керівників світового рівня народ як народ, а тут – хоч застрелись, не народ, а казна-що.

Ну, нарешті приїхали. Вистрибнув з машини, побіг на другий поверх. Влетів до величезної зали, а там – у президію зборів. Сів, відхекався, роздивився.

Президія в повному складі. Всі в краватках, у світлих по-літньому костюмах.

В залі також вільних місць немає. Більшість - знайомі обличчя.

Ось письменницька гвардія. Поети, лауреати державних премій. Багатьма мовами надруковано їхні невмирущі твори, сповнені соціалістичного реалізму та соціального оптимізму. Високо бринів їхній голос. Але коли компетентні органи розгорнули перебудову, вони як один гучно проголосили: „Досить!” Тепер вони – депутати, міністри, керівники.

Дуже добре, що працівники церкви також причетні до великої справи. От і сьогодні в перших лавах будівників світлого майбутнього сидить батько Мефодій - людина перевірена й надійна. Ще в застійні часи він організував і очолив первинну комсомольську

ланку в духовній семінарії. Видавав стінгазету „Хто не з нами, той проти нас”. Переконливо доводив з амвону безглуздя Біблії та антилюдську сутність учення Ісуса Христа. „Церква, як і всі інші ідеологічні заклади, повинна бути партійною”, - любив наголошувати на партгоспактивах та в сауні після засідань. Зараз батько Мефодій також багато працює на духовному фронті: приватизує храми, займається інвестиціями в державотворчу релігію, дає відсіч, торгує Біблією. Чудова людина! Тому й довірили йому люди свою долю, обрали депутатом усіх рівней.

Поряд з ним - голова Комісії з розподілу харчів Самійло Сокіл. Сімдесят чотири роки відсидів він у казематах. Тарас Олександрович добре пам'ятає їхні гострі ідеологічні бесіди, які вони вели на засіданнях компетентних органів. Так і не вдалося громадянину Соколу, а потім – пану Самійлові – довести, що він не єврей. Зараз вони плідно співпрацюють.

- Слово надається керівникові Комісії з правильної ідеології вельмишановному панові Тарасу Гливяку! – наголосив головуючий.

Тарас Олександрович підвівся, проковтнув залишки цибулі – й пішов на трибуну. Зустріли його вихід оплесками.

Тарас витяг з кишені аркушки й почав читати доповідь, надруковану червоним на майже поживтілому:

- Товарищи! - в залі заворушилися. – За отчётный период нами была проведена определённая работа. Позвольте остановиться на некоторых цифрах. Выполняя решения и следуя указаниям, Отдел по вопросам идеологии за отчётный период:
 - дал отпор идеологическим недругам – 5
 - проявил бдительность – 10
 - выявил нездоровую обстановку в коллективе, о чём и сообщил в компетентные органы – 25
 - провёл беседу о дружбе – 184.

„Боже, що це я верзу?!.. – промайнуло у свідомості. - Невже ж папірці не ті схопив?! От же ж бісова баба!!!...”

- Мы, борцы идеологического фронта, решительно выступаем против тлетворного влияния. Со всей решительностью будем и впредь выявлять, обличать, искоренять, блюсти и препятствовать.

Голова Президії сидів червоний як буряк. Він уже чув цю промову на цьому самісінькому місці десять років тому. Більше того, він її власноручно візував, а члени Президії затвердили на Активі.

Письменники теж зникли, бо й їм промова була добре знайома. Вони написали свої кращі книжки, натхненні головними її тезами.

Дисидент пан Самійло згадав минуле й ніяк не міг збагнути, чи це відеозапис, чи вже час повертатися додому.

Батько Мефодій був приголомшений, що його не попередили про зміну курсу, до речі, давно вже очікувану.

А Тарас Олександрович, блідий від напруження й жаху, читав і читав жовті аркушки, які залишив на всякий випадок з не таких уже й давніх часів. Він був упевнений, що вони йому колись стануть у пригоді, але ж не зараз!!!...

Тарас прижмурих очі, намагаючись пригадати найголовніше, але чортова машина

часу спрацювала, і він видавив із себе:

- Под знаменем марксизма-ленинизма – вперед... – рукавом витір сухого рота й додав у розпачу:
- За неньку Україну!!..

Головуючий підвівся.

Тарас Гливтяк сів.

Липень 1992 р.

Грог

... Нашого улюбленого киплячого напою. Це зовсім нескладно, тільки вода має бути дуже гарячою. Ні, не просто гарячою - потрібен саме окріп. Ром, лимон, цукор, кориця - це все добре й необхідно, але без справжнього окропу вийде не грог, а нікому не потрібний солодко-кислий коктейль, яким хіба ж зможе зігрітися справжній матрос на вітрильнику, що йде повним ходом у далекі краї.

Ми з нею обожнювали грог - навіть іноді влітку, але особливо взимку. Коли п'єш грог, відчуваєш, ніби підпливаєш до Панам або Ямайки на одному з кораблів адмірала Вернона, - хвили, як зграї тупорилих акул, накидаються на борт, вгризаються в обшивку, ламають кіль, - але, випивши грогу, відчуваєш себе приборкувачем розлючених чудовиськ. Вдивившись в далечінь і закричиш зажуреним, змерзлим друзям: «Земля!». Тоді акули зрозуміють, що ніхто їх тут не боїться, і безпорадно розступляться, пропускаючи нас до берега з пальмами та піском, схожим на білий хрусткий шоколад. Старий Грог – таке прізвисько дали адміралові – був би задоволений.

Вона була моєю найкращою подругою, - навіть не найкращою, а єдиною... Так, єдиною, так буде правильно. Це поняття, розчиняючи одне в іншому, перемішує кількість з якістю: коли єдина - порівнювати нема з ким. А їй, напевно, порівнювати було б утомливо - занадто багато виявилось б порівнянь.

Я пишалася нею... навіть не стільки нею, скільки тим, що вона в мене є, а ще сильніше - тим, що в неї була я, і більше нікого, я сподівалася, не було. Вірніше, якраз були, і дуже багато, але - зовсім по-іншому: вони, на відміну від мене, не були єдиними...

Коли ми гуляли і всі розглядали її, я відчувала себе так, як ніби дивляться і на мене теж, тому що я не думала про неї без себе і не уявляла себе без неї. Якби я була сама, можливо, на мене - випадково - і подивилися б, - ну, і що б побачили? А коли дивилися на неї, я себе відчувала не тільки собою, але й нею...

Тепер буде інакше.

А тоді, якщо я зараз не помиляюся, я була щаслива. Вулиці пахли адміральською трубою, нитки простягнулися між деревами - бери й розвішуй промоклі в атлантичний шторм тільняшки. І листя під ногами шелестіло, ніби хтось розгортає шоколадну фольгу або цукеркові обгортки.

Робота у мене була зовсім домашня, не те що в неї - з постійними роз'їздами. Отже зустрічалися якщо й не постійно, то часто, хоча жили в різних кінцях міста. Ходили

вулицями, і я в основному слухала: вона розповідала мені про свої поїздки, а я - впевнена, що єдина - не просто вислуховувала, але й давала оцінку, - сподіваюся, не гірше досвідченого любителя або професіонала-початківця. Вона прислухалася, тому що я говорила хоча й багато, але ненав'язливо і зацікавлено - зацікавлено скоріше не стільки в її роботі як такій, скільки в ній самій.

Коли вона поверталася з чергової поїздки, ми розмовляли у мене вдома, іноді у неї. Пили наш улюблений грог, хай йому грець. Відчували себе нестарими морськими вовками - тобто вовчицями. Потім гуляли по наших вулицях, як по палубі адміральського флагмана, і вона розповідала мені про свої поїздки, і мені це було не менш цікаво, ніж їй, - а можливо, навіть більше.

Одного разу, коли ми проходили під особливо золотистою ниткою і я пригнулася, щоб не зачепити мокрі тільняшки, він подивився на мене, саме на мене, і мені це здалося найбільш незвичайним у той день, - та хіба тільки в той?

- Вибачте, що втручаюся у вашу розмову, - сказав він, дивлячись - чомусь - не так на неї, як на мене... Можливо, тому, що я майже весь час мовчала? І йому було цікаво дізнатися, про що саме я б сказала, якби заговорила? Він заходився сперечатися з нами, і вона, як завжди, іронічно і трохи - в міру - їдко заперечувала, але бачив він, я вже була впевнена, тільки мене, навіть коли зрідка переводив погляд, і я поступово стала звикати до свого нового стану. Звикнувши, я теж заговорила, але без іронії. Вона розсміялася - я не помітила, невдоволено чи з полегшенням, - і пішла готуватися до своїх зимових гастролей, сказавши, що скоро знову зайде і запитально подивившись на мене. Втім, я не пам'ятаю, чи запитально...

Даремно я побоювалася, що нам нема про що буде з ним розмовляти: як не дивно, йому було цікаво говорити саме зі мною, а мені - і це теж спочатку було несподівано - з ним, хоча ми один з одним ні в чому не були повністю згодні. Наша незгода не була болісною, вона було приємнішою та спокійнішою, ніж часто-густо буває повна згода.

Дивно, що грог йому не дуже сподобався - надто гарячий. Старий Грог похитав би головою і списав його на берег, ось і довелося б мені самій перетинати Атлантику. Я сьорбала з адміральського кухля, ми сперечалися, і я спокійно - так, я пам'ятаю, - спокійно думала: «Невже вона йому не сподобалася? А якщо не сподобалася, чому ж він намагається не звертати на неї уваги? Хіба ж він не намагається?..»

Я пам'ятаю: коли ми брали шлюб, цей неспокій ще майже не зник. Ми йшли чимось схожим на доріжку, сніг рипів, немов суглоби старого матроса-ревматика, і він тримав мене під руку, щоб один з нас не впав, а то ж тоді й іншому, напевно, не встояти. Ми не оберталися і говорили тільки один з одним про його головний - північний - проект, а вона йшла слідом за нами, - теж, як мені здавалося, не звертаючи на нього уваги, і, як завжди їдко, розповідала декільком супутникам про своє двотижнєве турне, призначене на середину літа, коли у нас буде середина зими...

Потім він казав, що ми разом не тільки тоді, коли разом. Казав, що постійно чекає мене - і до зустрічі, і після, і коли ми, нарешті, зустрічаємося. Розповідав мені про свій північний проект, подробиць поступово ставало все більше, і він говорив, що, можливо, до літа - не раніше літа - йому доведеться виїхати на північ - хоча б на кілька днів. І я пам'ятаю, що тоді була майже спокійною... Безумовно, спокій не буває повним, - але все ж - мені було спокійно, - майже...

Він був не проти наших зустрічей з нею, - тобто він ніколи не заперечував, навіть радив: «Щось ви давненько не бачилися. Сходи до неї або, якщо хочеш, запроси до нас ».

Ми дійсно бачилися з нею рідше - бо в мене був він. Але коли вона приходила і ми вдвох з нею готували й пили грог, сидячи на кухні або на м'якому дивані у вітальні, він майже не дивився на неї і йшов до себе. Йшов він необразливо, а її ця неувага, як мені здавалося, може тішила, а може дивувала, - тепер мені це нецікаво, а тоді я багато про це думала... І ще я думала про те, чому він завжди йде.

Перед від'їздом, в типову вогку січневу відлигу, коли моряка виручає тільки грог у хорошій компанії, вона зайшла до нас попрощатися – їхала на цілих два тижні. Пообіцяла привезти пляшку найрізкішого рому, щоб грог у нас вийшов краще, ніж у моряків Вернона, і сказала, що буде дзвонити після кожного концерту і розповідати - вона в своєму стилі розреготалася - про заслужений і тому очікуваний тріумф. Ну, а якщо - тобто оскільки, - весело сказала вона, - турне пройде успішно, вони там, судячи з усього, захочуть укласти з нею тривалий контракт.

Ми випили за це, а він цього разу не пішов, сидів поруч і слухав нас, але в основному її, тому що - швидше за все, тільки тому - я більше мовчала, а говорила вона... Сміючись, вона сказала, що там незрівнянні пляжі, а вода взимку, точніше влітку, майже як грог. Що обов'язково захочеться урізноманітнити час - але не грогом, не в таку ж спеку. Замість грогу п'ють дивний солодко-кислий коктейль з такою ж дивною назвою... Засмагне в усіх місцях, як мільярдерка на презентації або на виданні (особливої різниці - вона розсміялася, - ясна річ, немає), і, можливо, - вона знову розреготалася, - знайде своє щастя, як знайшла його я.

Щось іще говорила в тому ж дусі, а я думала про майбутню її поїздку, іноді дивилася на нього і думала, чому ж він на неї не дивиться? Він побажав їй успішних гастролей і пішов до себе - як завжди, необразливо, просто стримано.

Перед тим як піти, вона сказала, що в такому залі ще ніколи не виступала, було спокусливо і страшно. Мені здалося, що більшою мірою страшно, ніж спокусливо... Чи не показалося?..

Вона поїхала.

Але чомусь не дзвонила після концертів, а я не знала, в яких готелях вона зупиняється, і не могла подзвонити. Було тривожно за неї, спочатку найбільше - через різницю температур.

Через кілька днів він - так скоро - раптом сказав, що відлітає на північ, впроваджувати свій проект. Це було несподівано для нього, але виявилось ще більш несподіваним для мене. Він знову сказав, що ми з ним ніколи не розлучаємося, навіть коли начебто розлучилися...

Спочатку він дзвонив щодня, розповідав про те, як просувається робота і які там холоди. Говорив він так яскраво, що ночами мені снилися дерева, стовбури яких тріщать і скриплять, як старе заіржавіле ліжко, з якого начебто той самий матрос-ревматик встає вранці і розминає свої негнучкі суглоби.

Я сумувала за ними. Чекала на них, як у дитинстві подарунок на день народження... Ну ось: я ж сама сказала - «їх»...

Потім він подзвонив, вибачився, що доведеться затриматися: впровадження йде не так гладко, як хотілося б, і роботи набагато більше, ніж він припускав, і тому дзвонити він буде рідко. А йому дзвонити я не могла, зв'язок був - гірше нема куди...

Вона подзвонила тільки за день до свого запланованого приїзду. Незвично голосно сміялася, говорила, що в захваті від виступів і від того, що вони нарешті закінчилися. Я навіщося запитала, чи запропонували їй той самий контракт, і вона відповіла, що, на

щастя, ні, тому що в таку спеку краще засмагати під пальмою, ніж готуватися до наступного виступу. Голос у неї був не такий дзвінкий, як звичайно, - не такий, як після адміральського кухля грогу, але ж про грог у таку спеку не може бути й мови... Сказала, щоб я, - вона вимовила це оксамитовим шепотом, - приготувалася до важливих змін у її, ну, і в якійсь мірі, в моєму житті. Таким шепотом вона зазвичай розмовляла з усіма, крім мене. Вона лагідно прошепотіла, що залишається ще на два тижні і що мені немає про що хвилюватися (а я ж хвилююся, чи не так?), але розповідь про все, коли повернеться, - ну, можливо, не про все, а тільки про те, про що можна розповісти за кухлем грогу. Не більше - вона загадково і знову бархатисто засміялася, - але й не менше. Потім вона повідомила, що засмагла, причому всюди - абсолютно скрізь! - отже тепер зовсім не відрізняється від місцевих красунь, - а якщо й відрізняється, то, зрозуміло, в крашу сторону. І що тепер всі сприймають її за свою, просто хоч не їдъ звідти.

Час ішов. Я була сама, вони не дзвонили...

Ось я і знову сказала - «вони»...

І я відчувала, що мій день народження пройде без подарунка, а може взагалі не настати. Що, в принципі, одне й те саме...

Вони не приїздили й не дзвонили...

І знову - не дзвонили й не приїздили...

Час ішов. Говорячи точніше, тепер він поступово переставав рухатися...

Я ходила по наших вулицях і готувалася до зустрічі, хрустячи снігом, як атлантичні акули хрумтять корабельної обшивкою. Я ходила, а навколо ставало все темніше. Не знаю, можливо, тепер і на мене хтось дивився, я ж була сама. Можливо, хтось дивився і навіть - хто їх знає? - щось говорив мені...

Але навіть якщо б і подивилися, - що б побачили?... Вони, напевно, не знали, що це не може замінити подарунка на день народження.

Сніг сповзав з неба замерзлими крапельками недопитого, остиглого грогу. Машини шаруділи шинами по мокрому снігу, неначе розчавлювали цукерки, - але всі цукерки насправді виявлялися пустушками...

Можливо, вони мені пояснять?..

Але я все одно не зрозумію, а потім, рано чи пізно, мені, сподіваюся, стане байдуже. Швидше б, поки не стало зовсім пізно. Втім, і зараз вже, - я майже усміхнулася, - зовсім не рано...

Ми з нею були найкращими подругами - єдиними подругами, яким разом було, я сподівалася, - чи вже не сподівалася?... - не гірше, ніж порізно. Ще я думала, що з ним ми були найкращими - єдиними - друзями... Або вже не думала?..

Ну, от, я сама сказала: «були» ...

Перед її приїздом зовсім стемніло...

Спочатку я, здається, не стала обтрушувати куртку, роззуватися й зачісуватися. Посиділа в передпокої, чогось, здається, як і раніше чекала...

Потім відкрила їй двері. Ми, напевно, пішли на кухню, - так, на кухню... Вона засмагла сильніше за мільярдерку на виданні, а волосся вигоріло й нагадувало апельсин... Вона говорила, намагалася сміятися, але за цей місяць стала, як мені здалося, тихішою та... невгамовнішою, чи що... Я не чула, що вона говорить, хоча, здається, вона хотіла, щоб я чула... Замість цього я чекала, коли ж вона почне пояснювати мені те, про що мовчав телефон і нашіптували цукеркові обгортки. Але ключових слів не було, а слухати все цілком було складно... А вона говорила й говорила.

Я скип'ятила воду в нашому чайнику, приготувала грог у двох наших - адміральських - кухлях... Нічого особливого: лимон, цукор, кориця, трохи рому, - але головне - аби був окріп. Без окропу грог не буде навіть подобою грогу...

Я тримала свій кухоль обома руками, і рукам зовсім не було гаряче - напевно, вони замерзли на морозі. Я намагалася забути її обличчя, - забути, яким воно було, - але воно запам'ятовувалося, - і все ж таки запам'яталося мені... Вона сиділа на одному з наших стільців і пила наш колись улюблений киплячий матроський напій. Я тримала обома руками кухоль - з таким же окропом, але ані пити, ані слухати не могла...

Вона говорила, говорила, говорила, потім майже кричала, потім, мені здається, плакала, але я не хотіла чути те, у чому немає ключових слів...

Шини під вікнами продовжували вдавлювати в утрамбований сніг тисячі нових і нових цукерок-пустушок.

Десь хрустів білий шоколад, але це було недосяжно далеко, а тут - сніг падав випадково пролитими, застигаючими на льоту краплями грогу...

Я подивилася на неї, і мені - більше за все на світі - захотілося ніколи не бачити це обличчя. Обличчя, яке не могло бути моїм довгоочікуваним подарунком на день народження...

І ще мені хотілося, щоб він теж не бачив це обличчя...

Я тримала свій кухоль обома руками, і рукам зовсім не було гаряче - тому що все всередині замерзло, і я нечутно просила мій грог, щоб він допоміг мені...

А вона говорила й говорила, і, здається, плакала...

І потім, після того, що раптом сталося, вона, думаю, теж, плакала і, можливо, кричала, - але це вже не могло мати значення - ні для неї, ні, тим більше, для мене...

... Він прийшов через два дні, - ні, не прийшов - його ніби атлантична хвиля викинула до мене на берег... Плакати я не могла. Просто дивилася й дивилася на нього, на його обличчя - на його обличчя - на його обличчя - таке ж не засмагле, як перед від'їздом, і щоки були бліді й обвітрені. Він теж не відводив очей і безсило мовчав - наче недосвідчений юнга вперше почув «Тонемо!». А не довгоочікуване «Земля!»

І замість того, щоб кинутися рятувати, розгубився, чекаючи допомоги від тих, хто не міг допомогти, тому що вже лежав на дні...

Дрібниці втратили значення, тому все залишалося, як колись.

У головному ж - був він. А її вже не було...

Її більше не було - і вже не могло бути ніколи.

* * *

Я скінчив читати, відклав аркуші оповіданням і почав готувати грог.

- Ну, що ти думаєш? - Як завжди, невпевнено, запитала вона, заходячи на кухню.

Я поцілував її та налив грог в наші адміральські кухлі:

- Твоя фантазія знову не підвела тебе. Метафори незабутні, особливо - я з тобою згоден, на жаль, - цукерка-пустушка... Ти пишеш кожен раз навіть краще, ніж у попередній.

- Як було б добре, - сказала вона, майже не посміхаючись, - якби ця метафора ніколи не придумалася... Не люблю цукерки. Їх краще не розгортати, бо раптом всередині нічого немає...

Я присунув їй кухля.

- Шкода, що твоя головна героїня надто не впевнена в собі - від цього, думаю, всі нещастя...

Вона подумала й промовила, обережно відпиваючи грогу:

- Якби тільки не впевнена... І якби тільки в собі... Але, - вона посміхнулася, - я обов'язково поговорю з героїнею. Цілком можливо, твоє зауваження буде враховано.

Ми розсміялися, я закупив адміральську трубку.

Ми пили грог, сміялися, базікали і, не промовляючи ключових слів, думали про те, скільки має пройти часу, щоб акули залишили корабель у спокої...

Я дивився на неї і вкотре переконувався: її обличчя не гарніше інших тільки тому, що інших просто немає і не буде.

І старий шрам у неї на щоці - від опіку окропом - нічого, ні тоді, ні зараз, не міг для мене змінити.

Такий день

- У природи немає поганої погоди.

*- Згоден. Але тільки якщо ми
постараємося, щоб не було.*

Не здійснений діалог з Ельдаром Рязановим

Медуниці и розы тяжёлую розу сосут.

О.Мандельштам. «Сёстры тяжесть и нежность».

Питання про те, що таке щастя, має сенс, коли на нього немає відповіді і можна спокійно розмовляти про те, що ж це таке, і наводити приклади, в яких не впевнений, але без прикладів невпевненості ще більше. А коли відповідь очевидна, питання сенсу не має.

Таких днів не може бути багато. Та й взагалі - майже не буває, - інакше хіба вони були б **такими**? Я це знав задовго до того, як написав «Віддзеркалення».

«Ти ж знаєш: неймовірніше за все - розповісти про те, про що розповісти неможливо».

«Про що ж твоє оповідання?»

Довелося помовчати, підшукуючи слова.

«Це не оповідання, а мовчання. Все одно ж не розкажеш».

У такі дні...

Ні - в такий день, адже якщо були б **дні**, то **такими** вони б не були. В такий день сонця так багато, що я вже почав забувати, коли було так багато сонця. Тобто коли взагалі його було багато. У звичайні дні сонця теж буває чимало, але воно або пече нестерпно, або ще якось не дозволяє думати про те, про що потім не розкажеш...

А в такий день - його насправді безліч, воно скрізь, в кожній щілинці, але не нав'язує себе, а просто є. І як же це непросто!..

У такий день нікуди не потрібно поспішати, навіть якщо начебто й потрібно. Це в інші - поспішаєш і журишся, хоча причини для цього, здається, немає.

У такий день часу стільки ж, скільки сонячного світла, і він теж - скрізь. Кожна

щілинки заповнена часом і світлом.

Ідеш собі світ за очі і посміхаєшся всьому, що помічасш, та й тому, чого не помічасш, посміхаєшся теж. І згадуєш, згадуєш, і повторюєш у собі те неповторне, що, ти впевнений, повториться, збудеться ще стільки разів, і сонячне світло розіллється по всіх щілинках, і по твоїх м'язах, і - як їх називають? - кровоносних судинах.

Я тоді ще не написав «Фрагментарний роман», тому що каятися не було в чому. А значить, **такий** день був цілком можливий.

Такий день ніколи не закінчиться, варто йому початися, точніше - статися, відбутися, випасти на твою долю. Він не закінчиться... От тільки звідки беруться всі інші дні? Вони теж хороші, всі як один, навіть найгірші з них, - але хіба вони - **такі**?

У них же не було того, що ось тільки що трапилося з тобою, зараз - і щойно закінчилося.

Того, що триває в тобі, а значить не закінчиться, поки триває і триває цей, такий немислимий, неймовірний, неповторний день.

«Ну добре, припустимо. А що ти зробив після всього того, що в тебе було в той день? Залишитися ти не міг, там не залишишся, годі й мріяти, та й усе було б зовсім інакше, якби якимось все ж таки спромігся залишитись».

«Звичайно. День був би зовсім не такий, яким він вийшов. Яким він випав на мою долю».

Поспішати, можливо, було куди, але було абсолютно неможливо. Я зайшов до Елли, не зателефонувавши. Зрідка заходжу, попередньо, зрозуміло, подзвонивши. Просто в такий день не дзвониться, відверто кажучи.

Сиділи, звичайно, не на кухні, а у вітальні. На кухні взагалі сиділи зрідка, недоліки пам'яті часто-густо компенсують стереотипами. От скажіть: чому - кухня? Там що, краще чути? Або навпаки - гірше?

«Вони думають, що недоліки пам'яті можна якимось компенсувати. Але чи не надійніше тоді - просто пам'ятати?»

«Якби це було просто... Втім, все одно ж забуваємо».

- Крутизна, як і раніше, здивована? - запитала, посміхаючись, Елла, продовжуючи нашу незавершену розмову та мій улюблений епіграф.

Я поклав собі в чай ложечку цукру і часточку лимону і, майже не замислюючись, відповів:

- Так, але висків, тим більше грифельних, немає абсолютно.

- Можливо, ви їх не розчули?

- Те, чого не розчув і не розгледів, - посміхнувся я, - не існує.

Елла нечутно, на відміну від мене, сьорбнула зі свого горнятка:

- А те, що розгледів і розчув, хіба має неодмінно існувати?

Я подумав довше. Потім сказав приблизно так:

- Це залежить від того, який день.

- Ну, а сьогодні, - запитала Елла, - **такий** день?

Я кивнув - хіба про це розкажеш?

Елла замислилась. Допила чай і сказала:

- Запам'ятайте це число. Тепер такий день завжди буде цього числа.

Тоді я ще не написав «Фіолетове чорнило», але непогано знав, як схожі одна на іншу тяжкість і ніжність. У такий день на троянді немає жодної осі - тільки медунки. А про інші дні, нехай схожі - але не більше ніж тільки схожі на цей, - навіщо думати?

Питання не має сенсу, бо відповідь очевидна.

Треба спробувати відповісти на інше:

«Збулося?»

«Щастя - це не коли збувається, а коли - впевнений, що збудеться»...

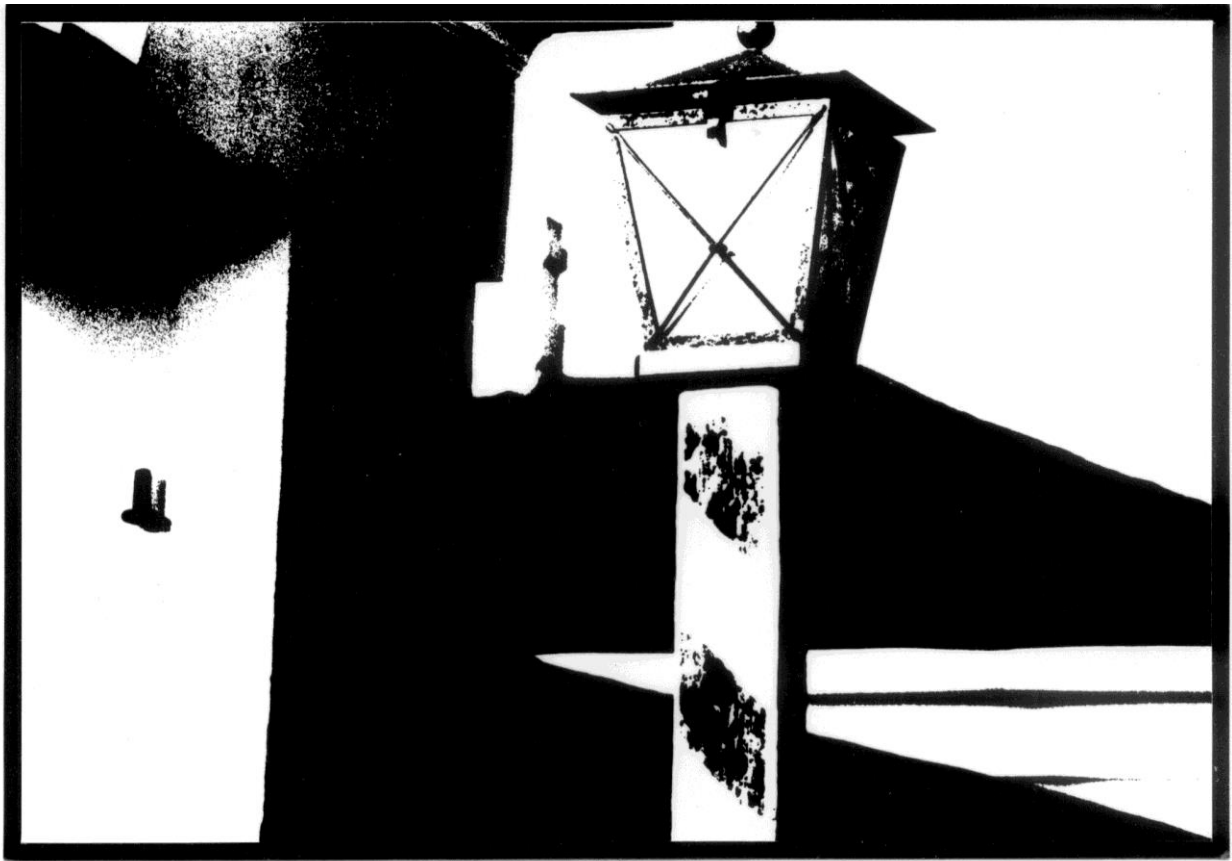
Коли **такий** день - повториться. Випаде на мою долю.

«Фрагментарний роман» уже написаний, без нього мені було б набагато складніше.

От тільки чи вистачить його?..

«Моє оповідання скінчилося. Але не скінчилося мовчання - та й хіба можна йому закінчуватись? Краще вже нехай закінчиться оповідання, а я помовчу».

І спробую.

Творці

Дерева збиралися змінювати подряпані п'ятаки на срібло. Темно-сірі, ні - бежево-коричневі хмари нерухомо пливли по заштореному небу.

Композитор ... втім, він не смів називатися так, бо чи міг він - скласти музику? Вона давно вже існувала, і йому, щоб почути її, доводилося блукати по схилах бежевих гір, то грузнучи в снігу, то обтрушуючи росу з черевиків і штанів, то намагаючись не наступити на мураху або червоного жучка з чорною точкою на спинці, стискаючи пальці

так , що вони втрачали чутливість. Він ішов далеко від дому, від незатишного крісла, від дратівного клавесину з опущеною кришкою.

Іноді - тільки іноді - музика ставала відчутною, але це було рідкісним подарунком і якщо, нарешті, траплялося, потрібно було почекати, поки вона відлунує, а істинний її творець дозволить якомога скоріше повернутися на стежку, що веде додому, увірватися в кімнату, поспіхом скинути верхній одяг, рвонутися кришку і впасти за клавесин.

Бувало, він до крові напружував слух, але безладна тиша заважала слухати, і він благав творця музики дозволити йому - почути... Однак той зливався з тишею і продовжував мучити його все тим же незбагненим і, здавалося, безглуздим мовчанням.

Він йшов і слухав, потерпаючи від відсутності слуху, і безпорадно плакав, заздрячи тим, хто називав його композитором... ні, зараз не заздри, бо звучання заздрості позбавило б слуху, а він був зобов'язаний слухати - щоб почути, і не міг - не вмів - нічого іншого.

Один-єдиний образ, одна метафора, один натяк допомогли б йому. Він просив зглянутися і показати йому цю метафору, хоча б мигцем, як, мабуть, завсідник трактиру показує красуні куточок жаданої купюри, і вона покійно і щасливо виконує всі його забаганки. Він свято вірив, що ця метафора буде, нарешті, йому явлена і музика розсіє какофонію тиші, - вірив, але був до жаху впевнений, що нічого не зможе почути. І знову прийде додому, весь в нікому не видимій крові. Не шпурне на підлогу все непотрібне, не впаде за розкритий клавесин, а важко сяде в незручний фотель і буде дивитися в одну нечітку точку, знаючи, що музика залишилася там, де була безнадійно давно створена, і - з його вини - нікому, ніколи чи не стане доступна.

Адже якщо музику не почує він, то - як тоді люди йтимуть по набережній, уздовж річки, щоб – зараз же, за лічені години або хвилини - почути її?

А вони - йшли. І серед них - хлопчик, здається, років шістнадцяти, ще не підозрюючи, що така музика - є. Люди безтурботно йшли вздовж річки, чії назви схожі на загадкові жіночі імена, до площі, на якій, нагадуючи породистого телепня-пса, затишно сидів собор з червоної цегли, з фіолетовою вежею, яка спустилася з неба або ще тільки намагалася злетіти.

Люди йшли, сподіваючись почути музику, яку йому одному судилося передати їм. Але він, як і раніше, був глухий - і не розумів, що обраний і приречений і не зможе не почути, тому благав змилюватися над ним і розігнати засмоктуючу тишу, - або хоча б просто допомогти - відкрити йому довгоочікувану, рятівну метафору, щоб до нього, нарешті , повернувся слух, як тоді, в той вечір... -

...коли краплі стукали по підвіконню як по засмучених клавішах, відгукуючись на недбалі рухи пальців невидимої лівої руки все того ж невидимого музиканта. Він сидів у кріслі і, звикаючи до глухоти, дивився в куток остогидлої кімнати, поверх обридлого клавесина, і пив несмачне вино - таке ж прісне і холодне, як дощові краплі, що заповнювали будинок нав'язливою, приголомшуючою тишею. Він дивився в цю точку, а вона розповзалася, стаючи камінною решіткою, підсвічником, рамкою, безжальними бежево-сніговими схилами гір, деревами, що почали розмінювати подряпані мідь на срібло, і дорогою - від будинку в гори, а іноді з гір додому. Рамка зціплювала, здавлювала гори, дерева й дорогу, і він хотів відвести погляд, але для цього потрібно було знайти іншу точку опори, але вона зникла й не могла знайтися.

Дверний дзвоник дзвякнув, підступаючи до горла акордом, ніби лавина впала з бежевих схилів, скованих незмінною, непереборною рамкою, - готова увірватися до нього

в кімнату: композитор завжди приходив без попередження, легкий і байдужий до дрібниць.

- Жаркувато сьогодні, - кинув композитор, входячи. - І дощу не було вже цілу вічність, - зате метелики гарні на подив. Складаєш музику, як завжди?

- Якби мені навчитися складати... - відповів він сумно й безпорадно і налив вина.

- Що може бути простіше? - розсміявся композитор, відпиваючи. - Не треба повіряти гармонію алгеброю, тим більше що в школі вона була нашим з тобою найнеулюбленишим предметом. Невже забув?

Він подивився у вікно - на дорогу, що неохоче йде в гори і відразу ж повертається назад. Рамка з міцного, як подряпана монетна мідь, дерева не випускала назовні.

- Вибач за повчальність, - продовжував композитор, - але я скажу - для твого ж блага: старим відчуваєш себе в дитинстві й коли в нього впадаєш. А від нас з тобою обидва ці періоди, на щастя, рівновіддалені - уже і ще. Втім, судячи з твоєї, як завжди, напруженої постаті, я знову завадив? Що ж, чи не зайнятися мені краще моїми метеликами? Погода чудова, сьогодні нам з ними напевно пощастить. А потім, за звичаєм, вже вибач за прозу, завітаю до шинку.

- Ні-ні, ну що ти!.. - він змінив тему, одночасно намагаючись перекричати безвихідну тишу. - Знаєш, мені сподобався твій новий маленький витвір, такий гарненький. Там є одне цікаве місце ...

- Одне? - спокійно промовив композитор. У правій руці він тримав келих, а пальцями лівої, як клавіші, автоматично перебирав кумедну маленьку пляшечку в мідній оправі. - Гаразд, вибачення прийнято. Краще розкажи, що це був за таємничий незнайомець в чорному капелюсі? Трохи містики упереміш із романтикою нам ніяк не перешкодить - може ще щось придумається, не менш популярне. Ой, вибач, - з звісно, вічне!

Він похитав головою:

- Мені ніколи цьому не навчитися... Чи зрозумієш ти мене? Ну, добре, я зізнаюся, що...

...набридливым кордом дзвякнув дверний дзвіночок, і він відкрив людині в чорному крилатому капелюсі, з якого, майже беззвучно постукуючи, падали дощові краплі. Він відкривав ці двері тисячі разів і знову йшов по своїй стежці. Йшов по ній до гір, дивився на небачену птицю, схожу на великого чорного метелика, ніби запущеного їм самим в це сіре... ні, все ж таки блідо-коричневе небо, на низину, де, як на шкільній ковзанці, копошилися діти, намагався розсунути жорстку, жорстоку рамку, надійно збиту з мідного н вигляд дерева. І боявся подумати про те, що люди вже зібралися на бруківчастій площі біля поважного собору з непосидючою фіолетовою вежею, і чекають, коли їх впустять і зазвучить призначена їм музика. А серед них - хлопчик років шістнадцяти: він все намагає квиток в нагрудній кишені, боїться втратити, - і не знає, яку музику почує. Просто йому вказали дорогу до цього собору, і він прийшов.

Прийшли всі - і чекають.

Чекають - але музика, як і раніше, не чутна, а замість неї - все та ж безкрайня, безперервна тиша. Він намагався почути хоча б один акорд, хоча б один звук, в розпачі вдивлявся в людей, що гріються біля багаття апельсинового кольору, в будинки з придавленими снігом дахами, згорбившись біля мосту через річку... можливо, ту саму?.. Він ловив приховані десь звуки, як вітрило ловить і не може впіймати прихований глибоко на дні вітер.

Тому скрип дверей, що відкриваються, не пролунав для нього дисонансом цієї тиші,

і людина в чорній крислатому капелюсі не принесла, здавалося, жодних змін, і краплі, які падають з його капелюха, не відрізнялися від тих, що глухо звучали за зачиненими дверима.

- Можливо, він просто помилився адресою? - запитав композитор майже байдуже, роздивляючись колекцію дивовижних метеликів на книжковій полиці над каміном.

- Він приніс мені замовлення...

- Кому ж іще, як не тобі? - неуважно відгукнувся композитор, продовжуючи розглядати метеликів, яких сам сюди недавно приніс, і за звичкою перебираючи пальцями, як клавіші, пляшечку в мідній оправі. Піймавши погляд співрозмовника, він недбало підкинув пляшечку, зловив, посміхнувся:

- Не надто витончений предмет, особливо для тонкого цінителя. Що ж поробиш, не маю права розлучитися з подарунком, тим більше що з дарувальником - дарувальницею - розлучився вже давно. Вона в мене була не менш чарівна й пересічна, ніж ця дрібниця, хіба що не так корисна в повсякденному житті. Остання зустріч, скажу я тобі, має бути красивою, навіть гарнішою, ніж перша. Ми розлучилися з нею за келихом мого улюбленого вина в моєму улюбленому шинку, де бродячий скрипаль гвалтував запилену скрипку, намагаючись зіграти мою стару річ. Ти знаєш, я її наспівую, коли мені весело.

- А коли сумно?

- Сумно мені, дорогий генію, не буває. Сумно тільки геніям - але не всім же ними бути. Цікаво, коли їм буває весело? Однак тобі ця тема не дуже цікава, ти стурбований куди важливішою справою. Ну, то що ж твій загадковий незнайомец? Ти казав, що він приніс тобі замовлення?

- Так. І попросив назвати цю музику просто і сухо - «Секвенція»...

Композитор знизав плечима, позіхнув, відпив вина й запропонував:

- І справді прозаїчно. Назви її поетичніше - наприклад, «Спокій». Він знову відпив і додав:

- Це те, що тобі потрібніше за все.

Покрутив у руці пляшечку, ніби підігруючи дощовим краплям, і задумливо додав:

- І не тільки тобі, я думаю... Що ж, ми з тобою так і не домовилися про головне, - він сів на незручний стілець - ні, зручно притулився до стіни біля каміну.

- Що саме ти вважаєш головним?

- Можливо, - сказав композитор, - наші пріоритети різні, ось я й не вирішу, хто більше потребує допомоги: той, хто кидає виклик або ті, в кого кинутий виклик летить каменем з пращі. Допоможеш знайти відповідь?

Він замислився, поставив келих на кришку клавесина і все ж таки відповів:

- Якщо й кидаю, то - собі самому...

Композитор посуворішав і випростався:

- Отже камінь бумерангом повертається до тебе - нещасного з нещасних. А ти не помічаєш, що по дорозі туди й назад він зачіпає голови тих, хто не за власним бажанням став для тебе необхідною метафорою? Зображенням, що налаштовує натренований слух на звуки, які ти цілими днями шукаєш в цих горах?

- Не тільки в горах, - спробував він огризнутися, але композитор продовжував:

- Залиш їх у спокої, вони й без тебе втомилися на своєму полюванні.

Він схопився і мало не перекинув келих:

- А навіщо ж вони ... навіщо ж вони, один за одним... -

- ..один за одним заходять у величезний зал, хочеш ти сказати? Беруть у контролера

програмку, сідають кожен на своє місце, посміхаються, оглядаються, неголосно розмовляють. І хлопчик років шістнадцяти, перестав, нарешті, намацувати квиток у нагрудній кишені, сів у найнезручнішому місці, біля величезної колони, за якою майже не видно сцену, що, здається, майже звисає зі стелі? Та просто тому, - композитор схопив пляшечку так, що вона б тріснула і поранила йому долоню осколками, якби не стара, але міцна мідна оправа, - та просто тому, що сьогодні їм ліньки йти на полювання... або в лісі сьогодні все одно немає дичини... або доріжку замело... або... - та причин може бути безліч!..

Він не дозволив композитору домовитися і щосили вдарив по закритій кришці клавесина - навіть птах на бежевому дереві здригнулася:

- Вони були, були на полюванні! Вони полювали цілий день! Он вони - дивись - повертаються додому! Зараз вони повечеряють, відпочинуть, вдягнуться в найкращі костюми та вечірні сукні - і прийдуть! Прийдуть, я тобі кажу! Всі до єдиного і єдиної! Ніхто з них не залишиться вдома!.. Ти запитував мене, коли мені буває весело? Коли ти не тягнеш мене за собою в свій трактор, не вимагаєш від мене ганятися з сачком за метеликами, і ще слухати твої безтурботні п'єси, які обожнюють скрипалі-недоучки й такі ж недоучки-слухачі.

Композитор поставив келих на кришку клавесина, що віддавався дзвінкою луною, і, йдучи, промовив - як завжди, не прощаючись:

- Я, принаймні, відплачую їм дзвоном монет, а не брязкотом клавіш. Ти без них - як ця твоя вічна пташка без свого дерева.

- А вони?! - запально вигукнув він, осушуючи келих. - Дерево без пташки?!

- Ти хотів знати, коли мені буває сумно? - промовив композитор, закривши за собою двері. - Коли я розумію, що більше за все на світі ти хотів би позбутися мене, а я - тебе... І для цього є надійний, описаний в сотнях книг спосіб...

Метеликів давно вже не було - небо ставало все більш бежевим.

Мисливцям, що поверталися додому, та їхнім замореним собакам було не до суперечок, риплячих дверей та дзвінкої кришки клавесина. Мисливці хотіли постати перед дружинами, дітьми й сусідами бадьорими та неприборканими, але були не в змозі: після виснажливого полювання вони йшли, похнюпивши голови, немов щось упустили в сніг.

Але все ще нечутна музика почала підступати до його горла, до кінчиків пальців, потім - стукати серцем, потім - боліти в усьому тілі. Нарешті, її захотілося вирвати, як хворий зуб. Дерев'яна рамка тріснула, і видно стало безкрайню далечину дерев, моста через річку, гір. Річка розтеклася, у неї з'явилися набережна і красиве жіноче ім'я, потім ще декілька імен - схожих, але інших. Набережна вела до поважного собору - там, у залі, вже сиділи люди, а серед них, за колоною, так що не було видно сцени, що спускається майже з-під стелі, - хлопчик років шістнадцяти. Музика встигла до них, не запізнилася. Разом з пташкою, схожою на чорного метелика, вона попливла над бежевими деревами і горами, над крихітними будиночками, над річкою, яка не має імені і стає річкою з кількома загадовими жіночими іменами.

Мисливці підняли голови, прислухались і посміхнулись, чуючи, що музика вже пливе. Посміхнулись й люди, що сидять біля багаття апельсинового кольору, і діти в низині, і дружини мисливців, що розігрівають вечерю там, в середині засніжених бежевих будиночків. І, посміхнувшись, всі вони про щось заговорили, і їх вишукана мова долетіла до сцени, яка спускається з-під стелі, й розтеклася по величезному залу таким же струнким хором, що підтримує свою музику і тягне її за собою.

Хлопчик слухав і не здогадувався, що йому ще належить дізнатися про бежевий світ з деревами, які приготувалися міняти мідяки на срібло, про втомлених мисливців і їх вірних собак, про стежку, що йде в гори і до бруківкчастої площі.

Хлопчик ішов по цій площі, вздовж річки, по дорозі додому, намагався не наступити на мурах і червоних жучків з чорною точкою на спинці, і час плив разом з ним.

Йти ставало все важче, і він все частіше думав про тих, хто показав йому дорогу до собору на площі. Дізнавався про музику, яку інші почули для нього, запитував себе, чи любив композитор ловити метеликів, пити вино в трактирі під звуки своїх легковажних п'єс і обіймати таких же легковажних подружок.

І ще думав, що зараз, коли музика, почута людьми, пливла по світу, той, хто який передав їм її, заснув, нарешті, у своєму улюбленому кріслі. Нікому не потрібна ніколи не відкоркована пляшечка в поржавілій оправі, валялася на підлозі під клавесином, разом з розбитим келихом - напевно, він упав, коли господар вбіг у будинок і замерзлими руками рвонув, відкриваючи стару подряпану кришку.

А поруч з клавесином розтеклася калюжка - від сніжинок, що танули на поспіхом скинутому чорному крислатому капелюсі.

Салун

Першим слово взяв Сруль. З притаманним йому, на думку всіх або майже всіх присутніх, нахабством, підкріпленням, у відповідності з тією же думкою, почуттям зарозумілої переваги не тільки над поименованими присутніми, а й над неназваними відсутніми, зухвало посміхаючись і неприйнятно для високого зібрання гаркавлячи, він встав з-за круглого столу і заявив привселюдно:

- Шановні соратники! На правах голови зборів беру слово.

- А по пиці? - недобре відгукнувся в принципі добрий Василь, перекидаючи в традиційно широко відкритий рот вміст незмінного гранчака і відправляючи туди ж ложку очікуваної червоної ікри. - Хто ти такий, щоб слова брати? Нам паршиві голови без потреби. Краще нехай вон Джоник головує, він хоч істота й примітивна, це всім відомо, і душі моєї, ясна річ, не розуміє, та й куди йому, а все одно, Срулька, ти йому не рівня.

Джон, відомий Василеві своєю примітивністю, примітивно і поблажливо посміхнувся, очікувано поклав ноги на круглий стіл, відкусив і виплюнув кінчик сигари й насунув капелюха на лоб.

- При всій моїй безеперчній повазі до Джона і таємному презирстві до вас, Василю, - все так само неприємно різонув слух Василя Сруль, - головою може бути тільки ваш покірний слуга. Втім, служити вам не має наміру, вибчайте.

- Поясніть, чому ж тільки ви ? - тонко, але зловісно, як йому і належить, посміхнувся дон Чарлеоне, поправляючи незмінний, бездоганно викладений комір білосніжної сорочки. Його до болю знайома майже всім синяво-чорна, бездоганно блискуча шевелюра гармоніювала зі стандартними білосніжними зубами, чорними брюками й лакованими туфлями.

Сруль відкрив рота, щоб мотивувати свою точку зору, але в цю мить у дона Чарлеоне задзвонив мобільний телефон. Дон з непроникним обличчям послушав і вимовив з нетерпінням очікувану всіма фразу:

- Зрозуміло, в асфальт. Починайте без мене, Віченцо, у мене тут важливий будівельний проект.

Тут же задзвонив мобільний телефон Василя. Попередньо спорожнивши склянку й заївши ікрою, Василь професійно розпорядився:

- Ваня, купи асфальтовий завод.

Франсуаза, в сумочці якої був традиційний милий безлад, примудрилася знайти серед десятків флакончиків наймодніший, недбало капнула собі за вушками й обвела присутніх наївним, майже дитячим поглядом, оцінюючи, кому б і з ким наставити роги. Дон Чарлеоне нервово викинув свій мобільний телефон з вікна, після чого, зрозуміло, намотав на вилку півметрову макаронину, присмачену помідоровим соком і посипану сиром.

- Тому що ви ж самі говорили, що я - найхитріший з вас! - нарешті спромігся відповісти Сруль і підняв гачкуватий палець.

- Я все одно хитріший! - Заперечив Гриць, відкушуючи шмат сала. - Василь знає, можете у нього запитати. А тебе, Срулька, ніколи нікуди не допущу.

Сруль прийняв почуте сказане за неминуче належне, а Василь заперечив:

- Забагато на себе береш, Грицю. Ти такий же примітивний, як Джон, тільки у Джона сигара велика і кольт у задній кишені, а у тебе, крім мене, нікого й нічого немає.

Гриць невесело махнув рукою:

- Краще самому, альо з салом, ніж з твоєю клятою ікрою замість мого сала.

- Ти, Грицю, без мене, як Франсуаза без свого Франсуа. Не раджу забувати. - І задоволений Василь знову рясно випив і добряче закусив.

Франсуаза, яка вже вирішила, з ким, але ще не вибрала, кому, традиційно відкусила від жаб'ячої ніжки й посміхнулася ще тонше, ніж дон Чарлеоне:

- Зрада тому й називається зрадою, - спокусливо грасуючи, сказала вона, - що носить непостійний характер. А що може бути чарівніше непостійності?

Джон потягнув віскі, затагнувся сигарою і, не цілячись, від стегна вистрелив з кольта в перенісся сонної мухи, яка відпочивала на стелі.

- Терпіти не можу всіляких жуків, особливо в залі засідань, буркнув він, явно хизуючись перед Василем своєю рішучою примітивністю.

- Але це ж муха! - картинно сплеснула руками Франсуаза й заїла незмінним сиром. - Причому сонна. - Нарешті вона зрозуміла, кому слід зрадити.

- Яка різниця, як назвати дратівливий об'єкт? - Джон байдуже дмухнув у кольт і знову насунув капелюха на очі.

Сруль тим часом продовжив гнути свою лінію:

- Я, як самий - з чим ви не будете сперечатися, - жадібний з вас, вимагаю слова.

Дон Чарлеоне блиснув широкозубою посмішкою і масивним чорним першем на мизинці:

- Чекаємо від вас розумної пропозиції, Сруле. Ви, зрозуміло, підтримаєте ідею тратторії? - І майже непомітним спритним рухом зняв рекордно довгу локшину з Василевого вуха.

- А я все одно жадібніший за Сруля, - заперечив Гриць, але ніхто не звернув на нього уваги.

- При всій моїй стриманій повазі до дона Чарлеоне, - продовжував Сруль, - тратторія не виглядає як найкращий варіант. Надто вже це специфічно. Пропоную кошерний ресторан. - І, перекикуючи присутніх, гаркавлячи додав:

- Ця ідея обіцяє нам нечувані бариші!

Василь заїв з ложки, прополоскав горло зі склянки і запитав саркастично:

- А хто налагодить безперебійне постачання ритуальних немовлят?

- Досить базікати! - відгукнувся Джон і витер стовбур кольта рукавом Гриця. - Салун треба будувати, і крапка.

- Саме так! - старанно підтримав його Гриць. - Розбазікався тут. А ну закрив рота!

- Грицю, не переходьте межу, - зауважив Джон. - І взагалі, ваша неконструктивність і недемократичність мене розчаровують.

Франсуаза відпила незмінно червоного вина, зітхнула і знову почала шукати, з ким би нарешті зрадити, тим часом спокусливо посміхаючись кожному з присутніх, крім Сруля:

- Кафе-шантан. Більш романтичного закладу не знайдеш! Де ще можна романтично відпочити від сімейного життя?..

Задзвонив мобільний телефон і перервав її на півслові:

- Алло! - грайливо відгукнулася Франсуаза. - Це ти, Франсуа? Не турбуйся, любий, я пам'ятаю: поки не зраджу, додому не з'явлюся, я ж знаю, який ти у мене суворий!.. А як ти? Зраджуєш? От розумнику мій любий! Як зустрінемося, обміняємося враженнями. Так-так, і партнерами, зрозуміло, теж.

- А я, братці, - пустив ностальгічну сльозу Василь, - пропоную відкрити гадючник.

Партнери насторожилися й прислухалися.

- Самі поміркуйте, - ще не повністю заспокоївшись від ностальгії, продовжив він. - Салун - для тих, хто не при поняттях, більше любить без діла постріляти. Які за поняттями - тим більше тратторія підходить, це заклад сімейний, тихий, але й навару ніякого. Кафе-шантан - швидше для одружених, а таких в наш час, самі знаєте, негусто. Про кошерну забігайлівку я взагалі мовчу: хіба ж їхньою мацою людину пристойно нагодуєш?.. А гадючник, братці, це саме те, що нам треба, самий тип-топ, повірте! Там все буде спільне, всі будуть разом: і одружені, і розлучені, і хто за поняттями, і хто постріляти зайшов, і хто просто культурно відпочити. Гадючник, братці, це святе. Без гадючника життя не життя, - хто-хто, а я знаю. Говорять «обійдемося без гадючника, кому він потрібний, застарів і все таке», - не вірте, це вони тугу затамовують. Їм без гадючника - як Франсуазі самі знаєте без чого.

Присутні хотіли заперечити, але в цей момент у Василя задзвонив мобільний

телефон.

- Привіт, корешу! - широко посміхнувся Василь і кивнув, напружившись, Джонові:
- Це твій дружбан дзвонить. Як життя кочове, брательник? Борода в таку спеку не заважає?.. Ну, вибач, вибач, невдало пожартував. Знаю, для тебе борода - свята справа, як для мене сам знаєш що.

Сруль махнув рукою й вийшов, не прощаючись, так і не дочекавшись ніким не тільки не даного, але навіть не обіцяного слова, однак переконаний у тому, що він самий хитрий і самий жадібний. Чи то не він був переконаний, а всі інші?..

Василь радісно послухав, потім дав відбій.

- От бачите, я ж казав, і приятель зі мною згодний. Каже, що не будуйте - хоч макаронну столовку, хоч фаршировану забігайлівку, хоч гусячий буфет, - ціна їм одна, і суть у них одна - гадючник. Я, каже, не погрожую, але згадаєте, каже, моє слово: всім вам, каже, самісіньке місце в гадючнику. За мною, каже, не заіржавіє.

І Василь на radoщах випив і заїв, як належить: можливо, передчуваючи радість від свого довгоочікуваного проекту, можливо, сумуючи за старими, добрими часами, коли гадючником було не здивувати.

Дон Чарлеоне підійшов до вікна, задумливо відкусив піци і, як би подумки малюючи обриси прийдешнього загального гадючника, подивився вниз, на всіяний калюжами асфальт. Потім подзвонив по запасному мобільному телефону й розпорядився:

- Віченцо, продавайте асфальтовий завод за півціни. Асфальт нам скоро не знадобиться.

Джон з криком «Не люблю жуків!» вистрілив у комаря й знову продув кольт. Комар пискнув, але встиг вилетіти у квартиру.

Франсуаза, доївши жабу з сиром, набрала номер Франсуа і загадково прошебетала:

- Коханий, сьогодні спи без мене!

І додала багатообіцяюче:

- На нас з тобою чекають екзотичні пригоди!..

І тільки Гриць нічого не чув і ні про що не думав - він безтурботно спав під боком у Василя. Кожен із соратників був зайнятий своїми думками і планами і не звертав на нього жодної уваги.

Утрюх

Першій - і останній - жінці та ...

День обіцяв бути.

По телевізору оголосили станні новини, але, як завжди, почали показувати так багато добре забутого старого, що ми, формально не змовляючись, помітили:

- Сподіваюся, що ці новини все ж не останні.

Дош пішов геть так само раптово, як колись вибухнув у моєму «Солярісі».

- Ця твоя пристрасть мені незрозуміла.

Я безпорадно розсміявся - або нечутно зітхнув. Не пам'ятаю, та й не важливо.

- Звичайно, - продовжувала вона, - ти напишеш про це у всіх подробицях, з масою

натяків, повторів і другорядних деталей. Хто це читатиме?

Він прохолодно кивнув, немов обдаючи минулим дощем:

- Якщо він прибере всі деталі й повтори, читати теж не будуть. Розгадувати натяки - найбільш невдячне із занять, а не розгадувати їх - найтривіальніше.

Від нього завжди чекаєш чогось несподіваного.

Він голосно зітхнув - або владно розсміявся. Не пам'ятаю, та й не важливо.

Річка за одвічною інерцією оббивала пороги, пориваючись кудись, але навряд чи знаючи, куди саме. Так їй було на роду написано, ось вона й бігла собі слухняно, прикидаючись неслухняною та непокірною.

Ми не припиняли розмову, адже для того, щоб наговоритися, потрібний не час, а відсутність слів.

А час... Куди йому поспішати? Йому навряд чи є до нас діло, та й не може він, час, взяти й скінчитися. Він може скінчитися, на відміну від слів...

Втім, слова, на щастя, все ще є.

- Сьогодні, дивись, наше озеро - абсолютно свинцеве.

- Коли ти востаннє бачив свинець? - вона знизала плечима.

Я промовчав, адже метафора цього разу була і справді не з кращих.

А навколо мене їх - метафор - було незліченно багато, на будь-який смак. І саме озеро здавалося мені великою - величезною - метафорою.

Або метафоричною метаморфозою.

Він не погодився:

- Воно цілком природне і незмінне, в ньому немає ані краплі метафоричності або метаморфозності.

- Але хіба неприродна метафора - це метафора? - заперечив я. - Вона, в кращому випадку, - є невдалим порівнянням, незграбним, як скрип кочетів і весел у невмілих руках.

- А в гіршому? - сонячно посміхнувся він нам обом.

Я знову промовчав. Не замовк, зрозуміло, - мені це не під силу. А промовчати - зовсім не означає замовкнути. Говорити мовчки іноді приємніше, ніж мовчати вголос. Власне кажучи, завжди приємніше - мені в усякому разі.

- Тебе не розуміють саме через те, що ти кажеш, - зауважила вона, підтверджуючи мої роздуми.

- Або пишеш, - відгукнувся він безтурботною анафорою, все ж, здається, не погоджуючись із нездатністю зрозуміти.

Сподіваюся, що - не погоджуючись.

Тому що він дав їй в руки старий, потертий глечик і допоміг зачерпнути їм трохи води з безкрайнього озера. Я підставив руки під сріблястий потік. Метафори безтурботно дзвякали одна об одну, немов монетки або кришталеві чарочки, не дряпаючись, не розбиваючись, і, здається, не закінчуючись.

Здається, не закінчуючись...

Все ж таки треба побувати там, - спробував я дати слово собі та їй. - Адже більшість цих слів - звідти.

- Глечик, до річч, теж, - додав він. - Навіть якщо не назвати його як годиться - амфорою.

Невидимі пальці, що рано вранці затуманили все навколо, нарешті підняли туманну завісу, і сонце спалахнуло, немов світло в театральному залі після закінчення нескінченної прем'єри.

Ми пішли старою вулицею, на якій трамваєм було б тісно, не кажучи вже про тролейбуси.

Він непомітно насупився:

- Все ніяк не забудете про тролейбуси з падаючими штангами і трамваї, що оглушливо дзенькали ночами? Все не зупините свою заїжджену, вже чорну платівку?

Вона знизала плечима:

- Про штанги не пам'ятаю. А вночі, якщо й не спалося, то зовсім не через трамваї.

- І платівка - хоч і чорна, зовсім не заїжджена, - підтримав я не просто її, а нас.

Мовчазна старовинна вулиця, якій було про що помовчати, вела від трамваїв, що все ніяк не забуваються, кудись, що поки що не мало для нас назви. Та й її саму, цю потайливу вулицю, нам тільки належало назвати. Зрозуміло, назва у нашої нової, хоча й такої, виявляється, старої, вулиці була, але її дали не ми, а до чого ж незатишно на вулиці, яку назвали, не порадившись із тобою.

- Вулиця Старої Святої? - нечутно запропонував він.

Я подумав, придивився до вулиці, яка повільно й трішечки неохоче перетворювалася на нашу, і заперечив:

- Краще - Старовинної. Думаю, свята була молодого та вродливою.

- Для тебе всі святі - красуні, - трохи невдоволено розсміялася вона. - Добре, що не навпаки.

Я обійняв її і теж засміявся.

- Правильно, - сказав він. - Вулиця Старовинної Святої звучить загадковіше і тому краще. Вас, сподіваюсь, не ображає така її загадковість?

Якщо вулиця - твоя, то на неї не ображаєшся. А щоб зробити її своєю - потрібно дати їй ім'я. Це непросто, як непросто все нове доти, поки не стане старим. Іноді не стає, на жаль.

Вона зітхнула, на цей раз погоджуючись. Втім, швидше за все, погодився я.

Вона сумно похитала головою:

- Спочатку обіцяна казка повинна збутися, тільки після цього вулиця стане своєю. Чому казка не збувається, якщо вона обіцяна?

- Казка збувається лише на своїй вулиці, - незграбно спробував я заспокоїти її. - На чужій казка не збудеться, тим більше обіцяна. Знаю я їх, ці обіцяні казки.

Вона змирилася, але не заспокоїлася. Я це відчував і намагався відволікти її, хоча починаючи з певного віку нікого відволікти вже неможливо.

Заїжджена, як стара чорна пластинка, проїжджа частина шкварчала й розтікалася гарячим шоколадом під сонцем, що, здавалося, збожеволіло. Відстовбурчені вуха шумних, шиплячих, скрегечучих шинами машин слухняно відбивали річку вічно невстигаючих водіїв, пасажирів, пішоходів.

Збожеволіло? - здивувався я власній метафорі, пояснити виникнення котрої можна було хіба що несподіваною, безжальною спекою.

На небі, крім розлюченого сонця, висіли крихітні хмарки, схожі на неприкаяні нелітаючі тарілки.

- Чому ти не вибереш іншу метафору? - підказала вона. - Наприклад, що-небудь про шматочки вати.

- Вони всі вже знайдені, - я все ж спробував захистити свою несподівану знахідку. Чесно кажучи, всі мої знахідки - для мене несподівані...

- Щоб стверджувати це, потрібно прочитати всі книги без винятку, - заперечила

вона.

- Я знаю, хоча, на жаль, не прочитав навіть тисячної частини... А от пояснити, чому знаю, - важче, ніж вловити найневловимішу з метафор. На жаль, пояснити це не зможу...

Двері старого, хоча й зовсім не старовинного університету навстіж відчинили дві схожі на нас з нею дівчини. Вони стрімко наближалися до нас, так само швидко віддаляючись. Ми знали, куди вони поспішають: їм належало зіграти на роялі мій улюблений клавір у картині мого улюбленого художника. А може це - фортепіано? Ніколи не розумів різниці, та це й неважливо. Важливо те, що зіграють вони - нам, я в цьому не сумнівався.

- Так уже й не сумніваєшся? - прошурхотів він нечутно і тому оглушливо.

Нечутно тому, що я в них не сумнівався.

Оглушливо тому, що абсолютно не був упевнений.

- Це бабуся надвоє сказала, - зітхнув він.

- Дай спокій бідній бабусі! - розсміялися ми всі разом. Він теж сміявся, хоча не для всіх, хто поспішав, та й для тих, хто не квапився, його сміх був очевидний.

Погодившись з цим, ми завітали до нашої традиційної крамнички морозива. Там чудово: дають знижку постійним клієнтам, таким, як ми, і прозорі чашечки для морозива – гарні й зручні, як більше ніде. А головне - ми постійні клієнти, бо не своє - не може бути постійним.

- Ще й як може!.. - поправила мене вона.

Що мені чи не найбільше там подобається, продовжував я, це те, що не потрібно торгуватися, знижку там дають без жодної торгівлі.

«Торгуватися я не вмію», - сказав я колись, виправдовуючись, і махнув рукою. Не на себе, звісно, - на торгівлю.

Ми розплатилися і вийшли, тримаючи в руках прозорі, нескінченно повні чашечки морозива. Я вже добре знав, що їм належить опинитися безнадійно порожніми, але коли чашечка повна, в її порожнечу не віриться. Якби вірилося, хіба зайшли б ми в нашу крамничку, і хіба заходили б постійно?

Вечірні хмаринки рожевіли дитячим полуничним мусом.

- Пам'ятаєш? - з надією запитала вона. Я зітхнув:

- Зараз такого мусу немає...

- Нічого такого вже не роблять, - не заперечував він. - Напевно, щоб не дискредитувати ідею. Та й взагалі: так, як було тоді, все одно більше не буде. Не тому, що було краще, а тому, що не буде – так, як було.

Ми подивилися по сторонах: їх було багато, напевно більше чотирьох. Мовчазно дзюркотливий синій обруч легко - чому дивуватися у себе вдома? - підтримував сплутані, переплутані, наче старі, майже старовинні трамвайні маршрути, волосся-сосни.

Ми йшли і йшли, і мій добре темперований клавір звучав під руками двох дівчат за піаніно, допомагаючи нам розмовляти, і наговоритися не вдавалося - та ми й не намагалися. І дощ то очікувано зупинявся, то несподівано, немов у моєму «Соляріс», влітав у кадр, і вони обидва летіли й летіли, не зупиняючись.

Або за роялем. Я ніколи не розумів різниці, але це й не важливо.

А він старанно ставав своїм, як би нелегко це не було йому і нам. Спробуй - стань своїм для тих, у кого так багато свого.

Він старався - кожною своєю вулицею, кожною крапелькою свого нескінченного озера, кожним горнятком полуничного морозива. І кленове його листя повільно кружляло,

наче наші такі незабуті, такі незабутні, такі далекі, такі добре темперовані платівки, поступово - бо це вимагає неспішного, байдужого до нас часу, - що стають з чорних абсолютно кольоровими - червоними, коричневими, жовтими...

Він старався.

І ми намагалися допомогти в цьому йому та собі.

І у нас трьох це потрошку виходило.

... та нашому місту

Монреаль

13 жовтня 2013 г.

Старша сестра

Цього разу вона була сама. Сиділа на березі річки під вербою або осикою... Або під кленом. Ні, зрозуміло, це була не верба, тому що листя падало - падало й лежало всюди, зіграними гральними картами, сорочками догори. У тій їхній історії якийсь лист був дамою, якась шісткою, тузом або валетом - кому це тепер відомо або хотілося б знати? Просто вітер час від часу зривав їх з дерев і кидав на берег і у воду - коли порив був особливо сильний.

Годинник показував, що зараз ще зовсім рано.

Вона сиділа сама на березі під деревом і читала ту саму книгу, а я старався зрозуміти - про що? Але ж я не мав значення. Крім неї, на березі ще поки нікого не було, тільки я, але хто ж мене побачить? Свій брунатний капелюшок з білою квіткою вона поклала на траву, поряд з паличкою, точніше палицею - здається, крокетною ключкою. Я знав би напевно, якби коли-небудь грав у крокет. За відсутності особистого досвіду завжди доводиться задовольнятися припущеннями.

То ж це була осика? Краще, я думаю, липа або каштан, або береза, тільки б не тополя - тоді вся книга у неї була б у пуху. Ми посміхнулися. Ні, вона була зайнята - читала і не посміхалася, адже з нас двох значення не мав тільки я.

Треба ж таке придумати - липа або каштан, - хіба вони виростуть на березі річки? За ними, я думаю, потрібний догляд, а тут доглядати майже нікому. Сюди хочеться прийти вранці, сісти на траву під осикою або під березою, ну, може під кленом, подивитися на воду, ще не прикрашену незліченними сонячними зайчиками, покласти поруч брунатний капелюшок з білою квіткою і, здається, крокетну ключку, і розкрити безкінечну книгу. А я буду гадати, що ж у ній написано.

Я знову, як кожен раз, побоювався, що раптом вона не помітить мене, але вона посміхнулася, потім - не виключено - підморгнула і сказала:

- Привіт!

Я не здивувався, хоча здивуватися не завадило б, але я зрозумів це тільки потім, а зараз зовсім не здивувався.

- Я знаю, чому ти не здивувався, - здогадалася вона. - Тому, що я, ймовірно, забула все, чому нас вчать і в школі, і вдома? Зовсім навіть не забула, на жаль. Ці правила ніяк не

забуваються, скільки не старайся. Головне правило - знаєш яке? Дама повинна, побачивши чоловіка, потупити погляд, зробити кніксен і збентежитись як годиться.

- Чому ж ти не потупила і хоча б трошки не збентежилась? - засмутився я у відповідь. Вона із задоволенням пояснила:

- Почнемо з кніксену. Зробити кніксен сидячи ще складніше, ніж коли летиш шкереберть - пам'ятаєш?

- А як же! - погодився я. Ще б мені не пам'ятати.

- Йдемо далі. Понурювати погляд мені не хочеться - ми ж тисячу років з тобою не бачилися.

- Ну, не перебільшуй, - незграбно, але поступово заспокоюючись, заперечив я, прекрасно розуміючи, що тисяча років і ніколи - це фактично одне і те ж. Вона зрозуміла, що я зрозумів, і продовжувала:

- Чому б нам не надивитися один на одного? Що ж стосується збентеження, то щоб не бентежити тебе, я не стану запитувати, як повинен вчинити чоловік, побачивши даму, що збентежилась: можливо, ти забув?

- А от і не забув! - радісно вигукнув я. - Правильно і своєчасно вихований чоловік повинен, як би сильно дама не збентежилась, збентежитись іще сильніше і, насилу стримуючи хвилювання, але не стримуючи захвату, соромливо посміхнутися збентеженій дамі і сказати, що шалено збентежений і шалено щасливий її бачити.

- А ти шалено щасливий мене бачити? - переставши посміхатися, запитала вона.

- Авжеж! - відповів я і пригостив даму пиріжком. Як годиться, пиріжок я вийняв з маленької скляної коробочки.

- От і добре, - з видимою вдячністю взяла вона пиріжок.

Бентежитися і понурювати погляд не знадобилося. Вона кивнула й надкусила свій подарунок:

- Порічковий.

Я підтвердив:

- Дружина спекла сьогодні рано вранці за вашим сімейним рецептом.

Я сів поруч з нею і теж подивився на воду. Річка велика, з маленькими рукавчиками, неначе хтось довго плакав - не виключено, що від радості, але тільки не виключено, - і вітер, як кулачок, розмазав струмочки по щоді. Така велика річка, а я все не згадаю, як вона сьогодні називається. Я б згадав, але вона називається завжди по-різному, я ж постарався. Останні слова я подумав з небезпідставною гордістю.

- Мені подобається, - сказала вона, знову відкусивши від пиріжка, - що я говорю тобі «ти». Якби я тобі казала, як у нас прийнято, «ви», ти б міг не зрозуміти, що я звертаюся тільки до тебе. Втім, до кого ж іще я можу тут звернутися вранці на березі річки?

Вона подумала, відкусила ще один шматочок і додала:

- Та й хто знає, хто з нас старший...

- Про сумне не будемо! - перевів я найнеприємнішу з тем. - Як тобі пиріжок?

- Хочеться облизати пальчики, - змахнула вона крихту зі смугастою спідниці. - Але в твоїй присутності не буду, тим більше після того, як я не зробила кніксен і не збентежилася і не опустила очі.

- Хорошого потроху, - кивнув я. - Радий, що пиріжок тобі сподобався.

- Ніхто не вміє так спекти пиріжок, як твоя дружина, - сказала вона.

- І ніхто не зможе з'їсти його з такою користю, як ви, мої дорогі юні дами, - відповів

я компліментом на комплімент. – Ви таки маєте досвід!

Ми розсміялися. Вона заклала в книзі те місце, на якому я її перервав, і мрійливо промовила, дивлячись на гребінці хвиль, що на мить з'являються й тікають:

- Якщо не помиляюсь, до пиріжка додавалася кольорова листівка...

- Ти все забула, - докірливо похитав я головою, одночасно намагаючись зрозуміти, як можна цією штукаю зіграти в крокет, і згадати, як взагалі у нього грають - якщо це дійсно крокетна ключка. - Був тільки пиріжок, листівки не було. Дивуюся, як людині може бути мало пиріжка?

- А от і була! - переможно заперечила вона. - Гарна листівка зі святковим побажанням: «Смачного!»

- Та ні ж, листівка до такого пиріжку не додається, бо додавати листівки до таких пиріжків не годиться. На ньому самому щось обов'язково написано, пам'ятаєш? Згадай - там була наполегливе прохання до того, тобто до тієї, хто взяв пиріжок.

Вона заклопотано глянула на мене, але все одно не згадала, незважаючи на вичерпну підказку. Помовчала і спитала:

- А на моєму було що-небудь написано?

- Перш ніж накидатися на пиріжок, - зовсім заспокоївшись, повчально підняв я вказівний палець, - потрібно переконатися, чи не написано на ньому щось важливе. Це правило важливіше за кніксен і навіть за опущений погляд. Чого вас тільки вчать у школі? Нас, пам'ятаю, вчили набагато корисніше. Та й сиділи ми парами - хлопчик з дівчинкою, а не так, як ви - дівчатка чомусь проти хлопчиків. І грали ви на перерві окремо: дівчатка в одному кінці двору, хлопчики - в іншому.

- Правильно, - підтвердила вона. - Щоб хлопчики не побачили наших нижніх спідниць.

Я знизав плечима:

- У наших дівчат не було жодних нижніх спідниць.

- Ну от! - вигукнула вона так, як вигукували всі дами, яким належало робити кніксен і бентежитися. - Ви навіть це будете знати! У наш час про такі інтимні нюанси навіть мови бути не може!

Мені нічого було їй заперечити, а вона тільки погладила свою все-таки крокетну ключку, що нарешті нагадала мені одного з тих фламінго, якими доводиться грати, коли під рукою не виявляється, я впевнений, саме такої ключки.

- Здається, він не діє, - заклопотано промовила вона, поклавши руку собі на маківку.

- Ти забула ще одне правило, - я знову повчально підняв палець. - Від пиріжка можна тільки потовстішати, а зменшитися або вирости ніяк не можна.

- Думаєш, ніяк? - з легкою надією запитала вона і глибоко зітхнула. - Але ж буває, що якось же виходить?..

Перш ніж відповісти, я випив з маленької пляшечки свій улюблений напій – це було щось середнє між вишніями, заварним кремом, ананасом, смаженою індичкою, ірискою та булочкою з маслом.

- Ось бачиш, - чи то сумно, чи то радісно відповів я, - на мене теж не діє. Хочеш спробувати?

Вона спробувала, поклала руку собі на голову, почекала, щоб почало діяти, але діяти, як я й очікував, не почало. Вона знову зітхнула:

- Я все ж таки сподівалася, що на всю сім'ю подіє однаково. Раз на молодшу сестру діє, то на старшу повинно ж і поготів... Щось вона сьогодні затримується.

Я знову дістав годинника з кишені жилета, але тепер він навіть не показав, який сьогодні рік, не те що година.

- Не хвилюйся, без головної героїні не почнеться. Що путне може початися без твоєї молодшої сестри?

Вона пильно подивилася на мене і тихенько запитала, здається, побоюючись відповіді:

- А без мене?

Нарешті я зрозумів, що маю значення! Але навіть якби чомусь не зрозумів, все одно відповів цілком щиро:

- Звичайно, і без тебе теж. Якщо хтось сумнівається - хай сам спробує придумати, як би це все могло вийти без тебе. Я йому не заздрю. Та й хто візьметься передумати те, що вже давно придумано, причому без жоднісінької альтернативи. Та й яка може бути альтернатива у того, що вірно?

Вона змахнула кленовий або березовий лист, який зіграною картою впав на її смугасту спідницю, і вдячно посміхнулася мені, хоча за що ж тут дякувати? Я може б і міг все це придумати, але, ясна річ, сильно запізнився.

Ще один лист упав на траву, поряд з грибом. Вона захоплено помацала грибний капелюшок і дивовижну трубку, яка лежала поруч, набиту сьогодні, якщо розумієшся на цьому, найдивовижнішим тютюном.

- Невже це той самий? - запитала вона, вже не боячись відповіді.

- Один з них, - відповів я недбало. - Ці гриби важко відрізнити один від одного, хоча зустрічаються вони де завгодно. Але важливе не місце, а ти сам і ти сама. Там, де ти захочеш бути, гриб обов'язково знайдеться, і взагалі все обов'язково буде так, як годиться, тобто саме так, як ти захочеш.

Вона потягнулася, зовсім заспокоївшись, подивилася на річку, ім'я якої вперто не хотіло запам'ятовуватися, і сказала:

- Ти теж маєш значення.

- Вважаєш? - про всяк випадок перепитав я.

- Впевнена і знаю! - махнула вона своїм руським волоссям. - Якби не ти, багато хто ніколи б не дізнався, як все було насправді. Або навіть подумали б, що нічого й не було.

Я задоволено кивнув і задивився на річку.

Сонце піднялося, річка виблискувала незліченними тисячами сонячних зайчиків і кроликів, і ми знали, що один з них от-от вибіжить на берег, поправить білі рукавички, подивиться, котра година, і стрімголов кинеться до норки, щоб не запізнитися на давно відомому нам подію надзвичайної важливості. Я почав збиратися:

- Не запізнитися піти - так само важливо, як не запізнитися прийти. Якщо почнуть не без мене, а, навпаки, зі мною, то хто ж тоді розповість, як все було? І хто дізнається, що все було насправді?

Замість відповіді вона сплеснула руками:

- Знову без капелюшка! Ну, що за неслухняна дитина! А мама з татом, як завжди, лаятимуть мене.

Стежкою від будинку до нас бігла, вірніше - летіла дівчинка в такій же смугастій спідниці і з такими ж руським волоссям. Тільки молодша і, звичайно, як завжди - без капелюшка.

- Це доля кожної старшої сестри, - зауважив я.

У виховних цілях вона наділа свій брунатний капелюшок з білою квіткою і гордо

поправила мене:

- Кожної чудової старшої сестри. Нас, таких, небагато.

З цими словами вона відкрила книгу там, де була закладка, і приготувалася зіграти одну з найважливіших ролей у всій нашій історії - роль старшої сестри. І береза - або клен - або осика - теж приготувалися. І річка приготувалася - велика, з маленькими рукавчиками, неначе хтось довго плакав - зрозуміло ж, що від радості, а вітер, як кулачок, весело розмазав струмочки по щоці. Ця річка має безліч назв - я постарався.

Зрозуміло, тепер мене не було видно, але зате я зрозумів, про що написано в її книзі.

Сестри сиділи на березі. Старша читала цю свою нескінченну книгу, молодша зазирнула туди й прочитала назву оповідання: «Старша сестра».

Вечеря на вулиці Стародавньої Святої

Батьки спізнювалися. Я вже замовив собі відбивну й пиво, а батьків все не було. Сидів біля вікна, дивився на вулицю, названу на честь старовинної святої.

Взагалі-то батьки - люди дуже пунктуальні, навіть пунктуальніші за мене. Напевно,

застрягли в пробці. Та ні, в який там пробці - вони ж не водять машину. Може, взяли таксі? Але як би вони пояснили водієві, куди їхати? Швидше за все, знову якийсь циклон над Атлантикою. Мало де можна затриматися: пів-Європи, Гренландія, Атлантичне узбережжя... Це тільки так здається - взяв і перелетів. Якби було так просто... Хоча, звичайно, квиток не потрібен...

Як вони там?

Мама посміхнулася своєю ненав'язливою посмішкою Мадонни:

- Синку, ти знову замовив ці аматорські відбивні. Ти ж знаєш: коли хочуть задовольнити широкі маси, результат залишає бажати не тільки кращого, але й просто хорошого. І потім, в твоєму віці, синку, пережарене м'ясо, та ще з пивом?..

- Ма, сідай, хоч півгодинки побалакаємо.

Мама сіла за мій столик.

- А де тато? Невже спізнюється? На нього це не схоже.

- Мамусю, справа не в ньому. Дивись, який туман. Причини об'єктивні, я впевнений.

- Папа - справжній чоловік. Немає таких причин - об'єктивних і суб'єктивних, - які могли б йому перешкодити. Він скоро буде, я думаю.

Ми мрійливо посміхнулися.

На вулиці Стародавньої Святої була мрячка. Ну, як вам пояснити... Мряка – це і не туман, і не дощ. Суцільна вогка мряка, от і все. Мені така погода подобається, як і будь-яка інша. Кажуть - мамине виховання.

Я вийшов на вулицю крізь важкі двері університету. Жахливо втомився за день: три пари, і кожна по-своєму важка. Весь час хотілося сміятися, грати в футбол і шахи, і складати вірші для дівчини, яка не звертає на мене жодної уваги. Але доводилося сидіти на парі й посилено згадувати три форми неправильного англійського дієслова.

Був час вечері, але їсти ще не хотілося. У портфелі залишалася половина бутерброду. Мама часто готувала мені для університету такий бутерброд - булку з маслом і вареної ковбасою. Зазвичай я або не доїдав бутерброд, або навіть не торкався до нього. Я завернув за ріг, увійшов у свій улюблений ресторан на вулиці Стародавньої Святої, сів за столик біля вікна і замовив відбивні і пиво. Хотів замовити булку з маслом і ковбасою, але у них не було.

Мама із захопленням трощила насіння, читаючи Толстого.

- Мам, як пройшло твоє відрядження до Головного арбітражу?

Офіціантка принесла мені ще один кухоль пива. Я обережно відпив - підозрював, що, як завжди, пиво розбавили водою. Забігайлівка була не з кращих закладів, та й народ навколо - не найбільшого аристократичного виду, висловлюючись маминою мовою. Зате - самообслуговування, і кухлів майже завжди на всіх вистачає. Щоправда, пиво розбавлене. Ні, ви розбавляйте, звичайно, справа свята, але все ж таки пиво же має бути хоч трохи більше, ніж води, ви згодні?

- Ма, як твої аналізи?

Народ заглядав з вулиці Стародавньої Святої у ресторанне вікно. День видався важкий, робочий, діловим людям, трудовій інтелігенції та студентству хотілося відвести душу, я їх розумію. Яке щастя, що мені не потрібно здавати іспити!

- Ви відсутні на парі, - майже байдуже, з легкою зневагою сказала математичка.

Відсутній, це правда. Хотілося б, щоб зі мною була відсутня дівчина, яка не помічає мене, але я розумів, що абсолютно її недостойний. Залишалось складати безнадійні вірші

й пити нерозбавлене пиво.

- Ти мені так і не сказав, чи вдалося тобі отримати контракт. - Мама ласкаво посміхнулася тією ж своєю посмішкою.

- Працюю на благо, мамусечка.

- Цікаво, чиє ж це благо?

Ми засміялися. Я поцілував мамині руки. Вони злегка пахли «Червоною Москвою».

- Мамочко, ти у мене величезний молодець.

Мама посміхнулася:

- Нарешті! Я вже думала, що не дочекаюся. А чим саме мені вдалося заслужити таку похвалу з вуст єдиного сина?

Я злегка стиснув мамині руки.

- Усім, матуся. Наприклад, ти мені підказала найкращу в світі професію. - Мова і комп'ютер - це якраз те, що мені потрібно. Я б нічого не домігся в жодній іншій професії. Як тобі вдалося її знайти? Ти потрапила в десятку.

- У мам є свої нерозголошувані секрети. А що в тебе за конфлікт з математичкою?

Я відпив ще пива.

- Синку, не захоплюйся пивом. Тим більше що після нього від чоловіка пахне не кращим чином. Чоловік повинен пахнути.

Я відставив кухоль.

- Конфлікту як такого немає, ти не турбуйся. Але у мене, як вона каже, відсутнє просторове уявлення. Я не можу уявити, щоб трикутник обертався сам навколо себе і описував при цьому якусь сферу.

- Що ж саме тобі незрозуміло?

- Та все разом, мамо. А головне - навіщо йому знадобилося обертатися й описувати.

Мама з посмішкою надпила гарячого чаю.

- Ти сивиною і лисиною наслідуюш тата. Ну, нічого, в твоєму віці про людину кажуть: «ще».

Я підвівся, обійняв маму:

- Матусечко, в нашому з тобою віці ще навіть не говорять «ще». Озирнись: ще нічого не почалося, тільки починається.

Мама викинула лушпиння в сміттєву корзину:

- І не почнеться, якщо я не зберу речі й не спакую валізи. Ти пам'ятаєш, що ми завтра ввечері їдемо до Феодосії?

Ми обнялися. Мама пахла «Червоною Москвою», сандаловим намистом і мамою. Попросила:

- Синку, постав крісла, зараз буде новий телеспектакль. Незвичайна назва: «Змова Фієскі в Генуї».

Увімкнула телевізор.

- Треба буде купити кольоровий.

- А що, бувають кольорові телевізори? - Мені від несподіванки стало страшенно смішно. - Кольорові телевізори!

Хотілося повторювати й повторювати загадкове словосполучення. Ми з мамою сіли в наші світло-зелені фотелі. Вистава була незрівнянна. Батько переодягнувся в спортивний костюм, пройшовся туди-сюди за нашими кріслами, посміхнувся:

- Не розумію, що ви там розумієте?

Ми з мамою мудро переглянулися.

- Все, треба йти. Я вас чекаю. Нагадай татові, що потрібно полагодити кран у ванній кімнаті. Не можна залишати кран, що капає, на цілий місяць. Хоча він і сам пам'ятає і зробить все без нагадувань, як завжди.

Я поцілував маму в обидві бархатисті щічки. Зрозуміло, що в нашому з нею віці у неї не було жодної зморшки. Втім, я старший за неї, вона ж тільки закінчила школу, а я вже перейшов на другий курс. До сих пір не збагну, як мені вдалося здати вступні іспити. Довелося на чому світ стоїть лаяти Луку й хвалити Сатіна. Навіть назвав його героєм і прикладом для майбутніх поколінь.

- Смаженим м'ясом не захоплюйся, бережи печінку.

- Па, ти звідки так несподівано?

- Рідного батька завжди потрібно очікувати.

Ми розреготалися й обнялися.

- А де мама? Не дочекалася мене?

- Уже пішла. Сказала, чекатиме на нас.

Ми сіли за столик біля вікна, що виходить на вулицю Стародавньої Святої.

- Ну, як життя, однофамілець?

На вулиці стемніло. Електричне світло бавилося з мрякою, і та перестала виглядати такою безнадійною, як удень. У неї з'явилося навіть щось людське.

- У вас усе гаразд? - запитала офіціантка і приємно посміхнулася.

Батько чомусь зрозумів її:

- Якби не негаразди, усе було б гаразд.

Ми всі розсміялися.

- Нічого, що я забрала порожню тарілку?

Вона не помітила, зате помітив батько, що неправильне дієслово у неї помилково вийшло правильним.

- Тату, коли ж ти встиг вивчити мову? — із захопленням спитав я.

- Синку, те, що вона знає, я вже давно забув.

Він відкусив здоровенний шматок торта.

- Татусю, тобі ж не можна солодкого, що ти робиш?!

- Коли сильно хочеться, не тільки можна, а й треба. Головне - щоб хотілося. Ну, і щоб були можливості. От коли вже не хочеться або немає можливостей, доводиться бути поміркованим і розважливим.

Ми так розреготалися, що глядачі на трибунах подивилися на нас із докором:

- Будете іржати - наші взагалі не заб'ють. Взагалі совісті немає. Людина лупить по порожніх воротах - а тут як зареочуть. Звичайно, він промазав. Що за народ?

- До райкому сьогодні ходив, - сказав батько трохи тихіше. - Будемо будувати фізіотерапевтичне відділення.

- Так ти ж уже цілих вісім поліклінік побудував.

- Ця - для немовлят. Будемо новонароджених учити плавати. На голівку надягаємо пробкові навушники, щоб дитина не потонула.

- А навіщо сачок?

- Сачком медсестра ловить дитину й вивуджує з води. Немовлята у воді почуваються не гірше за рибу. Дитина до цього середовища звикла за дев'ять місяців.

Якраз у цей момент до нас підійшов чоловік середніх років. Виглядав він як професійний громила. Я думав, битиме.

- Доктор! Як ся маєте?! - Громила розплився в усмішці і відкрив обійми.

Вони обнялися.

- А ну, покажи руку.

- Доктор, рука з вашою допомогою зажила - як і не було нічого. А це ваш син?

Ми з чолов'ягою привіталися за руку. Рука у нього зажила, це точно.

- Якщо хтось образить, дайте знати, я розберуся.

- Намагайся тримати руку в теплі, - сказав батько. – Поки що потрібно уникати холоду й сирості.

Коли ми відійшли на безпечну відстань, я запитав:

- Па, а хто це був?

- Король Нових Будинків. Сидів уже кілька разів.

З цими словами батько звалив на спину чувал із зерном і потягнув його на млин. Ішла війна, в евакуації були в основному жінки, ну, і такі пацани, як він. В 15 років не дуже-то весело тягти на собі здоровенний мішок цілих десять кілометрів до млина, а звідти - назад - той же мішок, але вже з борошном. Вантажівок не було, війна є війна.

- Давай за це вип'ємо, - сказав я.

- За що саме? - Посміхнувся батько. - Приводів у нас, слава Богу, багато.

- За те, що ти не загнувся під цими мішками, потім зустрів маму, потім народився я.

І за те, що я, здається, трохи порозумнішав за останній час.

Ми випили коньяку.

- Так, - сказав батько, - ти наше з мамою найбільше досягнення.

Я похитав головою.

- Намагаюся, але це знаєш як непросто?

- Не виправдовуй себе об'єктивними обставинами. Причину знайти завжди легко. І старайся не сидіти на місці. Рух – це життя.

Я кивнув. Ми закусили й розслабилися.

- Тату, ти пам'ятаєш, що ми з тобою і з мамою завтра їдемо до Феодосії?

Батько закурив.

- Ти що, куриш?!

- Раз на рік можна, нічого страшного. Це я тобі як лікар кажу. Все має бути в міру. Сьогодні мені ще кран лагодити, так що засиджуватися не зможу. Завтра рано вставати - у мене багато викликів. А коли поїзд?

- Мама казала - завтра ввечері.

На вулиці Старовинної Святої було, як завжди, святково, хоча свята начебто не було. Батько викинув недопалок у сміттєву корзину, де ще залишалося лушпиння від маминих насіннячок. Кивнув:

- Я там працюватиму лікарем у шкільному таборі. Пам'ятаю, ми повеземо дітей на прогулянковому катері на екскурсію до Судака і потрапимо в шторм.

- Шість балів?

- Так, близько того. Хитавиця буде страшенна, і мамі теж буде зле. Але ти молодець, допоможеш мені. Мамі поки що не кажи, навіщо їй заздалегідь нервувати.

- Так все ж буде добре, не потрібно їй турбуватися.

- Ну, ти ж знаєш маму. Вона через тебе завжди переймається.

Ми допили коньяк, закусили і обнялися на прощання.

- Я пішов, - сказав батько. - Як тобі тут, подобається?

- Дуже, тату, все в повному порядку. Ти за мене не хвилюйся.

- За кого ж мені ще хвилюватися, крім вас із мамою?

Ми знову обнялися, я поцілував батька в обидві щоки. Худючий, та ще при такому зрості. Ще й тягас чували по півцентнера вагою. Шевелюра густа, очі світяться. А у мене волосся залишилося менше, ніж випало. Ми з ним розсміялися на прощання.

Я б поцілував мамин пам'ятник, змів листя з плити. Закрив хвіртку, пішов на могилу до батька. Там ще немає пам'ятника, потрібно поставити.

А звідти - як завжди на вулицю Старовинної Святої, в мій улюблений ресторан. Сів біля вікна, замовив відбивну та кухню пива. Батьки щось спізнювалися. Зазвичай вони приходять вчасно. Щось їх сьогодні затримало - напевно, дощ над Атлантикою.

Ну, нічого, зараз прийдуть.

Лебедине озеро

Прийшов час закривати плавальний сезон. Я прокинувся рано й відразу відчув, як гидко, набагато гидкіше, ніж зазвичай, було на душі. А кляте бажання все не виповнювалося...

- Синку, вода холодна, осінь є осінь. Не затримуйся там, поплавай трохи й повертайся додому.

Додому ... Хіба це дім? Це ж справжнісінький сарай. Ось здійснилося б заповітне бажання, і все негайно змінилося б. Мама каже, що в бажанні головне - вчасно про нього згадати і не заважати йому здійснитися. Я і загадав, і не заважаю...

Сусідський гусак зашипів як та змія та отруйно посміхнувся, а його господиня, витираючи потворно почервонілі руки брудною спідницею, проводила мене звичайним своїм докірливо-бридким поглядом, навіть не подумавши привітатися.

«Не здійснився», - зітхнув я.

До озера, як то кажуть, було рукою подати, але мені, моїми мало на що придатними ногами, шкутильгати й шкутильгати. Клята спадковість... Мама намагається не нагадувати мені про мою потворність, та хіба ж, якщо закрити на щось очі або заховати голову в пісок на Лебединому озері, справи підуть краще?. На жаль, важливіше не те, що кожен день тішить очі, а те, на що намагаєшся очі закрити.

Кулик монотонно щось клював червоним, як у сніговика, неприродно худим і довгим носом, не перестаючи, як і належить птахові, якому пощастило бути визнаноим співочим, вигукувати по-пташиному:

- Кліп! Кляк! Клік! Кляп!

Стара пісня. Тільки хто його розбере, цього крикливого співуна і всі його кліки та кляки. Судячи з задертого носу, напевно, розхвалює цей ставок, що здається йому непересічним. А насправді той, об'єктивно кажучи, схожий на звичайне болото. Тут і не поплаваєш як годиться тому, хто вміє не тільки шкутильгати, а й плавати... Втім, місцевому жителю видніше, що хвалити. Якщо довго живеш в одному і тому ж місці, то болото, хочеш не хочеш, починає здаватися ставком. Або ставок – болотом.

Будинок - сараєм, або навпаки ...

Щоб зігрітися, білки по-пташиному пурхали і шмигали з одного задубілого від осіннього ранкового холоду дуба на інший. Шкандибаючи з опущеною головою, я думав, що якби у дубів були носи, вони б шмигали ними, як оце я зараз.

Над лісом, похитуючи аристократичними крилами, летіли лебеді. Як завжди, вони випромінювали почуття власної гідності і впевненості у своїй винятковості й недоторканості. Пихаті родичи пересічних індиків, хоч і віддалені!.. Шкода, нема кому сісти на ці гордовиті шиї, пришпорити довгошиїх аристократів, наставити їх на істинний шлях березовим прутиком, збити з них безмірну елітарну пиху. Показати їм, хто є первинний, а хто - всі інші...

Я зітхнув і опустил очі: зітхай не зітхай, а моєму бажанню навряд чи судилося виповнитися...

Стежка неохоче довела мене до озера, що його хтось безжально назвав Лебединим. Ковтаючи сльози, перевальцем, моїми потворними ногами, я спустився в гідко холоднувату озерну воду і поплив - як завжди з відкритими очима, хоча що розгледити в каламутній воді...

Дивно: кожне озеро, де б вони не з'явилися, автоматично стає Лебединим, і вимовляється з великої літери. Але хто вони такі, щоб на їхню честь називати озера? Та й що це за честь, якщо вони все одно відлітають і після них залишається одне лише підмочене лебедине пір'ячко, яким прийнято сентиментально захоплюватися, задумливо посміхаючись.

У лебедів тим часом розпочався тихий час. Разом з підлеглими спустився з недосяжних лебединих висот чорний, немов саме дно Лебединого озера, ватажок аристократичної зграї та, здалося мені, недбало, зверхньо посміхнувся. Гордовитий, ніби сусідський гусак, хіба що не такий шепелявий, він плив собі взад-вперед, задираючи носа, вигинаючи шию хитромудрою великою літерою і ліниво перебираючи ногами.

Закривати сезон не було душевних сил, повертатися додому - тим більше. Знову шкутильгати повз бридку сусідку з її злим поглядом і шиплячим гусаком, знову бачити, як мама вдає, що не бачить мою немічність.

Вода, холодна, віддає Куликовим болотом. Лебідь-ватажок реготнув від насолоди, й десятки його шляхетних родичів, як на підбір ідеально чорних і абсолютно білих, спустилися до нього, однаково зігнули приголосні шиї і попливли непохитно собі - тільки собі, а як же інакше? Здавалося, що ніби хтось камінь жбурнув у воду з берега і тепер від нього розходилися кола, через які мені в замерзаючому Лебединому озері не залишилося місця.

Набридло і озеро, і ліс, і ставок, і сусіди... І гусак цей у мене в печінках... Але робити нічого, доведеться повертатися додому, до нашого будинку-сараю. Я переборов огиду й поплив геть. А навздогін почув глузливу лебедину пісню - «Га-га-га», що звучала навіть образливіше, ніж більш звичне «Ха-ха-ха», тому що вимовлено було умисно зверхньо, навмисно елітарно.

На відміну від безневинного, добродушного кулика, лебеді ніколи нічого не хвалять, - та й що їм хвалити, до чого і до кого спуститися поблажливо в нашої глухій, як старезна тетеря, провінції? Залетіли, поплавали і полетіли далі, забувши про свій тимчасовий притулок. Після них на Лебединому озері тільки й залишається, що недовгі круги та розмокле біло-чорне пір'я. То чому б їм не бути гордовитими?

Їм нема чого сумувати, їм нема чого побоюватися, у них попереду - завжди не те,

що колись було й, слава Богу, залишилося в минулому... Замість обридлого будинку-сараю і стежки до болота й назад, у них - тисячі нескінченних озер, які ніколи не набриднуть, і всі ці озера - Лебедині. З великої літери.

Напевно, я загадав бажання не вчасно ...

Втім, хіба має сенс загадувати те, що здійснитися не може, коли б не згадував та як би не намагався не заважати?

Нехай собі летять, їм нема чого боятися.

З моєю бридкою спадковістю я ні в одного з них не зможу перетворитися.

Головна новина

Вона вийшла з обертових дверей лікарні. На вулиці було досить зимно, але в носі ще залишався добре знайомий запах ліків. Хоча вони вже давно не дратували. Без них - вона посміхнулася - було б навіть незвично й самотньо. Кабінет абсолютно пропахнув цим знайомим запахом, і їй це було набагато ближче, ніж, скажімо, прокурені стіни. Або навіть запах обіду.

Надягаючи рукавички, подивилася на годинник. Залишалось ще досить часу, можна не поспішати в метро. До ресторану - кілометра два з половиною. Якщо йти в такт думкам - залишиться ще близько десяти хвилин.

Вона сяде за попередньо замовлений столик на двох, поправить зачіску, попросить офіціанта принести і запалити свічки. Через десять - максимум п'ятнадцять, ну, в гіршому випадку двадцять - хвилин прийде він. Поцілує їй руку, скаже:

- Ти сьогодні ще гарніша, ніж зазвичай.

Так, не забути трохи парфумів, щоб не пахло лікарнею. Ось тепер він може прийти, поцілувати їй руку і сказати:

- Сьогодні ти навіть красивіша, ніж зазвичай.

Вона легко посміхнеться і відповість... Ну, зараз неважливо, вийде само собою.

Припустимо:

- Можливо, тому, що у мене для тебе важлива новина.

Ні, неправильно. Потрібно його підготувати, інакше виходить занадто різко.

Потрібно підготувати... Вогні авто були вже не білими, але ще не стали червоними. Чому між вовком і собакою? Або між собакою та вовком? Добре, не будемо відволікатися, потрібно його підготувати. Закрила меню, спокусливо подивилася на нього і так само посміхнулася:

- Покладаюся на твій смак. Як завжди.

Він відповів їй - теж як завжди - злегка поблажливою посмішкою сильного чоловіка. Підкликав офіціантку, сказав... Просто зробив замовлення. Взяв її за руку.

Підготувала, тепер можна:

- У мене для тебе важлива новина.

Забрав руку, відпив свого улюбленого вина. Не забути: вино замовила вона. Ні, не так. Вино завжди замовляє він. Він підкликав офіціанта, замовив вина, а вже потім вона закрила меню і спокусливо сказала, що покладається на його смак.

- Скажіть, де тут метро?

Показала рукою в рукавиці:

- Там, біля лікарні.

Не відволікатися, зосередитися.

- У мене для тебе важлива новина...

Невже прийшла? Ресторан виявився ближчим, ніж хотілося припустити.

Зняла рукавиці, подивилася на годинник: ще цілих десять хвилин. Увійшла, залишила в роздягальні верхній одяг, привела волосся в порядок, додала парфумів, аби не пахло лікарнею. Сіла за замовлений столик, попросила офіціантка принести і запалити свічки. Подивилася на годинник. Він прийде вчасно, 15-20 хвилин не рахуються.

- У мене для тебе важлива новина.

Та ні ж, спочатку потрібно підготувати, і тільки потім сказати:

- У мене для тебе важлива новина.

Він забере руку, відп'є з келиха. Тут важливо не розслабитися, не почати чекати на його реакцію. Посміхнутися так, щоб він згадав минулу ніч, і тільки потім сказати:

- Тепер наше життя зміниться.

Максимум - що він може відповісти? Замовлення він зробив, вино відпив, руку поцілував, стиснув, відпустив. Обов'язково відповість. Максимум:

- Чому - наша?

Подивилася на годинник: залишалось хвилин п'ять, можливо, навіть чотири. Не відволікаємося, думаємо. Втім, цей варіант вже проаналізований. Вона роздумувала над ним ще минулої ночі і сьогодні в кабінеті, пропахлому ліками.

- Тому, що...

А, ось і він. Ще б хвилин п'ять, але все одно виходить цілком прийнятно.

- Привіт, - сказав він, посміхаючись, поцілував їй руку і простягнув троянду на довгому черешку.

Ну, от: про троянду не подумала. Сподіваймося, що більше помилок не буде. Не розслаблятися, зосередитися. Понюхала троянду, посміхнулася, потім ще раз - йому. Підійшов офіціант, поставив троянду в довгу, вузьку вазу.

Він замовив вина. Зробив замовлення.

Посміхнувся, взяв її за руку.

Посміхнулася так, що він не міг не згадати минулу ніч.

Сказала:

- У мене для тебе важлива новина.

Відняв руку. Відпив вина. Не чекати на його реакцію, продовжувати посміхатися, щоб він думав тільки про минулі ночі, ну, і про наступну, звичайно.

Кажі, не чекай. Сказала майже без паузи:

- Тепер наше життя зміниться.

Ну, що він може відповісти?

Обов'язково що-небудь відповість - важливо не потупити очі і не відвести їх.

Продовжувати посміхатися, спокусливо дивитися на нього. Зараз відповість, інших варіантів начебто немає.

Отже?

Закурив. Обвів поглядом зал. Зупинився на офіціанті. Затягнувся. Не виключено. І все-таки зараз відповість. Максимум -

- Чому - наша?

Це - максимум. Можливо:

- Що ти маєш на увазі?
Або - ну, це навряд чи, але - з легким гумором:
- Сонечко, ти не боїшся радикальних змін?
Закурив. Відпив. Обвів поглядом зал. Зупинився на офіціантці. Затягнувся.
- Значить, твоє життя - вже наша? І моє теж?
Ось тобі і максимум...
Мигцем подивився на офіціантку, потім у вікно, потім нарешті на неї.
Не піддаватися настрою, все під контролем. Не переставати посміхатися.
Ще трохи, все буде гаразд.
Надпила, понюхала троянду, поставила назад у вазу. Посміхнулася - тепер беззахисно:
- Мені б дуже хотілося цього.
І без паузи - ну, можливо, одна, може дві секунди:
- Я щойно з лікарні. Ще, напевно, пахну ліками. У мене для тебе важлива новина...
Розвідка боєм.
Він - суворо:
- Ми ж домовлялися.
Не втрачати мужності. Навпаки:
- У нас буде...
Він без підготовки:
- У тебе. Я правильно розумію? Ми ж домовлялися.
Поблажливо - ні-ні - ще чого! - ласкаво посміхнулася:
- Не зовсім. Саме - у нас. У нас буде все, про що ми з тобою мріяли.
Надпила:
- Мене взяли в штат.
Взяла його за руку:
- Тепер у нас з тобою буде постійна робота.
Занадто різко навалила на нього. Потрібно було ще трохи підготувати.
Наприклад:
- Я хочу, щоб у тебе було більше вільного часу.
Та ні, не так прямолінійно!
- Я хочу, щоб ти не мучив себе принизливими пошуками видавця і випадковими, ще більш принизливими підробітками.
Краще. Тільки жодних «я», просто -
- Щоб ти не мучив себе принизливими пошуками видавця і випадковими, ще більш принизливими... Нехай самі тебе шукають, ти цілком заслуговуєш. Вони вишикуються в чергу - ось побачиш. Тепер ми можемо діяти з позиції сили. Тепер ми з тобою сильні.
Сприйме чи ні? Якщо сприйме, можна рухатися далі. А якщо ні?
Саркастично посміхнеться. Ні, скептично посміхнеться:
- На відміну від мене, ти молодець.
Або - варто сподіватися - зовні байдуже:
- Вітаю, ти, як завжди, молодець.
І все ж таки обов'язково:
- На відміну від мене.
Він відпив, саркастично і трохи скептично посміхнувся і сказав зовні байдуже:
- Вітаю, ти, як завжди, молодець. На відміну від мене.

Це не проблема, тут підводних каменів немає. Він чекає розради. Що може бути простіше розради?

- Якби не ти, вони ніколи б мене не прийняли.

Ах, Господи, ну не так же примітивно!

Взяла за руку, стиснула його пальці. Подивилася в очі підтримувально і ще спокусливіше:

- Якби не ти, мені б це ніколи не вдалося.

Не зупиняйся, розвивай! Ну, що ти замовкла? Поясни йому:

- Навіщо їм не впевнений у собі хірург з мокрими від хвилювання руками і тремтячими жижками?

Миттєво, для посилення, м'яко пожартувала:

- Щоб замість гланд видалити язик?

Він не заперечив і навіть не забрав руку. Розвивай успіх:

- Ти мене підтримав. Спасибі тобі. Давай вип'ємо і за це, і за тебе.

Він погасив сигарету. Накрив її руку своєю:

- Краще б не ти, а я видаляв гланди замість того, щоб складати ці мої бездарні історії.

Вийшло! Успіх близький! До того ж офіціант вчасно приніс закуски. Залишилася заключна фраза - абсолютно справа техніки:

- Тому, що ти робиш, не можна навчитися. Ось чому я кажу, що наше життя зміниться. Тепер ти можеш не думати ні про що, крім своїх історій. І не називай їх, будь ласка, бездарними.

Твердо:

- Ти ж знаєш, що вони для мене означають.

Все точно, тільки зараз акуратніше, щоб не перестаратися на радощах від досягнутого успіху. Надпила, відкинулася, подивилася у вікно, надпила. Він чекає на вирішальну фразу.

Ось вона:

- Якби не твої, як ти висловлюєшся, бездарні історії, у мене руки продовжували б тремтіти. А зараз - бачиш? Мені нічого не страшно.

Ну ось, тепер можна трохи розслабитися. Здається, вийшло. Спокійно перекусити, послухати про заздрісних приятелів і неталановитих редакторів. Замовити ще пляшку червоного... Ні, це зайве: попереду ніч, а завтра рано вранці в лікарню. Зняла рукавицю, подивилася на годинник: залишається хвилини дві-три, не більше. Вогні все ж почервоніли.

Увійшла, залишила в роздягальні верхній одяг, привела волосся в порядок, додала парфумів, аби не пахло лікарнею. Сіла за замовлений столик, попросила офіціанта принести і запалити свічки. Подивилася на годинник. Він прийде вчасно, за якихось чверть години. Здається, все продумала, сюрпризів бути не повинно.

Отже, не відволікатися. Гланди, нерозумні видавці, тремтячі жижки, заздрісні друзі, талановиті історії ...

Якщо все пройде добре, наступного разу можна буде перейти до найголовнішої новини.

Але тільки якщо пройде добре.

Ось і він. Ще б пару хвилин, але все одно виходить цілком прийнятно.

Вона готова.

Можна починати.

Монета

Я знову сів за столик у дальньому кутку. Кут дійсно був далеким, там я нікому не заважав не слухати мою пісню. Пісень я не пишу, але ця була моєю. Жінка в черевичках кольору мого улюбленого вина співала, здається, про те, що давно хоче поїхати у своє село, - хоче, але не може. Я вже знав, чому: цього спочатку не знаєш, а потім все ж таки зрозумієш. Якщо для розуміння маєш пройти довгий, відведений на пісню час, то пісня - твоя.

Черевички не були збиті об дорогу, адже в село - будь-яке, тут між нею і мною немає жодних протиріч, - в село веде одна-єдина з дозволу сказати дорога, вся з вибоїн і задушливого пилу. Червоний колір, розчинений у пилу, - вже не червоний, ще не сірий, фактично - ніякий.

Бути ніяким - доля того, хто ніяк не наважиться вирушити в село: чи то боїться не дійти по запиленій, понівеченій дорозі, чи то, набагато сумніше, - дійти і не впізнати своє село. Точніше - вже не своє.

У кожного на самому початку є село. З часом, що йде куди завгодно, тільки не назустріч, тобі здається, що так, ось воно, місто, а жодного села начебто ніколи й не було. Потім, протягом пісні, трапляється то одне, то інше, і про це не думаєш, і забуваєш - час це вміє - все, що можна і що, здавалося б, не можна забути.

Але ближче до кінця пісні все ж виявляється, що село є - було, принаймні. Ти одягаєш єдині, кращі черевички кольору недопитого вина і вирушаєш у дорогу. Ідеш по розбитій дорозі, а село все не наближається, і чи є воно, чи немає, розумієш все менше, і боїшся не дійти, а дійти - боїшся ще більше...

Жінка доспівала мою пісню, я допив вино кольору її черевичків і пішов назад, в місто.

Всі, хто виходив, кидали їй по монеті в скарбничку. Я не став кидати свою монету, кидати - не мій стиль, я дав її жінці. Дав би дві, але у мене така була одна. Не конвертована, її немає у що конвертувати, тому справжня, справжньої вартості. Дзвінка, тепер уже старовинна, викарбувана в моєму селі, до якого мені не дістатися, навіть якщо протягом усієї пісні йти по занедбаній, запиленій дорозі, в черевиках кольору ось уже, здається, допитого вина.

- Ні-ні, - крикнула мені жінка навздогін, - ваш келих ще майже повний.

І заспівала мою пісню з самісінького спочатку.

Варадеро (Куба) - 2012 р.

Книга в рожевій обкладинці

Без цієї книги тепер уже неможливо обійтися.

Хтось запитає: що в ній особливого? Або взагалі - ну що в ній? Втім, це не запитання, це в них, у когось, така відповідь. Я ж не питаю, вірніше не відповідаю: як вам вдається обходитися без неї? А от мені, виявляється, без неї - ніяк.

Про цю книгу не скажеш: мовляв, книга як книга. Не товста, не тонка, середньої вгодованості, чи я там кажу. Гаразд, гаразд, невдало пожартував, навіщо відразу сердито шелестіти незамусоленими сторінками, наче море розсердилося й почало вичитувати мені своїми солонуватими хвилями.

Книга була - і є, нікуди нам одне від одного не дітися, - незвичнішою за всі інші книги в світі, крім однієї, зрозуміло, але ж та - не інша. Незвичнішою всім, і не в останню чергу - твердою рожевою обкладинкою, тому що цей рожевий колір був не просто, не банально рожевим. Кольором обкладинки книга була схожа на надзвичайно розумного засмаглого фламінго, і я назвав би мою розповідь саме так - «Книга в обкладинці кольору фламінго», але фламінго тут не водяться, а чи варто апелювати до того, чого немає?

Фламінго тут не водяться, зате сюди залітають... - знову забув, як вони називаються. Ви напевно знаєте: вони виглядають поважно доісторичними, та вони, напевно, й прилітають звідти, з тих стародавніх часів, адже людей абсолютно не бояться. Вперше бачать, чи що. Хочу звернутися до них, але не можу: ім'я геть забув.

- Пелікани, - сказав мій новий приятель, стрибаючи з катера на берег. - Але ім'я ще потрібно заслужити, іноді достатньо безособового займенника, що виглядає як цілком особовий.

Я пам'ятав його ім'я з тих пір, коли у мене ще не було моєї книги в рожевій обкладинці. Пам'ятав, але не був упевнений, що не помиляюся, тому вирішив скористуватися його особовим займенником.

Катерочок безтурботно погойдувався на хвилях, що все ніяк не хотіли вгамуватися.

- Гарна назва, - кивнув я в бік катера. - Що вона означає? В моїй книзі цього слова немає.

- Так звуть дружину мого друга. Він зробив для нас цю яхту і назвав на честь своєї дружини.

- Красива? - зазирнувши в книгу, з розумінням запитав я.

Він закупив сигару. Повторив або відповів:

- Так звуть дружину мого друга.

Хвили перестали сердитися і взялися підлизуватися, але це не дратувало. Він не заперечив мені, тільки посміхнувся, затягуючись сигарою:

- Теж мені хвили!

Минуле, без суму подумав я, завжди значніше того, що є. Треба тільки дочекатися, щоб те, що є, нарешті стало минулим. Ні, не нарешті, а просто - минулим.

Він пригостив мене сигарою. Довелося затягнутися і похвалити: незручно все ж таки, це ж не він у мене в гостях, а я в нього. Втім, відмовитися я взагалі не міг, навіть якби ми помінялися ролями. Від кого мені дісталася ця риса? Явно не від бабусі. Від дідуся, напевно.

- Не міняй назви, - допомогла правильно сказати моя книга. - Але головне - не давай

катуру свого власного імені. Спокуса, думаю, буде велика, але ти долав і не таке.

Ця сміливість напевно дісталася мені від батьків.

- Ось саме, не таке... - здається, відповів він.

Ні, не відповів: це продовжували підлизуватися хвилі, а він підлизуватися не став, бо ніколи.

У нас залишався час поговорити, а у мене для цього була книга в рожевій обкладинці.

- Добре плаваєш! - схвально зауважив він, чекаючи, поки я вийду з води. - Давно навчився?

- Давно, - відповів я, розглядаючи відпочиваючий катер. - Цілий місяць тому. Мені тоді було сім.

- А скільки зараз? - запитав він і вільною рукою кинув камінчик в прозору, майже неприродно бірюзову воду. Той плюхнувся і пішов на піщане дно.

- Сьогодні - сім і кілька місяців, до школи ще цілих півліта. Завтра, думаю, буде 38, це мій улюблений вік.

- А мій - 30, - сказав він задумливо. - Втім, побачимо...

Я сів на пісок поруч з ним.

- Я чув, - продовжував він, - що у вашому морі вода ще солоніша, ніж у нас. Вона добре тримає.

- Такої солоної та йодистої ніде більше немає, - відповів я. - Плавати мене навчила бабуся. Без бабусі навіть наша вода не втримала б на поверхні.

Замислившись, я не помітив, чи він погодився. Хотів запитати, чи була у нього бабуся, яка вміла плавати, але от не запитав... А книга могла б допомогти.

Безіменні доісторичні птахи сіли неподалік, прислухалися до нашої розмови, але нічого не зрозуміли. Та й як зрозумієш без книги в рожевій обкладинці?

Думаю, нагадування про фламінго вдарило б по їхньому самолюбству, тому я й подумав просто - «в рожевій».

- Їхнім ім'ям у нас нічого не названо, - посміхнувся він. - Кумедно: іменем якоїсь там свині, причому не однієї, назвали цілу затоку, а чим, скажи будь ласка, гірший пелікан?

Ми розсміялися: іноді відсутність назви або імені - далеко не мінус для того, чий ім'ям нічого не названо.

Від пустельного піщаного пляжу вели кудись дві однаково пильні дороги, за незліченно багато років вибиті копитами, ногами, шинами, підковами. Розходилися в різні боки, і звідси, з морського берега, не було видно, чи зійдуться вони колись знов.

Розійшлися і втекли одна від одної.

Казка про роздоріжжя мені ніколи не подобалася, ні в сім років, ні пізніше. Не те щоб мені бачився в ній якийсь прихований сенс, - в цьому випадку, можливо й сподобалася б, - а просто не подобалася, і все. Можливо, своєю банальністю. А можливо, ще не навчившись плавати, я не полюбив вибір як такий, і ця нелюбов у мене все ще не минула. Напевно, навчитися плавати було простіше, ніж вибирати. Або, принаймні, не боятися вибору.

- 38 - некругле число, - злегка знизав він плечима.

- Кругліше не буває, - по-сімейному заперечив я. - Удавана круглість і справжня - це не одне й те ж.

Сперечатися він не став. Запитав:

- Ти у нас вперше?

- Ні, - відповів я. - Мені вже, виявляється, довелося побувати у ваших краях, коли я був рівно вдвічі молодший. Тепер я розумію, що був тут саме тоді - був, але не знав... Про це дізнаєшся пізніше, коли сильно подорослішаєш. У мене була моя книга в рожевій обкладинці, без неї мені б сюди не дістатися.

Він подивився на сторінку, відкриту на одній з моїх улюблених літер. Для нього - буква як буква, для мене – важливіша й гарніша за інші.

- Бачиш, - показав я, - у неї капелюшок схожий на пташку. Не на якусь банальну чайку, навіть не на ворону чи гаву. Вона схожа ось на цього доісторичного птаха з назвою, що ніяк не запам'ятовується. Назвали б хоч щось на її честь, тоді, можливо, назва запам'яталася б.

Придивившись до двох розбіжних шляхів, я помітив третій, ледве видимий. Вузька стежка, цілком новенька, без жодних вибоїн, хіба що вкрита пилом. По ній, напевно, майже не ходили, от вона і збереглася - судячи з усього, з давніх часів.

- Наступного разу, - додав я, - мені виповниться вдвічі більше. Втричі – навряд, а вдвічі - сподіваюся, виповниться...

Тут так самотньо і вільно, ніби гітарна струна забриніла вже давно між рядків моєї книги в рожевій обкладинці, між дитинством і юністю, між двома морями, і все дзвенить і дзвенить, не збираючись обірватися.

- Вільно? - задумливо посміхнувся він.

Не поблажливо, просто задумливо. Знак запитання попередив його фразу, відбившись у прозорій воді не так, як належить відображенню, а кумедно, догори дригом.

- Вільно? - повторив він, уже без посмішки. - Варто свободі розпочатися по-справжньому, перетворитися з незвичайної болючої мрії на звичайну здорову реальність, як вона виявляється несвободою. Ще більшою несвободою, ніж та, на зміну якій прийшла.

Він подивився на катер, що байдуже погойдувався на воді, й знову посміхнувся. Але не злорадно - мені здалося, що зловтішатися він не вміє. І не розгублено - напевно, не міг дозволити собі таку розкіш. Або сподівався, що нашу розмову ніхто не почує за шумом морських хвиль.

- Океанських, - поправив він мене. - Це - океан.

Моя книга допомогла мені знову зрозуміти його.

Невідомий порив вітру перегорнув сторінку, зірвав з моєї улюбленої літери пташку, схожу на стару пілотку або новенький берет, і вона полетіла кудись - разом з трьома непересічними дорогами, можливо, в ще більш теплу країну. І буква з моєї улюбленої стала цілком пересічною, яких багато. Не менш потрібною, але просто пересічною.

- Океан! – вигукнула, відлітаючи, пташка, а знак оклику попередив її крик і відбився в морській воді так само, як запитальний: догори дригом.

Він викинув недокурену сигару, востаннє подивився на залишений катер, махнув мені на прощання, сказав «Не прощаюся!» і, недовго постоявши на розвилці, пішов по одній з розбитих доріг.

Я перегорнув сторінку і знову побачив мою улюблену літеру.

«Гірше необхідності вибирати, - подумали ми, кожен про себе, - буває тільки нав'язувана неможливість вибору».

Мені здається, він думав саме про це. Правда, моя книга в рожевій обкладинці не могла допомогти мені заглядати в чужі думки.

- Невже чужі? - вигукнув знак запитання і, прикинувшись окличним, відбився догори дригом в дивовижній океанській воді.

Старий катерок по-музейному пишномовно погойдувався на хвилях. Назва на борту майже зникла - напевно, її роз'їла сіль. Чи, може, причина в тому, що в цій назві ніколи не було моєї улюбленої літери? Точніше, буква була, але пересічна: пташка полетіла, навіть не намагаючись сісти на борт. Або, можливо, ім'я, таке ж гарне, як жінка, що його носила, була приречене з часом перетворитися на безособовий займенник?

Я ще раз подивився на три дороги. Тепер вони здавалися мені дуже схожими одна на одну - однакові, скільки не вдивляйся. Я вирішив піти стежкою, але – чомусь не йшлося...

Можливо, коли я буду вдвічі старше, зрозумію причину?

Втричі – звичайно ні, а вдвічі все ж таки, напевно, буду...

Варадеро (Куба) - 2012 р.

Моцарт і Сальєрі

Велика трагедія

Вольфганг Амадей Моцарт - композитор

Лаура - його дружина

Антоніо Сальєрі - композитор

Грубер - детектив

Дія відбувається в домі Моцартів.

Моцарт грає на віденському фортепіано. Лаура стоїть перед столом, накритим на п'ятьох. Критично оглядає стіл. Дзвенить дверний дзвоник. Лаура йде до входних дверей, відкриває, впускає Сальєрі.

Лаура. Рада бачити вас, Антоніо! (Тихіше). Чому ж так довго? Ти забув про мене?

Сальєрі (чемно). Добрий вечір, Лаура. (Пристрасно стискає їй руку, тихо). Не гнівайся, кохана! Луїза мало не ув'язалася слідом. (Моцарту). Здрастуй, Вольфгангу! Як ся маєш?

Моцарт. Добрий вечір, Антоніо! (Не припиняючи грати). Сідай.

Лаура і Сальєрі сідають в крісла.

Сальєрі. А хто ще має бути?

Лаура. Інспектор Грубер, детектив. Дуже цікавий співрозмовник. Він вам сподобається, Антоніо.

Моцарт (продовжуючи грати). Кумедний чоловічок. Трохи солдафон, трохи хитрий диявол. (Недбало). А де ж Луїза? Вона, пам'ятаю, хотіла послухати мою нову дрібничку.

Лаура. А й справді, Антоніо, де ваша чарівна дружина?

Сальєрі (з посмішкою). У моєї Луїзи - черговий сплеск натхнення: вона пише новий

натюрморт. У такі хвилини ніщо не повинно відволікати її від творчості, навіть твоя божественна музика, друже!

Сальєрі сміється. Дістає з кишені листа.

Лаура *(співчутливо)*. А як її мігрень?

Сальєрі. Сьогодні начебто не турбує. Ось, просила передати записку з вибаченнями.

Сальєрі передає нотатку Лаурі. Лаура тримає лист, не читаючи.

Моцарт *(грає на фортепіано)*. Шкода, що Луїза не почує мій «Реквієм». *(Недбало)*. Втім, я буду завтра у ваших краях, Антонію, можу зазирнути на годинку-другу. Хотілося б дізнатися думку твоєї дружини про мої шедеври. *(Сміється)*.

Лаура. Заодно подивишся її новий натюрморт.

(Непомітно для Моцарта кидає листа в сміттєву корзину. Сальєрі посміхається).

Лаура. Останнім часом Луїза робить великі успіхи, чи не так?

Лаура і Сальєрі обмінюються ледь помітними усмішками.

Моцарт перестає грати, наливає вина собі, Лаурі й Сальєрі, сідає в крісло.

Моцарт. Радий, що ти знайшов час вибратися до нас, друже. Не можна цілими днями просиджувати вдома.

Лаура *(з жартівливий докором)*. Так, Антонію, ви стали затворником. Ми бачимо вас не частіше, ніж раз на місяць.

Сальєрі. Я зараз закінчую концерт для флейти та гобоя. Здається, виходить непогано. Зрозуміло, не Моцарт, але теж нічого.

Сальєрі сміється. Лаура натягнуто посміхається.

Моцарт *(намагаючись здаватися байдужим)*. Друже, я рекомендую тобі не сидіти з ранку до ночі в чотирьох стінах. *(Відпиває вина)*. Натхнення відвідує музиканта, коли той залишається наодинці з собою та природою.

Лаура *(відпиває вина)*. Вольфганг склав свої кращі симфонії поза домом. Бувало, виїде на світанку, повернеться ввечері, просидить за фортепіано всю ніч, а наступного ранку готовий черговий шедевр. *(Сміється)*. Я пишаюся тим, що присвятила своє життя генію.

Лаура і Сальєрі обмінюються швидкими ніжними поглядами.

Моцарт помічає це, але вдає, що нічого не бачив.

Моцарт *(Лаурі, весело)*. Сподіваюся, кохана, слова «шедевр» і «геній» ти вживаєш в їхньому прямому сенсі?

Ставить келих на столик, підходить до Лаури, цілує її руку.

Лаура (*мило посміхаючись*). Пряміше не буває, любий. Ти ж у мене геній, хто посміє не погодитися з цим?.

Сальєрі (*посміхаючись*). Не привласнюйте собі генія, Лауро. Моцарт належить не нам з вами, а людству.

Сальєрі і Лаура мило сміються, дивлячись один на одного. Моцарт хоче щось сказати, але дзвенить дверний дзвоник.

Моцарт. Я відкрию. (*Йде відкривати*).

Сальєрі ставить келих на столик, схоплюється, підбігає до Лаури. Тривалий поцілунок. Лаура звільняється, поправляє волосся і йде до дверей. Моцарт пропускає вперед нового гостя.

Лаура (*привітно*). Інспекторе Грубер! Дуже приємно! А ми вже зачекалися. Антоніо, познайомтеся: це інспектор Грубер. Інспекторе, це Антоніо Сальєрі.

Грубер. З одним великим композитором я вже знайомий. Тепер познайомлюся з іншим.

Потискає руку Сальєрі.

Сальєрі. Точніше було б сказати - з другим.

Сміються.

Лаура. Ну, оскільки всі в зборі, прошу до столу, панове.

Сідають за стіл.

Грубер. А ваша дружина, пане Сальєрі? Невже її не буде? Я чув, що пані Сальєрі прекрасно малює, пише вірші й чудово співає.

Лаура (*накладаючи собі різних страв*). До того ж Луїза - перша тутешня красуня. Вольфганг присвятив їй, точніше сказати, її красі, дуже витончений романс.

Сальєрі (*закушуючи, весело*). Я пробачив великого маестро, адже це було зроблено заради вічного мистецтва.

Підморгує Моцарту, беззлобно сміється. Моцарт не посміхається, їсть.

Грубер (*закушує*). А ви, пане Сальєрі? Який шедевр присвятили пані Сальєрі ви?

Сальєрі (*весело сміється*). На жаль, інспекторе, швець, як водиться, без чобіт.

Моцарт (*посміхаючись*). Зате він присвятив чудовий романс Лаурі. Так що ми квити.

Сміються.

Лаура. Розкажіть нам про свою роботу, інспекторе. Думаю, розплутувати клубки страшних таємниць цікавіше, ніж складати музику, навіть класичну?

Сміються.

Грубер. Можливо й не цікавіше, але це – захоплююча справа. Відчувати себе розумнішим та хитрішим за найдосвідченішого злочинця - чим не відчуття, гідне справжнього чоловіка? *(Посміхається)*. Втім, складати музику - справа ще більш гідна. Принаймні більш творча.

Сальєрі. Ви хочете сказати, що детектив - це скоріше не композитор, а критик?

Грубер. Саме так. Злочинець - ось хто справжній творець.

Лаура. Отже бути детективом означає бути ще більшим творцем, чи не так? Адже тільки творцеві під силу перемогти творця.

Грубер *(посміхаючись)*. Дякую за комплімент. Я подумаю на дозвіллі. Однак не раніше, ніж перевершу чергового творця.

Сміються.

Сальєрі *(Моцарту)*. Вольфгангу, друже, зіграй нам, будь ласка, свою нову річ. Як ти її назвав? Здається, «Реквієм»? Шкода, назва трохи сумна... У такого життєлюбця, як ти, назви творів повинні бути життєстверджуючі.

Дістає хустку, торкається куточка ока.

Моцарт. Маєш рацію, Антонію. Я намагаюся бути веселим. Але, на жаль, це не завжди вдається ... *(Встає з-за столу)*. До речі, в кріслах вам було б зручніше.

Підходить до столика, нахиляється, бере свій бокал, відпиває, ставить на місце. Потім щось крадькома підливає із зеленого флакончика в келих Сальєрі. Лаура робить вигляд, що не звертає уваги, але насправді уважно стежить за Моцартом.

Моцарт сідає за фортепіано, готується грати.

Лаура *(безтурботно)*. Так, друзі, прошу сюди, в крісла. Вольфганг, ти забув запропонувати вина панові Груберу.

Нахиляється над столиком, спиною до всіх. Бере келих Моцарта, подає його Сальєрі. Сальєрі з вдячністю бере келих.

Моцарт. Прошу вибачення, забув про правила гостинності. *(Встає, наливає Груберові)*. За дружбу і мистецтво, панове!

Все випивають: Лаура і Грубер - зі своїх келихів, Сальєрі - з келиха Моцарта, Моцарт - з келиха Сальєрі.

Моцарт *(сідає за фортепіано)*. Слухайте же, панове, мій «Реквієм».

Грає «Реквієм».

Лаура *(тихо)*. Як шкода, що з нами немає зараз Луїзи. Вона б насолодилася чарівними звуками. *(Торкається хустинкою куточка ока)*.

Сальєрі *(тихо)*. Завтра Моцарт зіграє особисто для неї. *(Торкається хусткою куточка ока. Тихо Лаури)*. Тобто години три його тут не буде.

Грубер *(неголосно)*. Заважаєте слухати, панове. Моцарт грає свій Реквієм.

Тиша. Моцарт грає.

Моцарт *(раптово припиняючи грати)*. Щось я втомився сьогодні...

Лаура *(співчутливо)*. Ти перевтомився, любий. Не турбуйся, ми все розуміємо. Іди в свою спальню, приляж.

Моцарт *(потягуючись)*. Піду. Буквально на півгодинки... Не прощаюся. *(Іде в спальню)*. Сподіваюся, за моєї відсутності ви нудьгувати не будете.

Підморгує Сальєрі, виходить.

Сальєрі *(посміхається)*. Справді, нехай поспить.

Лаура *(Сальєрі)*. Він засне надовго.

Сальєрі перестає посміхатися. З наростаючим жахом дивиться на Лауру. Грубер наливає собі вина і з цікавістю дивиться на них.

Сальєрі. Що ви маєте на увазі?

Лаура мовчить, посміхається, пильно дивиться в очі Сальєрі.

Сальєрі *(з жахом)*. Лауро, заради всього святого, що ви маєте на увазі?

Лаура *(з посмішкою)*. Це ти говориш про святість, любий?

Виймає з-за корсажа червоний флакончик, передає його Груберу.

Лаура. Інспекторе, це ваша парафія.

Сальєрі *(в ще більшому жаху)*. Лауро, звідки він у тебе?! Я був упевнений, що втратив його...

Лаура. По-перше, тепер вже не в мене, а у інспектора. А по-друге, скажи мені спасибі, дурнику: сьогодні я врятувала тобі життя. Твій геніальний приятель збирався отруїти тебе своєю власною отрутою - правда, з іншої пляшечки. *(Посміхається)*.

Сальєрі *(відсахуючись)*. У Моцарта була пляшечка з отрутою? *(Лаура посміхається, киває)*. І ти замінила отруту... моєю? *(Лаура посміхається, киває)*. Лауро... але навіщо?!

Лаура *(з готовністю пояснюючи)*. Щоб, коли він помре *(посміхається, після короткої паузи)*, підозра впала на тебе, коханий. *(Легібно)*. Розумієш, хімічний склад отрути, яку медики виявлять в організмі Моцарта, співпадає з хімічним складом отрути, яку поліція виявляє у твоєму флаконі. А на ньому *(киває в бік флакончика в руках Грубера)*, видно витончене гравіювання: «Моєму коханому Антонію Сальєрі від Луїзи». Ну, а флакончик Моцарта (думаю, він уже помер) я зараз викину. Тепер тобі ясно?

Грубер. Ви, виявляється, на «ти», панове?

Робить крок до Сальєрі. Сальєрі різко повертається і кидається до входних дверей.

Лаура (стурбовано). Він втече.

Грубер. Виключено - там мої люди.

Підходить до Лаури, обіймає її нижче талії.

Грубер. Ми з тобою молодці. *(Тривалий поцілунок).* Ти - богиня!

Лаура. Абсолютно згодна. Але моє божество зголоділо.

Йдуть до столу.

Грубер. Як приємно відчувати себе творцем!

Сміються.

Звучить постріл. Лаура здригається, потім посміхається.

Грубер. Злочинець чинив опір при спробі втечі.

Тривалий поцілунок.

Відклав рукопис, потер очі. Свічка тріщала, як дерево на морозі.

Знову взяв листки, пробіг по них поглядом. Зім'яв і кинув у сміттєву корзину.

- Ні, це не трагедія, а дешевий водевіль.

Відкоркував пляшку шампанського, сів у крісло, випив.

- Буде цікаво, якщо талант мене покине.

Сумно посміхнувся.

Випив ще шампанського, взяв книгу. На червоній палітурці золотими літерами було вибито: «П'єр Огюстен Бомарше. Одруження Фігаро». Посміхнувся, пробіг очима кілька перших сторінок.

Встав, потягнувся, знову сів за письмовий стіл.

- Напишу це віршами. Краще білими.

Взяв нове перо, вмочив ~~його~~ в у чорнило.

- Потрібно буде прибрати зайвих персонажів. виправити історичні невідповідності.

Замислився, приймаючи остаточне рішення.

- І додати трохи містики.

Знову вмочив перо в чорнильницю, спокійно й рішуче.

- Ну, гаразд. Тепер - як все було насправді:

...

Заміщення імені

*Дленіе не вечно длится.
Зінаїда Гінніус*

Блокнот мовчить усіма своїми сторінками, злиплими від непроглядного сну.
Непроглядного і нестримного.
Втім, і перо все одно ж кудись поділося...
Кажуть, ранок мудріший за вечір. Але ж для нього тільки - не для зачиненого блокнота.

Ось уже пішов повний, немов постійно голодний сусід, місяць.
Виглянути у зачинене, як блокнот, вікно, зазирнути туди, де повинні коли-небудь закінчитися безкраї околиці. Задеревеніле за холодну, немудру ніч листя дерев сьогодні, як ніколи, здавалися звідси пом'ятими фантиками. Ліс за деревами не був помітний, - та чи був він там зараз, як колись?

Колись, здається, був...
Прислухалася до безмовного шелестіння сторінок, завжди начебто готових відкритися на першу вимогу, - ні-ні, на перше прохання. Єдине, чого не хотілося - просити їх. А вимагати не було сил.

Зосередитися на поки ще головному.
Що вони зроблять, коли коли-небудь розкриється мій блокнот? Чи допоможуть вони йому - відкритися?

Допоможуть же, так?
Гаразд, припустимо, вони відкриють його - самі для себе. Але відкривши - замовкнуть? Вони це вміють краще за все інше.

Мовчати... Що іще вони готують?
Нічого не боїшся так, як того, чого дуже хочеш. І нічого не хочеш так, як того, чого дуже боїшся.

"Все має бути інакше, - заперечать вони, закриваючи блокнота, після того, як відкрили й пробігли рядки, немов поспішаючи до трамвайної зупинки. У цьому блокноті немає головного: фактів".

"Саме так, - додадуть інші. - Аби ми не мовчали - а ми це вміємо, - вирвіть сторінки з докучливими, обридливими метафорами. Позбудьтесь їх і позбавте нас, це говоримо ми".

Це кажуть вони.
Але ж сторінка - не хворий зуб, її не видалити. Та й не болить вона, чекає тільки.
Втім, болить – аж доки не позбутися порожнечі...
Земля повільно покривається сивиною. Сніг - старий, торішній, одвічний - іде та іде собі, по-старечому зупиняючись, щоб перевести дух, і знову нечутно човгає по застуженій землі. Щось шиє на ній своїми сиво-білими нитками.

"І назвіть ці факти їхніми власними іменами. Ну, або принаймні – загально відомими. Головне – це факт, прекрасний тим, що він - голий, і його ім'я, покликане цю оголеність частково прикрити".

Повз вікна пропливають кудлаті темно-сірі черепахи. Байдуже заглядають у вікно і, не побачивши нічого цікавого, навіть не махнувши рукою - звідки ж у них руки, -

пропливають своєю дорогою. Туди, де іншим вже належало або ще належить побувати. А варто їм трохи поквартитися, як здається, що не вони, а небо поспішає - в інший бік, туди, звідки прийшли інші...

"Голі факти доступні, як легко досяжна мета: спочатку цікаво, потім, дуже скоро, стає нудно". Що може бути безцільнішим за мету, яку можна легко досягти?

Ні, вони не відступлять. Чи не оступляться, не поступляться. Скоріше - просто замовкнуть. Мовчати - це так звично.

А що натовість?

"Зрозуміло - "ми".

- А хіба між "вони" і "ми" є різниця? Хіба це не одне і те ж?

Чи не краще - ім'я?

"Нудьги немає, не вигадуйте. Краще вже вигадайте факти. Бажання фактів ніяк не можна назвати нудьгою".

Краще? Хто сказав, що ім'я є первиннішим та осмисленішим за те, що, спрощуючи, називають його, імені, замінювачем?

Ліс, немов же мудріший за ніч світанок, з'явився крізь дерева. Поспішити, чи що? Скоро - через цілий день, через цілісінький день - але це ж так нескінченно скоро - похмурі, неусмішливі сутінки знову розчиняють у собі кімнату, немов тихий вир - срібну монетку, що випала в нього з дірявого гаманця, немов час розчиняє ненавмисно загублене слово, - і блокнот залишиться чужим і все таким же нерозкритим.

У імені немає здорового глузду, немає сил відрізнити одного від іншого, одну від іншої. Як ось ця монетка. Вона - в сотнях долонь: підкину, зловлю, неболяче подряпаю долоню. У тисячах гаманців, в десятках тисяч кишень. Безособово. Знеособлено. Скільки не повторюй його, скільки не називай своїм, воно, ім'я, залишиться чужим - ось цією кімнатою, якій рано чи пізно судилося потонути в сутінках, цієї монеткою, безнадійно розчиненою в темній воді.

Чим - замістити його?..

Що - натовість?..

Не вдається думати про блокнот. Замість нього - он там, за вікном, походжають ходою бувалих моряків гуси, тільки їй чекають приводу, щоб полетіти, не попрощавшись, а потім, не вітаючись, повернутися і, як і раніше, не звертати жодної уваги.

"Ми" і "вони" - найповніші синоніми, вони так невиразно схожі, що одного з них, будь-якого, на вибір, було б достатньо. Втім, і одного - надто багато, та й як вибереш кращий, де критерії? Сенсу в них не більше, ніж у фактах, що приходять звідусіль, скільки ці факти ні оголюй, скільки не вбирай їх у тогу назв, скільки не ховай у фіговому листі імен.

- На відміну від імені, його займенник треба заслужити.

Ім'я нав'язують, немов спадщину, на яку немає інших претендентів: годиться - бери. І не треба скаржитись, що дісталось те, чого більш за все хотілось і, значить, чого більш за все боялась або боявся.

Ім'я не буває ані заслуженим, ані незаслуженим, у цьому воно схоже на своє дзеркальне відображення - "вони" і "ми". Тому їм не під силу замінити ім'я. Вони не замінюють його, а - розчиняють. І ще - каламутна вода - срібну монетку, густий час - рідкісне слово.

Заслужити можна - і треба - тільки головний займенник. Той, що не заміщає ім'я, а робить його унікальним.

Але хіба заслужиш його, залишивши блокнот нерозкритим? Розкрити блокнота - це наче відкрити зацікавлений рот.

- Хіба заслужиш його, якщо не дотягнешся до пера?

Вийти на ганок, сховатися під черепашчачими бульбами, відвести погляд від вишитої білими нитками сивини.

Дивлюсь - і не вірю...

А може, це тому, що починаю вірити?

Золотиста нитка замість раптово зниклих білих.

Земля поповніла, почорніла, відбила золотисто-блакитне світло, що розігралося над нею.

Гуси навіть не думали відлітати, а тим більше, не сказавши «до побачення». Або передумали, хоча – тому що - гарненько подумали. Ходять бувалими моряками, пощипуючи траву, що не бажає в'янути.

Зате пішли черепахи, хоча й настовбурчилися спочатку.

Листя перестало здаватися фантиками. Ні, перестало ними бути.

Ну добре, а перо? Невже й перо - знайдеться?

- Підведи голову - он його скільки, твого пір'я! Вибирай будь-яку пір'їнку, роби з неї перо, поки воно знову не зникло, як ці клуби та клубочки, що пропливають повз вікна. Бачиш, як їм подобається висіти? Це ж вони для тебе.

Блокнот причаровує. Мені відомі всі його секрети, а йому - мої. А значить - немає у нас жодних секретів. Він відкрився – але поки що тільки мені.

До всіх інших черга дійде пізніше.

Нехай і не дійде, неважливо. Мене більше не турбують непотрібні займенники. Я більше не хочу того, чого боялася напередодні.

Я хочу багато чого, отже не боюсь нічого.

Швиденько зйду моєю прозаїчною, чимось трохи схожою на вже - ще - немодний вірш, драбиною. Сторінки блокнота болять, виснажені порожнечою.

Зловлю перо. Спробую бути гідною подарованого мені мого особистого займенника. Адже й ім'я тоді отримає сенс.

А ось нарешті мій ліс. Він є, він і не думав здаватися. Дерев, виявляється, зовсім йому не перешкоджають.

Навпаки - допомагають.

Під музику

*Пенні-лейн, рідна вулиця.
The Beatles*

«Вечір крапнув на провулки й вулиці».

Горять, і навіть дуже добре горять. Цей, в усякому разі, благополучно згорів. Хоча, може бути, як раз у цю хвилину хтось її читає або просто тримає в руках і думає про себе: «Треба ж, збереглася, адже могла згоріти, та й начебто і повинна була».

Я довго, хвилин п'ятнадцять, їхав по майже нескінченному, але затишно темному тунелю, і в такт колесам чи то постукувала, неначе поплескуючи мене по плечу, незбагненна музика, чи то захищали від можливого грюкання сидінь мої власні безшумі слова собі під ніс. На щастя, цього разу ніхто сидіннями не грюкав - але не тому, що всі вже пішли або ніхто не прийшов, а тому, що подібно до мене, навіть не думали йти. Нарешті я вилетів з мого тунелю, на секунду або дві зупинився перед мільярдом різнокольорових вогників, перевів дух і - тепер уже спокійно - продовжив шлях до Соляріса. Ну, а якби сидіння почали грюкати - хіба, справді, це могло мене зупинити? В крайньому випадку, почекав би ще трохи, поки грюкати вже не буде кому, і майже так само спокійно продовжив би шлях, тому що звуки чи то мови, чи то ритму продовжували б плескати по плечу, не даючи розслабитися або відчутти себе безпорадним, а потім прелюдія Баха зазвучала б назавжди, і під неї повільно ворушилися б водорості в прозорій воді.

Розмірковуючи про це, я подумав, а чи не зупинитися біля знайомого підвальчика, над яким ніколи не висіла цілком заслужена неоновна вивіска «Бар Грот». Спускатися було легко, я не відчував під ногами жодної з декількох сходинок. На дверях висів срібний молоточок. Двері були важкі, низькі, як голоси за нею, і тому приємно було назвати її у множині.

У «Гроті» не могло не бути зашумно. Над деякими столиками пахло «Примою» без фільтру, над іншими, особливо в кутах і біля вікна, - болгарськими «ТУ», «Стюардеса», «Опал» і навіть - хоча й рідко, - «БТ». Мій столик тепер буде найзручнішим, бо за ним, крім мене - нікого, хіба що я захочу, щоб хтось був, але сьогодні я не хотів.

На стіні, ближче до стелі, хтось майже невидимо намалював невеличкий дирижаблик сталевого кольору, - ні, свинцевого. Гарний, хоча й зовсім не схожий на звичайний дирижабль. У мене залишалося півпачки «Опалу», на сьогодні цілком достатньо, навіть з урахуванням звичайних двох коктейлів, завтра обійдуся, а післязавтра - стипендія.

- Що будете пити? - запитала офіціантка.

Господи, ну звідки в барі офіціанти? Слово честі, сам себе не розсмішиш - не буде приводу посміятися. Звичайно, я підійшов до прилавка і замовив собі склянку «Рибальського» за карбованець і одну копійку. Був ще «Театральний» за дев'яносто дев'ять. Смішні ціни - ні щоб коштувати рівно карбованець. Таких некруглих цін більше і немає ніде, напевно.

У самому центрі прилавка стояла пляшка з такою ж чистою, навіть прозорою водою, як та, в якій водорості ворушилися під сюїту Баха, коли я їхав у тунелі, а на етикетці був дивний напис, слова не були зв'язані одне з одним, але це не дратувало.

«Вечір крапнув на провулки й вулиці». Добре вийшло, шкода, ніхто не прочитає.

Я сів за той самий кращий столик, затагнувся, відпив зі склянки і включив свою «Бангу». Чудовий транзистор, ловить все на світі, хоча - спробуй, почув улюблену станцію, коли такий тріск і гуркіт - не перестаючи грюкає стільки мільйонів сидінь. Якби замість них камені котилися чи вітер свистів у полі, гнав колюче, але цілком прийнятне перекотиполе, - моя станція була б чутна. А так - що ж виходить? Те, що «Він виплюнув мене на черговій зупинці». І цей теж або згорів, або зараз хтось її читає і дивується, як, а можливо, й навіщо їй вдалося не згоріти.

Через столик від мене мої гарненькі, ба навіть гарні однокурсниці, які мені ніяк не переставали подобатися, обговорювали пристрасті по Андрію, але мене, на щастя, або (дуже навіть можливо), на жаль, серед них не було.

- Покірності мало, - заперечив, не намагаючись перекричати їх, Андрій Феофану, сперечаючись із самим собою і починаючи улюбленим пензлем накидати покірну Трійцю. «Дивлячись кому коритися», - не сказав жоден з них, а Феофан нічого не відповів - ні на їхнє мовчання, ні на гіпотезу Андрія.

- І дуже занудно, - з тріском хлопнуло сидіння. - Що значить - «служив Богові»? Малював картини, ну, і чудово, це мені зрозуміло, а що іще?

Нарешті знайшлася моя станція. Чути було напрочуд добре, але, на жаль, слухати було неможливо - всі мої улюблені слова були заборонені. Проповз по пачці «Опалу» жук, застукав чотирьохкольоровими лапками, намагаючись заглушити по-гарматному бабахаючі сидіння і - що зовсім разюче - йому це, здається, частково вдалося! Скільки не розглядаю, - подумав я, - ніяк не зрозумію, що ж у ньому, як кажуть – адже говорять! - неправильного? Невже вся справа в одній маленькій помилочці в крихітну літерку завбільшки?

І все-таки найгірше інше. Найгірше було б зараз взяти і піти з мого «Гроту», тоді вже мене напевно виплюнули б на черговій зупинці, хоча рукопис і згорів, і ніхто про це все одно не прочитає.

- Ти знову забув конспект? - запитала моя приголомшливо ефектна одногрупниця у, як я переконував себе, безбарвного сусіда по столику в іншому кутку «Гроту». Могла б, до речі, запитати і в мене. Зацікавлено прислухаючись, я струсив попіл в білу-білу попільничку, схожу - мені дуже сподобалася ця метафора - на замерзлі вершки, і автоматично подумав, що, може бути, свідомість мені не потрібна, якщо воно так - вдруге? І до того ж, якщо буття визначає свідомість, то чому вони такі різні? Сумніваюся, що конспект відповів би мені, хоча мій конспект був найповнішим, а їхній – навряд чи.

Дякуючи Богові, «Банга» наполегливо й постійно говорила мені тільки ті слова, на які я чекав, - і тоді, коли я ще не в'їхав у тунель в напрямку до «Солярису», і коли у Дзеркала намагався перечекати бахання сидінь, і зараз, у «Гроті». Але в «Гроті» було багато людей, і всі вони з наполегливим гуркотом ставили свої склянки на столи, і піднімали, майже віддираючи від столів, так що Дзеркало, хоча і трималося, але мало не тріскалося від численних ударів.

- Твір мистецтва має бути зрозумілий, а не зарозумілий, - сердито сказали вони один одному, грюкнувши сидіннями і глушачи мою «Бангу».

Звідки нам з ними було знати, що вже все одно був - і все одно буде - письменник, який абсолютно незрозуміло як створив для мене свій власний, а пізніше - і мій особистий - незрозумілий Білий, білий день. І цей день незрозуміло яким чином відіб'ється в моєму незрозумілому Дзеркалі, хоча письменник і назвав це оповідання - можливо, з незрозумілої тільки тим, хто не бажає зрозуміти, причини, - «Південь».

- Щось твоїх не дуже багато побачиш за верстатами, - роздратовано чи то сказала красива брюнетка зі склянкою «Театрального», до якої я був не без взаємності закоханий, чи то оголосило радіо в кутку на стіні, намагаючись закрити від мене кольорове журнальне фото зовсім не смішних, але все одно нешкідливих мавпочок, на яких я хотів сконцентруватися, щоб уникнути відповіді, а разом з відповіддю і відповідальності. Точніше, це заторохтіла, прошелестівши, чорно-біла газета, ще не вийнята з ящика. Газета тріщала в такт сидінням, тільки трохи агресивніше, як їй і належало, її ж для того й клали в мільйони ящиків. Я подумки приміряв на мою брюнетку сукню темно-червоного кольору, але вона їй зовсім не підійшла. Це було не тільки дивно, але й прикро, мені так подобався темно-червоний, точніше пурпуровий, колір. Вона б виглядала в цій сукні як

красуня, яка нещодавно вийшла з п'ни або, принаймні, як праправнучка цієї красуні. Шкода, не вийшло ...

Сконцентруватися на журнальному фото я не зміг. Чому - моїх? - подумав я розгублено. - Наполовину також її... І тут же почав майже вголос - з бажання посперечатися і для власного заспокоєння - перераховувати всіх, кого за верстатами дуже навіть видно. Набралося так багато, що я здивувався ступеню її неправоти, але переконувати було пізно:

- «Грот» закривається! - привселюдно повторили мої красиві однокурсниці щойно почуте або прочитане оголошення.

Прикро. Сигарет в пачці залишалося ще надовго...

Я не обговорив з ними те, чого ми всі не розуміли, але - хто знає? - можливо, вони все ж хотіли зрозуміти і обговорити? Принаймні я - хотів ... Ні, не буду обманювати сам себе: захотів тільки зараз.

Моя приголомшлива одногрупниця та її бляклий, як мені здавалося, приятель підтвердили:

- «Грот» закривається!

Ну, от, будь ласка, я не встиг допити. А головне - ми не поговорили з ними про те, що конспектувати потрібно було щось зовсім інше. Дивишся - і вирішили б спільними зусиллями, що саме ...

Моя ефектна брюнетка наполегливо додала:

- «Грот» закривається!

Гаразд, я піду, а їй так і залишиться думати, що нікого з нас не побачиш за верстатом. І темно-червону, точніше, пурпурову, сукню вона так і не вдягне, тепер уже точно, а вона про це навіть не замислиться ...

І ще мені доведеться забрати з собою цей дирижаблик сталевого, ні – свинцевого - кольору, і це журнальне фото неспішних, але абсолютно нешкідливих мавпочок. І попільничку кольору вершків, і чотириохкорового жука з однією неправильною літерою, і «Бангу», і навіть ці двері та молоточок над ними...

Господи, що ж залишиться їм? Сидіння, якими так зручно бабахати, намагаючись розбити Дзеркало? Газета, що шелестить зі скрині тріскучою мовою, що заглушає майже нечутні слова?

Хто зміг переконати їх у тому, що «Грот» мовляв закривається? Ми ж власними руками створювали його саме для того, щоб Дзеркало більше ніколи не розбивалося і білий, білий день ніколи не темнів. Хто їх збив з пантелику? Напевно, ті ж самі, хто приховав від нас, що саме потрібно було конспектувати?..

«Грот» закрився.

Втім, з ним сталося дещо гірше: він залишився без дверей і без нас. Не могли ж ми знаходитися в закритому приміщенні без дверей. Ніхто з нас не міг: і ті, хто грюкав сидіннями, і ті, хто чекав, коли грюкання скінчиться. І ті, хто повісив на стіну Дзеркало, щоб у нього дивились усі, хто захоче побачити себе з боку. І ті, хто побачив-таки, як колишуться водорості в прозорій воді. І ті, хто писав про білий, білий день - для нас, у надії, що ми захочемо знайти, відкрити і не закривати цю книгу. Не закривати, хоча - або ще й тому що - наш «Грот» назавжди закрився.

А ті, хто поклав у поштову скриньку газету, яка скрипить кожною літерою, змушені будуть залишитися на самоті. Ну, не зовсім на самоті, а просто - без нас. Напевно, саме до цього вони й прагнули ... Отже, за них можна порадіти, замість того, щоб жаліти?

Я вийшов з «Гроту» в місто. Був вечір, і він крапнув на провулки й вулиці, розлився по тротуарах, трамвайних лініях, пішохідних переходах. Тепер на жодній зупинці мене не виплюнуть - адже я вже проїхав всі ці зупинки, більше таких не буде.

Тепер у такт колесам постійно постукує, ніби поплескуючи мене по плечу, все та ж знайома музика, і сюїта Баха зазвучала назавжди, і під цю музику повільно ворухатися водорості в прозорій воді. І сидіннями більше ніхто не грюкає - але не тому, що всі вже пішли або ніхто не прийшов, а тому, що, так само, як і я, і не подумують піти.

Значить, все ж таки не горять?

Або - горіли, але, здається, - сподіваюся, - нарешті, в кінці кінців, - перестали.

* * *

В оповіданні використані фрагменти фільмів А.А. Тарковського «Андрій Рубльов» («Страсті за Андрієм»), «Солярис», «Дзеркало» («Білий, білий день»), музичний мотив оповідання Х.-Л. Борхеса «Південь», музика Й. С. Баха, ансамблів «Beatles», «Credence Clear Water Revival», «Rolling Stones», «Doors», «Monkeys», «Deep Purple», «Led Zeppelin», «Cream», «Aphrodite's Child». Автор висловлює їм щире, хоча в деяких випадках і посмертне, вдячність.

В оповіданні також використані фрагменти, можливо, не згорілих рукописів автора «Вечір в Благовіщенському соборі» та «Ялта».

Дика кішка

Чи бувають дикими сусідські кішки? Що до цієї – то напевно.

Дика кішка. Сусідська, напрочуд дика, і це робить її такою привабливою. Саме дикість, адже ж не сусідськість. Чи можна уявити, що вона муркотить та ще й носить бантик? Вона - сама по собі, як і годиться справжній дикій кішці.

Дика сусідська кішка - вона тут усюди, і оселилася тут невідомо - мені в усякому разі невідомо - коли.

- А знаєш, адже й мені, як не парадоксально, теж.

Не знайдеться дерева, на яке вдалося б її загнати. Ну, хіба що те саме дерево бажання, точніше - древо. Та й то вона, дика кішка, сама забереться туди, якщо захоче, за власним бажанням, - вона ж сама по собі. Ну, а пса або ведмедя, який спромігся б загнати її на дерево або в кут, немає на світі, хоча багато хто пробував.

- І гавкіт чути страшенно оглушливий.

А ось, нарешті, й річка, назвою та поведінкою схожа на півня: грає, кричить, сперечається.

Місцева дика кішка живе біля гірської річки, що на хвилинку зірвалася з гори і забігла сюди, в гості, і так само не схожа на сусідську, як гірська річка не схожа на гірське озеро, у якого живе її така ж дика сусідка.

Над річкою, хоча й гірської і грайливою...

- ...але й міською не меншою мірою, -

... кучерявилися хмари. І гора, ну чим не однойменна винна пляшка, зі спокійною відчуженістю поглядала, як надто вже по-міському бавиться схожа на півня-неслуха відступниця.

- Ну що, відкоркуємо? Чим не гора, від якої голова паморочиться так само, як від вмісту нашої старої пляшки?

Гладкі хмари розкурилися на жартівливою, розпатланою річкою. Що ж іще їм залишається? Невже ж закрити собою сонце кольору свіжовимитої тигрової шкури, що колись розгубила свої цятки, і вони впали, розлетілися по старих схилах і таких же вуличках, що не визнають жодного асфальту.

- Нехай собі бавиться, часу в неї вистачить на все... Слухай, а чому в твоїх застіллях немає жодної жінки? Одні тільки чоловіки, до того ж такі горді, немов без жіночого товариства їм живеться краще?

- Ти й сам знаєш відповідь: тому, що вона обов'язково полетить з одним з них, і тигрові фарби зіллються для них в одну - прекрасну, але іншу, жовто-чорну. Інша - зовсім необов'язково чужа, але все ж - інша. Як дві дикі кішки.

- Бравада оманлива...

Малюки веселі навіть коли плачуть, а дорослі, ну, або найдоросліші, - сумують навіть коли сміються...

У тротуарі, що не знає нічого, крім асфальту, була добре помітна лопатка з ненатуральним зменшувальним суфіксом. Не дитяча: дитяча лежала б у піску, і той, хто ненадовго залишив або залишила лопатку повернувся або повернулася б до неї після сну, після обіду, після дощу, щоб продовжити важливу справу. І не доросла: та лежала б на землі або її притулили б до стіни, щоб повернутися і теж продовжити щось не менше важливе, ніж дитяча гра. Хоча що може бути важливішим?

А ця - стирчала з пробитого асфальту. І було зрозуміло, що до неї вже не прийдуть, бо пробитий асфальт замінив собою і пісок, і землю, і стіну. І важливу справу робити тут зараз було нікому.

Олень - начебто маленький, не схожий на дорослого, але по-дорослому сумний. Поруч з ним, в самісінькому кутку, щось помітно.

- Ти цього не задумував, що ж це може бути?

Я відпив вина, що носить горде гірське ім'я.

- Обов'язково спробуй води, вона незабутня, навіть якщо на час забудеш її назву. Точніше, їх - адже вона різна.

Не річкова, не озерна, а якась незбагненно різнобарвна. Розфарбувала кожен глечик особливим кольором, відмінним від іншого, тому що у кожного кольору - свій власний присмак.

Я подивився на жінку, яка могла б полетіти з одним із них.

- Ти побачив її такою, якою я, наприклад, ніколи не зміг би побачити, - або не захотів би, якщо бути відвертим.

- Ще по одному келиху? Закусимо, тут все - як на моїх застіллях, які тобі так сподобалися.

- Звідки ти дізнався? Хто розповів тобі про це?

- Хіба ти не сам поділився цим зі мною? Отже, спробую пояснити, а ти потім розкажи у себе тим, кому буде насправді цікаво, - не знаю, чи багатьом... Бачиш, коли любиш - тобі ж це відомо, так? - коли любиш, ти або дивишся довго і пильно, або надовго

закриваєш очі. І от питання: коли бачиш краще? Ти вже давно собі відповів. Втім, можна постаратися самого себе не запитувати, хоча різниці тут - жодної...

- Себе я не запитую - бо знаю: ти мені відповіси. Ось і відповідай: як же тоді - з першого погляду?

- А що таке перший погляд? Моргнув - і немає його, і замість першого настав другий. Немає нічого ненадійнішого за перший погляд. Хіба що останній.

Навколо, на виколотому або надщербленому асфальті наляпані червоні краплі, що нагадують спаплюжені, такі ж червоні пелюстки, - а може, це й є червоні рожеві пелюстки, що нагадують краплі?

- Слухай, - осінило мене, і гірське вино перестало кружляти мені голову, - слухай, значить, ця історія з мільйоном квітів - зовсім навіть не вигадка?

- Ти хочеш сказати, що любов дорогого коштує? Поглянь навколо: хіба тут є хоча б яка-небудь красивість?

- Я б не прийшов сюди, якби була. Саме тому я мало куди приходжу, ти ж знаєш.

- Ну так от: навіть потворність не така відштовхуюча, як красивість. Тому як же не вигадка? Зрозуміло, що цілковита вигадка. Причому, що важливо, - вигадка за суттю, тому форма вже не важлива. Хіба форма, сама по собі, важлива для кого-небудь? Ба ні, важлива, як я бачу, озираючись навкруги.

- Вибач за категоричну незгоду, але тоді навіщо ці численні «хто-небудь» намагаються засипати увігнану в асфальт лопатку твоїми - адже ж твоїми, ти не заперечуєш? - квітами, немов намагаючись загнати її ще глибше в асфальт? Засипати одну суть іншою. Може, їх цікавить форма - більш, як ти гірко зауважив, видима, ніж суть?

Річка метушилася й шуміла разом зі мною - ніякої в ній державності.

- Ну, державність в ній, можливо, і є, тільки ось солідності - дійсно ніякої, в цьому ви схожі. Несолідна у нас виходить державність, чи не так?

- Та ні, - просто інша. Дика кішка не може бути схожа на домашню.

Державний богатир не брав участі в нашому застіллі. Він сидів на коні, як на троні, і вказував кудись - йому було видніше, а мені не було видно через гору й хмари.

- Не сміши - теж мені кінь. Цьому пересиченому пересічному коневі місце у возі, а не під солідним чоловіком, який представляє шановну династію. Нехай би ця коняка попрацювала, повозила мішки з виноградом і вином, їй це піде на користь. А вже потім підставить спину під поважаючого нас і шанованого нами мужчину.

У пляшкову гору, поскрипуючи, йшли вагончики-візки, в них сиділи ті, хто тільки що спробував присипати пелюстками його квітів лопатку, що стирчить з асфальту.

- Ось чим справжня гора відрізняється від своєї тезки: їй не потрібна етикетка. Їй не потрібно нічого, - хіба що ми з тобою, інакше вона припинить бути тим, чим створена бути. І річка припинить, вірно? Ну скажи, обнадій мене - вірно?

Хмари на хвилину перестали куйовдитись. Річка прислухалася. І гора теж - вагончики замовкли, припинивши дряпатися нагору й згори.

- Буває, що ти є, але тебе все одно немає...

Придивившись до оленя, я зрозумів, що там, у кутку. І як же він, заблукавши, забрів на асфальт - замість землі, або хоча б бруківки?

- ...Але буває, що тебе немає, але ти все одно - є.

Дика кішка - ...

За мотивами поезії О.Е. Мандельштама

Монреаль - грудень 2008
Тбілісі - квітень 1989

Безперервність

Моєму найкращому другові Хуліо, з яким ми незнайомі.
Автор.

Ніяк не вдавалося зрозуміти, куди пішла ця жінка. Я вештався по кімнаті, сидів на улюбленому дивані і на улюбленому ж балконі, дивився на качок - і все це годинами і днями, - але відповіді нізвідки не було.

Отже, вона поспішала і навіть не зав'язала волосся. Втім, з розпущеним волоссям вона виглядала ще краще. Вони попрощалися біля входу в маленький будиночок в горах, який називали хатинкою, і вона швидко пішла стежкою на північ. Все ясно і логічно. Але що сталося з нею потім? Це необхідно зрозуміти, щоб оповідання закінчилось.

Спитаю у найкращого друга, обговоримо це з ним. Тим більше, що якраз зараз він пише про, як він думає, першого за важливістю персонажа нашого з ним оповідання -

чоловіка з подряпаній шокою, коханого ефектної брюнетки з розпущеним волоссям, яка швидко рухається на північ тільки їй відомою стежкою.

- Вітаю, Хуліо! - подзвонив я йому, як завжди - не побоюся удаваної нескромності - доречно.

Він сидів за столом біля вікна, що виходить у сад, і роздумував про те, куди піде чоловік з подряпаною шокою - на південь від маленького будиночка в горах, який він і його красива подруга називали хатинкою. Вікно виходило в парк. За цим столом було легко і писати, і читати, до того ж оксамитове крісло було зручним, хоча зелений колір мене трішки дратував. Сигарети лежали під рукою, і поруч було це срібне горнятко зі срібною трубочкою, назви яких я постійно забував, але він вже перестав ображатися на мене за мою погану пам'ять.

Розвиток сюжету і персонажі поступово ставали зрозумілі - в усякому разі, це стосувалося чоловіка з подряпиною на щоці.

Абсолютно несподівано задзвонив телефон. Дзвонив я: мені було необхідно порадитися з ним з приводу не найважливішого, як він вважав, персонажа. Тут він помилявся: персонаж був далеко не другорядний.

- Привіт, Мігелю! - привітно відповів Хуліо, задалегідь знаючи, хто дзвонить. - Ти, як завжди, вчасно. Без тебе це оповідання у мене не вийде.

- От що значить хороший читач! - скромно озвався я про себе.

- От що значить хороший автор! - не менше скромно відгукнувся про себе він.

Нам було приємно, що ми не самотні у своїх оцінках.

- Як взагалі справи, Хуліо? - запитав я, знаючи, як наші з ним справи і розуміючи, що він знає причину дзвінка і, отже, розуміє його невідкладність. Але відразу переходити до справи не хотілося - ні мені, ні йому.

- Ти пам'ятаєш, що повинен не забути подивитися по телевізору чемпіонат світу? Ваші виграють.

- Не забуду, якщо доживу. А що, вони гарно гратимуть?

- Ну, як тобі сказати... Я адже вболіваю не за них, ти вже вибач, добре? Та й один гол ваші все ж таки заб'ють рукою... Я кілька разів дивився повтор.

Єдине, чого я не можу зрозуміти - якою мовою ми з ним ніколи не перестанемо розмовляти. До речі, для нього це теж залишилося загадкою. Втім, загадок залишалося так багато, що ця не тільки відійшла на задній план, а й зникла за тим планом. Жарт сподобався нам обом, ми посміхнулися, і я налив собі червоного вина, а він потягнув через трубочку цю рідину зі срібного горнятка - як же вони називаються, хай їм грець? Ні, не можу кожен раз ставити йому те ж саме питання.

- Чому тебе так хвилює ця жінка? - зацікавлено спитав Хуліо.

Щоб заінтригувати його, я вирішив спочатку пожартувати і тільки потім відповісти по-справжньому.

- Взагалі-то жінки мене хвилюють більше чоловіків, - тонко посміхнувся я тому, що вважав блискучим жартом.

Здається, Хуліо був іншої думки.

- А все ж таки - в чому причина?

Я перестав намагатися тонко гострословити і пояснив справжню причину:

- Хуліо, мене серйозно турбує її поведінка, сам не знаю, чому. Поки не пізно, давай з'ясуємо, куди і навіщо вона пішла.

Він кивнув і знову відпив зі свого горнятка.

- Отже, давай проаналізуємо події, - почав я. - В нашій розповіді - троє. Один читає книгу, сидючи в зеленому оксамитовому фотелі спиною до дверей, за столом, біля вікна, що виходить в його парк, де ростуть дуби. Двоє інших, про яких він читає книгу, зустрічаються в гірському будиночку, вони називають свій будиночок хатинкою. У чоловіка - подряпина на щоці: він поранив її, коли пробурався через хаші до хатинки. Це важлива деталь: завдяки їй, мені, читачеві, зрозуміло, в яких умовах зустрічаються ці двоє.

Хуліо кивнув. Я продовжував:

- Чоловік і жінка - коханці. Спочатку вони сваряться...

- Молодець, що помітив! - похвалив мене Хуліо.

- ... та потім миряться. Жінка цілує свого коханого, намагаючись поцілунками зупинити кров. Але йому не до неї і не до любові: він думає тільки про те, як виконає давно сплановану справу і для цього пустить в хід кинджал, що заховав за пазухою. Йому потрібно розправитися з людиною, яку він ненавидить. Коханці детально обговорили план майбутньої операції. Це була їхня спільна справа, і ти недвозначно кажеш про це.

- Кажу, - підтвердив Хуліо. - Начебто поки все зрозуміло, так?

Я відпив червоного вина і, подумавши, сказав:

- Поки все зрозуміло. І далі начебто повна ясність. Почало сутеніти, і чоловікові потрібно було поспішати. Коханці ще раз обнялися. Жінка побігла стежкою на північ. Її чорне волосся розтріпалося на вітрі. Вона не оберталася. А він подивився їй услід і, намацавши кинджал за пазухою, пішов стежкою на південь. Кохана все докладно пояснила йому. Згідно зі складеним жінкою планом, він пробрався до будинку, ховаючись за стовбурами дубів, пройшов по коридору, дійшов до кабінету і нечутно відчинив двері. За столом, перед вікном, що виходить в сад, де росли дуби, спиною до дверей, у фотелі, оббитому зеленим оксамитом, сидів його ворог і читав роман.

Хуліо сплеснув руками.

- Все саме так і було. У чому ж проблема?

Я переможно і навіть загадково подивився на нього, але й загадково промовчав.

- Ну, Мігелю, не муч мене невідомістю! - благав він. - Кажи вже!

Тут мені нарешті вдалася тонка посмішка.

- Ну, а жінка? - запитав я майже пошепки.

Він вирішив зробити вигляд, що досі не зрозумів, хоча сказав тихо:

- А що жінка?

- А те, що вони спочатку сварилися, ти ж сам мені це сказав. Вірно?

Дуб за вікном зашелестів листям перед дощем.

- Хуліо, ти хотів приховати від мене наслідки їхньої сварки? А адже вся справа - саме в ній. Точніше - в сварці і в жінці. Швидше за все ця сварка була не першою ... Можливо - останньою?

Хуліо тихо промовив, опустивши очі:

- Напевно, ти маєш рацію.

- А якщо я правий, то куди пішла жінка? Невже ти хочеш приховати від мене найголовніше?

Він відпив з горнятка й підняв очі:

- Ні-ні, справа не в цьому... Справа в тому, що я... Розумієш, я не знаю. Я ж і сам її не розумію.

- Ми зобов'язані зрозуміти, Хуліо. Крім нас з тобою навряд чи хто-небудь наважиться.

Він кивнув і подивився у вікно, потім на двері.

Двері тихо відчинилися, і чоловік увійшов до кабінету. Господар будинку, як і раніше, сидів у кріслі, оббитому зеленим оксамитом, і читав книгу про те, як чоловік із жінкою розпрощалися у будиночку в горах. На столі стояло це срібне горнятко зі срібною трубочкою - хоч убий, не пам'ятаю, як вони називаються.

Чоловік вийняв кинджал з-за пазухи. Ми з Хуліо трішечки зніяковіли, побачивши цього величезного ножа завбільшки з маленький меч. Але не встиг він замахнутися, як господар будинку, здавалося б, занурений у читання, блискавичним рухом вихопив з бокової кишені своєї домашньої куртки крихітний дамський пістолетик, повернувся і вистрілив у нападника. Той впав на підлогу, стискаючи в руці свій величезний кинджал.

- А тепер телефонуй у поліцію! - спокійно сказала молода жінка з розпущеним чорним волоссям, виходячи з-за порт'єри. Вбивство в цілях самооборони - все як ми спланували. Не хвилюйся, а то видаси себе. І мене на додачу.

Він посміхнувся і ніжно поцілував її руки. Жінка без особливих емоцій прийняла поцілунки і, погладивши його по щоці, кинула йдучи:

- Приходь до хатинки, коли все заспокоїться.

Потім, не дивлячись на убитого, вийшла з дому і пішла тільки їй відомою, найкоротшою стежкою назад, до будиночка, який всі троє називали хатинкою.

- Ось, виявляється, як це було, - промовив я.

- Ось, виявляється, як це було, - погодився мій найкращий друг Хуліо.

Ми помовчали: я пив червоне вино, а він - цю рідину з горнятка.

Потім ми обнялися, попрощалися до наступної зустрічі, і я пішов дописувати наше оповідання.

Ми знали, що, як завжди, ніколи не побачимось, але це не заважало нам непогано співпрацювати.

Свічки

Хмари лежали на небі, немов шматочки яблука на кухонному столі. Як вони називаються? Здається, «білий налив». Мені стало весело: я уявила собі, що білий налив впав у воду і вийшов яблучний компот.

- Куди ж поділася моя трубка?

Правда, трохи солоний.

- Я її бачила сьогодні вранці на тумбочці.

Наш корабель плив повз острів, схожий на торт, а в торті - святкові свічки, точнісінько як дерева на острові. Вийшов святковий торт для любителя солодкого дуже похилих літ.

- Про що ти смієшся, сонечко?

До чого ж я нетямуща! Вода в морі під Різдво холодна, як же яблука можуть зваритися?

- Думав, прибиральниця забрала. Сонечко, ти впевнена, що на тумбочці?

Я здивувалася:

- Невже вона курить трубку?

- Ні, зате її чоловік, якщо у неї, звичайно, є чоловік, напевно курить. Для себе вона поцупить щось дамське.

До сонця приєднався місяць, і тепер їх було двоє: попереду - сонце, ззаду - місяць, а ми - між ними, як у гамаку, натягнутому між двома деревами у нас на дачі. Я трохи змерзла, але йти не хотілося: розлучитися з островом було б так само боляче, як з'їсти торта. Немає нічого сумніше з'їденого святкового торта. Любитель солодкого напевно підтримав би мене ...

У воді плавали прозорі фіолетові медузи розміром з тарілку, що давно вже не літає. Одну з них напевно звали Горгоною. Або навіть багатьох. Кажуть, у кожній - по двадцять чотири щупальця. Хто їх знає - спробуй перелічити ...

- Тут вода брудна, тому вони такі великі. Нечистоти скидають з каналізаційних труб із острова просто в море. Я читав проспект.

- А хіба тут хтось живе?

- На жаль. Там живуть нащадки розбійників і їх супутниць. Думаю, вони не сильно відрізняються від своїх предків. На цьому острові все побудували каторжники та дівчата легкої поведінки. І дерева посадили теж вони - бачиш, які дикуваті? Ну, підемо до ресторану, ти замерзла. Нам пора святкувати твій ювілей.

- Ти казав, що не слід нагадувати дамі про вік.

- Твоя правда, вибач. Ходімо?

Ми сіли за столик біля вікна, яке виходило на море.

Острова більше не було, медуз також. Правда, сонце з місяцем ще залишалися, але білий налив зник ...

Або зварився. Мені знову стало весело. На сріблясто-золотистих виделках був вензель - судячи з усього, королівський. Як мабуть приємно бути королем. Тобто королевою, звичайно. Колись, страшенно давно, я любила грати в королев і королів. Гра нескладна, але захоплююча. Я одночасно була трьома старовинними королевами - не старими, а старовинними, це не одне й те саме! - і двома королями. Трьома королями бути не хотілося, хорошого потрошку, двох їм буде достатньо. Я мало не розреготалася на підтвердження власної правоти.

- Замініть, будь ласка, виделки, вони у вас, як завжди, не дуже чисті. Сподіваюся, ви не хочете, щоб дама отруїлася, та ще у власний день народження. Не потрібно псувати свято, домовилися?

Вже не було ані сонця, ані місяця. Правда, офіціант разом з новими виделками приніс довгу лимонну свічку. Як тільки він запалив її й поставив квіти у вазу - таку ж довгу і тонку, як свічка, але перламутрову, - піаніст сів за рояль - ні, здається, це було фортепіано, обвів поглядом зал, щоб подивитися, для кого буде грати сьогодні, і загравав сюїту - мі-мінор, по-моєму. Шкода, що я колись кинула музичну школу. Могли б зіграти в чотири руки. Хоча піаністу довелося б зі мною нелегко - я або забігала б уперед, або пасла задніх. Потрібно буде гарненько потренуватися. Цікаво, куди все ж таки дінеться полум'я свічки, коли вона догорить? Зі свічкою зрозуміло - вона просто розтане, як нещасні яблучні дольки, а ось полум'я?

- Цікаво було б дізнатися, які оцінки йому ставили в музичній школі. Втім, не думаю, що він десь вчився. Ти б зіграла не гірше, я впевнений.

- Треба було б порепетирувати. Це складна сюїта, вона в мене так і не вийшла ...

Піаніст відкинувся на спинку стільця, люди заплодували. Він посміхнувся мені - можна сказати, ми вже були з ним майже знайомі. Я помахала йому рукою. У піаніста в петлиці була така ж квітка, як у нашій вазі, тільки біла, а наші були жовті і червоні. Піаніст посміхнувся й підморгнув мені.

- По-перше, скільки можна чекати на десерт? А по-друге, якщо ви тут не хочете неприємностей, запропонуйте своєму піаністові підморгувати кому-небудь іншому. І посміхатися також.

І справді, навіщо він мені підморгує?

Офіціант приніс торт зі свічками. Поставив переді мною, посміхнувся, як йому належить, і привітав з днем народження. Не дуже щиро, але привітав. Люди за сусідніми столиками не дуже охоче поплескали в долоні. Особливо активно плескала і сяяла від захоплення усіма своїми підробленими перлами стара зморшкувата бабуса у сукні столітньої давнини. І ще - довгошій лисуватий пенсіонер, який якийсь дивно на мене поглядав і посміхався.

Піаніст послав мені повітряний поцілунок і зіграв коротку вітальну мелодію. Потім знову послав повітряний поцілунок. Виглядали його поцілунки досить сальними, як і посмішки пенсіонера, але нічого не поробиш, час уже звикнути.

- Сонечко, з днем народження! Це найважливіше свято в моєму житті. Більше за все на світі я хотів би, щоб ти була щаслива.

Я подивилася у вікно. Моря не залишилося, не кажучи вже про медуз і про острів. Шматочків білого наливу і гамака теж. Взагалі нічого не залишилося

Я була щаслива ...

Треба було починати їсти святковий торт. Я втягнула в себе побільше повітря. Хіба їх усі можна задати з одного разу, коли їх так багато? Минулого разу було, як годиться, на одну менше, і все одно у мене з першого разу не вийшло.

Ніяк не збагну, як я задую все свічки через рік – тоді їх уже буде одинадцять...

Міст

*І довго слухаю, як ти мовчиш..
Афанасій Фет*

Нічого не вдієш: все одно доведеться ставити крапку... Зараз вона не завадить, навпаки. Зараз - я її вже зачекався.

Взагалі-то рано відрізняється від пізно так несуттєво, що помітити цю різницю встигнеш лише тоді, коли одне якось несподівано стає іншим...

Річка, немов гроно повітряних кульок, стрибала по камінцях.

Ні, не так: здавалося, що маленька, ще незграбна дівчинка випустила свою кульку і та, замість того, щоб злетіти, пружно застрибала з одного мокрого камінчика на інший. А дівчисько побігло за нею навздогін, підстрибуючи і сміючись, - та хіба доженеш кульку, що вирвалась на волю! Кому й коли це вдавалося?

І чи не тому так весело? Смішно і зовсім не шкода. Нехай летить собі, раз вже їй

кортить літати. Зате є поважна причина побігати.

- Поспішай! - підморгнув я дівчинці, продовжуючи складати про неї чергову історію. З натури завжди здорово вигадується - якщо не помиляюся... - Як бачиш, поспіх буває потрібним - хоча б для того, аби впіймати кульку.

Дівчинка засміялася й забризкала веселими сльозами мій блокнот:

- Хочеш допомогти? Приєднуйся!

Я хотів, але, як годиться, не наважувався, і вона прийшла мені на допомогу, змінивши тему:

- У тебе, я бачу, все та ж сама ручка.

- Спасибі тобі, - сказав я. - Це був незабутній подарунок.

Вона кивнула маленьким гребінцем:

- Мені подобаються ручки з різнокольоровими чорнилами. Шкода тільки, що їх нечасто знаходиш. Цю, твою, вже не пам'ятаю, хто зронив - навмисно чи випадково... А сірі ніхто не упускає - вони потрібніші їхнім власникам. Тільки їм і потрібні.

І вона, знову розсміявшись, поспішила за своєю різнокольоровою кулькою, перестрибуючи з камінця на камінець, не перестаючи сміятися й бризкаючись, як і годиться маленькій дівчинці.

Чути це було приємно, тому бо досить звично.

- Головне - не звикнути, - порадила мені дівчинка. - Інакше ручка з різнокольорової перетвориться на ту саму - звичайну сіру. У мене таку жодного разу не кинули, але все одно відразу впадає в очі, де яка. У них немає нічого спільного, хіба що назва. А хіба щось буває випадковішим за назву?

Дівчинка чимало бачила у своєму довгому житті, тож, думаю, знає, про що дзюрчить. Ручка, як мені іноді кажуть, дійсно виявилася різнобарвною, хіба що назв цих квітів я не знаю. Втім, хто їх знає? Та й чи є вони, якщо замислитись, ці самі назви?

А якщо і є, що може бути більш випадковим?

Точніше кажучи, фарби напевно якимось називаються, але зовсім не тими словами, до яких ми звикли, отже назв у них, швидше за все, і немає...

- Ти завжди поспішаєш, - промовив я повчальним тоном, як мені і належить розмовляти з маленькою дівчинкою. Потім посміхнувся до неї та додав:

- Поспішаєш, але, тікаючи, все ж таки залишаєшся. У мене б так не вийшло.

Вона кивнула, перестрибуючи через черговий поріжок:

- Море не чекає, доводиться поспішати і залишатися без відпочинку.

Подумала й уточнила:

- Втім, чекає, звичайно. На щастя, чекає... І ти теж - от і доводиться поспішати туди і не поспішати звідси.

Я вдихнув річкове повітря і зовсім не позаздрив їй - адже на мене теж чекають.

Просто дивився і бачив: перехожі, випадкові й не випадкові, зупиняються, довго мовчки вдивляються в неї, шукають щось серед камінчиків і гребінців, прислухаються до шльопання дитячих ніг, поспішають за повітряними кульками, що мають кольори моїх різнокольорових чорнил.

Йдуть.

А їхні віддзеркалення залишаються у воді, що поспішає, тікає від них, навіть уночі, коли вода стає непрозорою і в ній, здавалося б, нічого не здатне відбитися - хіба що залишитися назавжди.

От вони й залишаються.

Я спокійно зітхнув:

- Слухай, як чудово, що ти в мене теж оптимістка. Бути оптимісткою, я думаю, ще складніше, ніж, тікаючи до моря, залишатися зі мною?

Вона пирснула мені в обличчя мокрими смішинками:

- У мене такого намислюють, такого надвивляють... Спробуй прожити без оптимізму. І все надумане доводиться забирати подалі звідси аби скоріше втопити в морі. Ти думаєш чому воно таке солоне? Але це ще нічого! Хтось інший на його місці геть зігрінув би або взагалі висох від усієї безлічі випадково або навмисно загублених у мені думок.

А ти думав, йому, моєму морю, все дарма? Думав, його виручає його нейтральний середній рід? Та чи так уже легко - бути нейтральним?

Я не заперечую. Бо дуже складно й дуже не хочеться заперечувати цьому дівчиську, що постійно тікає і постійно залишається зі мною.

Та й навіщо заперечувати? Як добре, що, тікаючи, вона завжди - поруч, з нею завжди можна посперечатися, не заперечуючи і не наштовхуючись на заперечення, або перестрибуючи через них так само, як вона безперешкодно перестрибує через свої невисокі, безпечні поріжки. Що може бути приємніше, ніж суперечка без заперечень і бажання переконати?

Як це чудово: суперечка - без необхідності заперечити.

Я знову придивився до неї, уважно порівняв з тим, що у мене вийшло на блокнотних аркушиках, що повільно просихали на сонці. Начебто схоже. Начебто - слово в слово...

- Знаєш, - сказав я, - мені раніше здавалося, що ти набагато менша. Думав, що ти малесенька, відверто кажучи... Але ось вийшло інакше.

Вона зазирнула в мій блокнот, перестрибнула через поріжок, немов влітаючи до мене у гості, і весело прошелестіла у відповідь:

- Якби ти знав, скільки мені років! Я вже й не пам'ятаю, кого наслідую і коли так витягнулася.

Як завжди марно, я спробував розгледіти, звідки і куди вона простяглася.

- Ага, нарешті зрозумів! - розвеселилася вона і почала необразливо дражнитися й пінитися. - От тобі й маленька! Де ти бачив когось довшого за мене?

Я перевів погляд на тих, котрі підходять, мовчки вдивляються - в неї, а може, в себе, потім ідуть кудись, потім знову приходять.

- Знаєш, - пінно і вітряно зітхнула дівчинка, - порожні пляшки і недопалки, - це все таке незначне й безневинне, хоч і дратує, звичайно. Цих дрібниць легко позбутися: їм допомагаю я, мені допомагає море. Навіть листи, ще непотрібні або, навпаки, вже необхідні, - хіба це біда? Хіба біда те, що ти викинув, перш ніж ненадовго або назавжди піти своєю дорогою? Звичайно, мені трохи неприємно, перед тобою прикидатися не буду, але їм так потрібно - ну і нехай.

Ми з моїм морем їм допоможемо. А ось думки, які часом в мене, буває, шпурляють та викидають, - ці їхні загублені, викинуті думки залишаються, - і в мені, і з ними. От із цим тягарем мені не впоратися, не винести.

Хіба що донесу його до мого рятівного солоного моря, і морська вода з кожним разом стане ще більш солоною і ще сильніше буде смакувати не річковою й не морською гіркуватістю, щоб моя залишилася чистою і майже солодкою - для всіх, хто приходить до мене. Ти б написав у своєму блокноті про море.

Про те, що моїм перехожим допомагаю я, мені допомагає моє море, а морю - хто ж допоможе йому? Напиши. У тебе для цього є все необхідне: мій подарунок тобі - кольорова ручка та вже сухий блокнот. Ну, і я, звичайно.

І ти теж, - подумав я. - Якби не ти...

Кулька злетіла - як завжди, рано чи пізно, трапляється з будь-якою поважною повітряною кулькою. Що це за кулька, якщо не може злетіти? І дівчинка, знову тікаючи і знову залишаючись, додала:

- У тебе дійсно гарна ручка. Отже, я можу сподіватися, що ти запишеш все слово в слово.

Дош капнув мені в блокнот двома крапками, поруч з тією, першою і, як я спочатку думав, начебто останньою. Тепер їх було обнадійливо три...

- Різнокольорові, - посміхнулася дівчинка.

Її мама, похитавши головою, зробила дитині зауваження:

- Так не годиться, доню. Не можна підглядати, не можна заглядати в чужі блокноти.

Хтось із нас - дівчинка, я або злива, яка за якусь мить забула, що зовсім нещодавно була слабеньким дощиком, - хтось із нас заперечив:

- Та хіба ж він - чужий?

Кулька не квапилася вирватися з рук дівчинки: ось вийде сонце, тоді - зовсім інша справа. А зараз - ніщо?

Я закрив блокнот - не від них, звичайно, а від дощу. Клацнув парасолькою, ненадовго попрощався і пішов додому, несучи своє нове оповідання й залишаючи його всім випадковим перехожим.

Листя шелестить

Обожною минулий час.

Листя шелестить - на деревах, коли падає - під ногами. Жовте, червоне, помаранчеве, коричневе, навіть зелене.

Обожною минулий час. Не за те, що квітів у минулому часі було більше, і не за те, що вони були. А тому, що всі вони не тільки були в минулому часі, але й є в теперішньому. Минулий час, як виявилось, не заважає сьогоденню. Навпаки, допомагає.

Листя шелестить. Воно почало шелестіти в минулому часі і продовжує - зараз. Судячи з усього, минулий час не закінчився... А теперішній? Завжди починається. Весь наш час починається - в минулому часі. Іноді ми поспішаємо і розширюємо граматику - до майбутнього часу. Звичайно, якщо листя перестає шелестіти, то нічого іншого, на жаль, не залишається. Але якщо воно шелестить на всі свої кольори, то можна і бажано обмежитися двома часами. Говорячи точніше, майбутній час впишеться в теперішній так само, як вписався в нього минулий.

По суті, що ж змінилося при переході з минулого часу в теперішній? Невже змінився не тільки час, але й простір, що вічно його супроводжує? Не згоден. Ну що значить «край світу»? У світу, як у світла, не може бути краю, хіба що кінець.

Вимкни - і світла не залишиться. Але ж він не сам вимикається - це робимо ми самі,

і в темряві, влаштованій самим собі, називаємо цю темряву краєм світу – або суцільною темрявою.

Та й чим різняться частини світу - одного-єдиного? Безумовно, назви вулиць грають деяку роль, адже звучать вони або звично дружньо, або незвично вороже. Але ж листя – знайоме з дитячих років листя - шелестить однаково, примирюючи минулий час із сьогоднішнім, в тому числі дружні назви з новими для нас - придуманими давним-давно на цьому краю світу. Тільки важливо, щоб листя не припиняло шелестіти. По суті, це головне. Якщо я зможу переконати її в цьому, то минулий час пройде, як напад мігрені.

Не встиг сказати:

- Обожаю минулий час.

- Ненавиджу минулий час! - вона надпила з чашки і надкусила коржик.

У кафе було майже жарко, ми зняли куртки і повісили їх на спинки стільців. Люди тупотіли ногами, щоб струсити сніг, і листя - я його чув - шелестіло ще чіткіше.

- Ненавиджу минулий час! - Повторила вона, намагаючись не дивитися по сторонах.

Я не припиняв шукати вирішення. Кондиціонер морозив приміщення так, що нам довелося зробити по кілька великих ковтків з наших чашок, щоб зігрітися.

Такої спеки в травні не було вже давно, і якби листя перестали шарудіти, я б зрозумів їх і не був на них в образі.

Вона відставила чашку і незатишно оперлася на спинку стільця.

- Навіщо він був?! Цей минулий час тільки збиває з пантелику, - промовила втомлено. - Без нього все було б логічно. А так - повна відсутність сенсу в цьому так званому теперішньому часі.

Зняла сонцезахисні окуляри і поклала їх на столик, біля чашки і блюдця з недоїденим коржиком. Сонце зайшло за хмари. Схоже було, що знову піде дощ.

Літо видалося задущливим і дощовим. І хоча дощ намагався, нехай і безуспішно, перешкодити листю шелестіти під ногами, він допомагав їм робити це на деревах і на льоту.

Витерла серветкою губи.

- Швидше б закінчилася осінь. І зима. Швидше б вони закінчилися.

Я зібрався з думками і взяв її руки в свої.

- Ти теж любиш минулий час. Але ми обожаємо його по-різному. Давай зрозуміємо один одного, і тоді я зможу тобі допомогти.

Вона забрала руки, накинула шаль. Люди входили і виходили, і з вулиці тягнуло холодом. Все-таки скоро Новий рік, мороз не міг не вдарити по-справжньому. Я прислухався: чи то сніг хрумтить, чи то листя шелестить.

Відповіла:

- Ти не можеш зрозуміти мене. Тим більше, що я сама себе вже не хочу розуміти...

Черговий відвідувач посміхнувся, не розуміючи, про що ми говоримо, - чи то незвично скептично, чи то звично дружельно.

Я відпив кави для хоробрості і знову взяв її за руки - вже рішучіше.

- І все ж таки давай подумаємо. Мені минулий час подобається тим, що він не заважає теперішньому, навіть сусідить з ним, і тому часу стає більше. А тобі - тим, що, навпаки, минулий час відрізняється від теперішнього і зовсім з ним не сусідить. Але тоді часу - менше, і він весь перетворюється на минулий.

Вона знову прибрала руки, але каву надпила.

- Минулий час відрізняється від теперішнього? Як можна відрізнитися від того, чого немає?

Я приніс дві чашки кави. Вона випила і подивилася у вікно. Ще одна машина заїхала на стоянку, проїхала по листю, що шелестить. Значить, ще один відвідувач не зрозуміє, про що ми говоримо. Чи їх буде двоє. Або троє.

Сказала тихо і тому переконливо:

- У минулому часі все було.

Я спробував заперечити, але вийшло банально:

- Не може бути, щоб було все...

Вона навіть не задумалася:

- Принаймні, хоч щось було!..

За вікном накрапав дощ. Сказала, як ніби кинула навіть не одну, а обидві рукавички тим, хто не розуміє, про що ми говоримо, тобто фактично всім:

- Були пакетики з молоком!

Я дозволив собі не зрозуміти, щоб встигнути зібратися з думками.

- Не було ніяких пакетиків. Пляшки - були, з зеленою кришечкою зі щільної фольги, а пакетиків не було. Ми ж говоримо в минулому часі, а не в умовному способі. Ти згодна?

Вона переможно обвела поглядом усіх, хто не розуміє, про що ми говоримо, і тільки після цього зупинила погляд на мені.

- Ще як були! Блакитні пакетики трикутними пірамідками. Молоко можна було пити просто з пакетика, з дірочки.

Потім, згадавши, додала:

- І не з зеленою, а з білою. З зеленою був кефір.

Я поринув у секундне мовчання, намагаючись не показувати, що шукаю контраргумент. За цю секунду магнолія встигла безапеляційно відцвісти, але за цю ж секунду я нарешті почав знаходити рішення. Ось чому вона так не любить минулий час: він асоціюється у неї з проклятими блакитними пакетиками.

Але - заперечив я собі - якби в теперішньому часі були такі ж пакетики - хіба вона полюбила теперішній час? Було б добре! Тоді мені залишалося б просто придумати, як налагодити випуск блакитних пакетиків з молоком, а це вже справа техніки.

Листя зашелестіло під звично сильним жовтневим вітром. Моя секунда минула. Я зрозумів, що зробити точно такі пакетики мені не вдасться, тому що нові будуть в теперішньому часі, а ті - були в минулому.

- Ненавиджу минулий час, - сказала вона.

Коли вона мені вперше відмовила, я її теж ненавидів.

Надпила кави, відставила чашку, витерла серветкою губи. Крім цього, я встиг помітити новорічну гірлянду під стелею з кутка в куток кафе. Здається, я все-таки зрозумів!

- Чому ти не домалюєш свою останню картину? Тобто не останню, а ту, що ти почала в минулому часі.

Вона не виглядала зацікавленою, але відповіла:

- Картини пишуть, а не малюють.

- Авжеж - зрадив я. - Отже, для тебе це важливо, як і раніше. Давай будемо говорити про твою картину замість тих пакетиків!

Надкусила коржик, подумала й майже байдуже заперечила:

- Кому вони потрібні в теперішньому часі ?

По-моєму, її питання було не повністю риторичним. Я розстебнув верхній гудзик на сорочці : могли б вже ввімкнути кондиціонер - на вулиці спека. За вікном шелестіло листя - на деревах, коли падало, під ногами. Жовте, червоне, помаранчеве, коричневе, навіть зелене.

- Воно не шелестить, - сказала вона. - Шелестіло воно тільки в минулому часі. А в теперішньому - не шелестить.

Я набирався сил, щоб переконливо заперечити, але вона мене випередила.

- А що, якщо ти правий ?.. Все-таки спробую. Допишу цю картину. Або, - вона нарешті засміялася, - як ти кажеш, домалюю.

Я кивнув, заспокоюючись:

- Якщо вона буде дуже потрібна тобі, то обов'язково знайдеться хтось, кому вона теж буде потрібна, причому навіть більше.

Подумала і перепитала:

- Вважаєш?

- Упевнений і знаю. З моїми оповіданнями теж так відбувається. Мучиш себе: ну кому воно потрібне, - але раптом виявляється, що хтось на нього чекав. І, якби не я, так би і не дочекався.

Нам довелося прискорити крок - починалася хуртовина.

- Взагалі-то у мене є декілька ідей. Здається, цікавих. Купи мені, будь ласка, нові фарби, а то від моїх вже ніякого толку.

Ми розсміялися, коли я відповів:

- Як і від блакитних пакетиків.

Їй нічого було на це заперечити. Вона вимкнула торшер, і нарешті вдалося заснути. Коли я відкрив очі, було ще темно. Вона стояла біля вікна і дивилася на вулицю. Біля неї стояла на мольберті картина.

- Що там?- Запитав я.

Спокійно потягнулася:

- Досить цікавий чоловік, ще не старий. Ходить вниз і шарудить листям. Не дає заснути. Невже йому нікуди йти? А одягнений начебто пристойно.

Я чую ці її слова, проходячи під нашим вікном. Ну, припустимо, не зовсім її, а скоріше мої, але все одно ж - її. Спробую домогтися, щоб вона їх сказала. Тільки спочатку їй потрібно дописати картину, і добре б відразу почати нову. Щоб нарешті, прокинувшись, я побачив, що вона, потягуючись, дивиться на вулицю і каже:

- Досить цікавий чоловік. Ходить під нашими вікнами і шарудить листям.

Потім забереться під ковдру і, засинаючи, скаже:

- Обожнюю минулий час.

Спробую ще раз.

Я відмикаю двері і входжу в наш будинок. У теперішньому часі.

Бал

Присвячується починаючій співачці Ерні Юзбашьян

Це ж треба таке вигадати: «Ранок нібито мудруватіший за вечір». Що в ранку - мудруватого? І чим він принципово відрізняється від вечора? А може завуальовано мається на увазі «мудріший»? Тоді чому не сказати про це прямо?

Втім, для мене ранок ані не мудруватіший за будь-яку іншу пору доби, ані мудріший. Ранок як ранок, і день як день. Сонце випливає звідкись, де я не бував і навряд чи вже побуваю, і починає повільно й обережно підійматися на глибоке й круте, немов голубине яйце, небо. Ми з ним схожі: мені теж підвестись важче, ніж піти. Піти - в цьому немає нічого надприродного. Ще невідомо, чий відхід виявиться більш надприродним - його чи мій.

Розповім як було, от тільки не стану замінювати назвами суть. Та й насправді: за однією назвою можуть ховатися різні сутності. Власне, вони таки ховаються - залежно від того, для кого назвали. Тому назв не буде, краще розповім усе як є. Вірніше, все як було, є та буде. Можливо, візьму на себе більше, ніж мені належить, - хоча хто знає, чи належить мені те, що візьму? Але як інакше розібратися в тому, що, крім мене, навряд чи зацікавить дуже багатьох. Звичка - це не друга натура, вона - перша.

Ну, досить філософії та жартів. Мудрий або мудруватий ранок розпочався, отже пора й честь знати.

Я вийшов з тролейбуса, пішов собі моєю алеєю. Ті, хто хоче, щоб і для них вона стала звичною, нехай постараються. Це - честь, яку, як ми визначилися, треба знати, яким

би мудрованим або навченим традиціями та досвідом не був ранок.

Я йшов, і мене не бачили або не впізнавали. Я йшов туди, де повинен поставити головне, а якщо бути до кінця принциповим, єдине запитання, яке потребує відповіді.

Точніше кажучи, відповіді на яке вимагаю – я сам.

Я вже знав: мені буде через кого поставити моє - наше - запитання, і був упевнений в тих, хто його поставить. Я відібрав їх з багатьох бажаючих і не бажаючих, але не дуже, і відбір цей зажадав від мене зусиль, які були під силу лише мені. А відібрані - у свою, встановлену мною чергу, ставили моє - наше - запитання іншим - тим, хто мною ж наділений цієї честю. Ну добре, не тільки мною, навіщо чіплятися до нічого не значущого слова? Деякі з них дійсно нічого не означають.

Запитували в залах та кімнатах, рано чи пізно, наодинці та - як це кажуть? - у колективі, чи що.

І пізно не було ніколи, адже ми з ним схожі.

Я ж сказав - з ким.

Ті, хто обрав тягар відповідальності за відповідь на моє запитання приїхали різними тролейбусами, тому їхні відповіді - я знав - будуть відрізнятися одна від одної. Тому що те, як і що ти відповіси, залежить від номера маршруту твого тролейбуса. Відповідь визначається маршрутом, а не навпаки, зрозуміло. Кому ж це знати, як не мені та тим, кого я відібрав. Причому **як** - не менш важливо, ніж **що**. **Більше того**, якщо вдуматися, то воно замінює його, вбирає в себе.

Увійду, буду присутній, хоча й невидимо. А вони - нехай сидять. Я люблю стояти в присутності тих, хто сидить. Це створює вододіл. Тобто вододіл вже давним-давно створений, залишається тільки підтримувати його візуально.

- Що є первинним? - запитав відібраний у одного з інших, і я невидимо кивнув у такт запитання. - Що є первинним - номер маршруту або те, що ви про нього думаєте?

Один з решти відповідав - як правило, більш-менш вірно, і отримував від відбраного кількісну оцінку правильності. Це тривало довго, адже почалося не зі сходом сонця і не закінчиться із заходом. І в цьому ми з ним теж схожі.

Відібраний ставив бали - це треба ж: «ставив» - можна подумати, що у балів є щось на кшталт ніг або голови; так от, він ставив бали всім іншим. Бал - це кількісне вираження якості, спростування гіпотези про те, що кількість нібито переходить у якість. Якраз навпаки - якість тільки й робить, що стає кількістю. Ну, не стає, звичайно, а я постійно її перетворюю. Відібрані мною вважають, що роблять це самі, так само, як колись давним-давно, коли рештою були вони.

- Ви мене не переконали, - чулося час від часу.

Відбраного нелегко було переконати.

До того ж - і це було фактично основним - **«що»** було навіть не так важливо, як **«як»**, при всій важливості **«що»**. Для того щоб переконати відбраного, потрібно відповісти не тільки те, що потрібно, але й так, як потрібно. **«Що»** - означає «очікуваними словами», тоді як **«як»** - «очікуваним їх поєднанням».

Я вийшов з величезної будівлі, думаючи про те, що оцінювати відповідь – аж нітрохи не простіше, ніж давати її, і пішов тією ж алеєю у зворотний бік, відклавши розвиток цієї думки трохи на потім.

Літо прийшло і покотилося неблаганним перекотиполем, несучи з собою такі вже забуті електрогітари й ударні. Кульбаби жовтіли на зеленому тлі, і не хотілося, щоб приходило в голову, якими недоречними вони будуть здаватися, коли з жовтих

перетворюються на сіро-білі.

Цю думку вдавалося відганяти. Або не відганяти інші, але вони складали такий же фон, як зелений - для жовтих кульбаб, як королівська свита, що формує короля. Фон ніколи не відганяється, скільки разів не зміняться королі й кульбабки. Без короля - куди завгодно, а куди - без свити? Куди кульбабі - без тла?

Я йшов, роздивляючись безсоромно розквітлі магнолії, нітрохи не самозакохані нарциси, що милостиво дозволяли милуватися собою. Дихав оглушливо духмяним бузком. Цей запах був такий нестримний, що навіть колір білого бузку здавалася майже бузковим, а нерозпущені каштани здавалися бузком, що причаївся. Цього неприкритого й безсоромно розквітлого бузку було так багато, що його бракувало, його було занадто мало, і всі думки були тільки про те, що він колись зникне і його довго не буде зовсім...

З кожним вдиханням я повторював важливе, хоча й не головне: оцінювані часто-густо вважають, що оцінювати легше, ніж піддаватися оцінці. Ну що ж, оцінювані нерідко помиляються. Власне кажучи, на те й нечисленні оцінюючі, аби оцінювати численних інших.

А що ж найголовніше? Я замислився і знову, вже вкотре, відповів сам собі: найголовніше - це те, що немає нічого важливішого за розподіл на тих, хто оцінює, та інших.

Не знаю, наскільки ранок мудріший або мудруватіший за вечір і чи має він право оцінювати минулий вечір. Право оцінювати треба заслжити, а вирішувати, хто його заслужив, - моє право. Точніше кажучи, важкий і почесний обов'язок.

Сонце слухняно дісталось до зеніту. Як кажуть, досягло свого апогею.

Посміхнувшись, уявив собі, як самовдоволене сонце свавільно й норовливо досягає іншого апогею - чужого.

Сів у тролейбус - того ж маршруту, хіба що трохи іншого кольору. Але у тролейбуса головне - маршрут, тоді як колір має суто естетичне значення, інакше кажучи - практично жодного. Повторюю - практично, і прошу не пересмикувати.

Одна година пік уже минула, а інша ще не настала. Тому в тролейбусі було майже порожньо: добра - чи як сказав би на моєму місці песиміст, - недобра половина потенційних пасажирів була відсутня. А ось я бути відсутнім не маю права. Ну добре, добре, маю, звичайно. Я ж сам вирішую, мати мені право або ні, і завжди вирішую - мати. Просто мені не вдається бути відсутнім - як у багатьох не виходить бути присутніми, тому що кожному ж своє.

Я вийшов і поспішив до майже видимої будівлі. Мені йшлося легко, адже швидко ходьба йшла мені. Вона постійно мені йде, використання минулого часу тут недоречне, тим більше, що мій час - ніколи не мине.

Ненавиджу двері, що крутяться: оскільки я непомітний, ці чортові двері мене не щадять. Ось і ця більш чим не пощадила. Але не ображатися ж мені на двері! І взагалі - не ображатися ж.

Стіни по обидва боки парадних сходів були обвішані настільки ж, як я, непомітними картинами в таких же непомітних золочених рамах. На кожній картині був, зрозуміло, верблюд. Один і той же, тільки зображений щоразу по-різному: в профіль, анфас, поблизу, здалеку, стоячи, лежачи, в нескінченних пісках, степах, барханах. Він був цілком і вельми наочний, як і годиться.

Ім'я живописця не вказане, та й навіщо? Картини все одно непомітні, а хто їхній автор - я чудово знаю.

Першим зайшов у залу, поки там ще нікого не було, ані заздалегідь відібраного оцінюючого, ані інших, оцінюваних. Поклав на стіл оцінюючого стос цих картин, точніше, їхніх бездоганних копій. Щоб порівняти, потрібно мати, з чим порівнювати того самого, що підлягає оцінці. Або, кажучи формально, порівнюваного. Власне, порівняння - це й є оцінка, чи не так?

День видався напруженим, тож я вирішив відпочити. Як сказав хтось колись: щоб не випустити дух, потрібно вчасно перевести його. Та ж це я, власне кажучи, і сказав. Часу було достатньо. Ось що значить - вибрати надійний тролейбусний маршрут. Той, хто сідає в надійний тролейбус, ніколи не запізниться, як би пізно не вийшов з дому. А той, чий маршрут ненадійний, приречений на запізнення, як би рано не вийшов він. І навіщо ж лаяти людину за запізнення? Навіщо обливати її презирством і бубоніти про ввічливість королів і неввічливості плебеїв? Бо справа ж не в тому, що той запізнився, а інший прийшов вчасно, а в їхніх тролейбусних маршрутах. Перефразуйте приказку, а також дайте нещасному спокій. І щасливому, до речі, теж. Щасливим спокій потрібен не менше - інакше від їх щасливості не залишиться жодного сліду.

Нарешті зібралися інші. Їх було нескінченно багато або настільки ж нескінченно мало, - навіщо мені звертати увагу на будь-які числа, крім одного. На кількість, що колись була якістю.

Потім увійшла помічниця оцінюючого. Вона розклала на своєму столі папери, з розумінням кивнула невидимій копії верблюда і голосно вимовила, звертаючись до решти: - Встати! Оцінюючий іде.

Приблизно так, ви ж знаєте. А уточнюючі формулювання нітрохи не уточнили б загальної картини, навіть навпаки, погодьтеся. Формулювання і суть - що в них спільного?

Увійшов строгий оцінюючий, сів на височині, з розумінням кивнув своїй, такій же невидимій, копії верблюда і проголосив, звертаючись кудись угору і в бік від інших:

- Ввести оцінюваного!

Він назвав оцінюваного по імені, але я не звернув на ім'я жодної уваги: мене тішило те, як плавно, без запинки й затримки, він вимовив нелегке слово «оцінюваного». Я переконався, що не дарма свого часу відібрав його, адже він і справді був на висоті.

Завдання оцінюваного було досить складним. Від нього вимагалось довести відсутність схожості між ним і зображенням, якого він не бачив і наявність якого мав на увазі оцінюючий. Я поспівчував оцінюваному - втім, лише подумки. Спробуй доведи, якщо тебе вже почали порівнювати!

Взагалі-то несхожість, хоча й така, яку довести неможливо, відчувалася, проте несхожість, як неможливо довести, рівносильна повній схожості - це азбучна істина. Ну так, просто істина. Істина адже не може бути не азбучною, так само як азбука - не істинною.

Суворий оцінюючий знав про нездійсненність завдання: давним-давно відбираючи оцінюючого, я пояснив йому всі правила. Можливо, він, як і я, подумки співчував оцінюваному, але вигляду не подавав. Як сказав один Олімпієць, не для того ми сходили на Олімп, щоб зглянутися з нього до когось або чогось. Зрозуміло, спочатку сказав це саме я, але правильно повторити сказане теж, знаєте, треба вміти. Напевно знаєте, я знаю.

Інші ж навряд чи співчували оцінюваному. Ви ж знаєте, що у нас просто так нікого порівнювати не будуть. Я знав, що це «у нас» означає моє «у мене», тобто наше спільне «скрізь», але знати про це іншим поки що не було потрібно. Навіщо засмучувати цю силу силенну інших, та ще й завчасно?

- Чи є у вас, - ввічливо й суворо запитав оцінюючий, не відриваючи погляду чи то від оцінюваного, чи то від картини, - чи є у вас доказ відсутності схожості з портретом?

Оцінюваний мабуть боявся, але знайшов у собі сили хоча й непереконливо, але все ж відповісти на запитання, на яке ще нікому конструктивно відповісти не вдавалося:

- А у кого є докази наявності?

Безпорадність цієї подібності відповіді була порівнянна з безпорадністю самого оцінюваного перед обличчям невидимих йому фактів. Невже він і справді думав, що докази має надавати оцінюючий? Коли й де таке було? Хіба що тоді і там, коли і де оцінюючий ставав оцінюваним.

- Ви мене не переконали, - як слід сказав оцінюючий і пішов на нараду зі мною.

Подальше мені було відомо. Я непомітно вийшов, задоволений. Спустився тими ж сходами, обвішаними непомітними для непосвячених зображеннями, і пішов до тролейбусної зупинки.

Сонце продовжувало висіти в zenіті, але, ймовірно, вже міркувало про те, аби в найближчому майбутньому спуститися на спокій.

Схожі... Так, дуже схожі.

Цікаво, чи насправді ранок мудріший чи день? І чи мудруватіший? Якщо ні, то виходить, що мудрість і мудруватість протягом дня сходять нанівець, а наступного ранку повстають знов? Тоді навіщо взагалі ранок закінчується? Навіщо сонце невгамовно і невтомно дереться казна-звідки, щоб зійти казна-куди, фактично нанівець?

Я накопичив чимало запитань, які не припиняють ставити відібрані мною, збираючи їх у єдине, головне запитання.

І тому, сидячи біля тролейбусного вікна і дивлячись на мерехтливих людей та вивіски, я в першу чергу розмірковував над тим головним, найголовнішим, найважливішим запитанням, з яким прокидаюсь і засинаю, яке від мого імені ставили відібрані мною. Саме - від мого, бо в залежності від того, хто його ставить, воно передусе або байдужій посмішці, або відповіді. Ну добре, мовчанню, що ж ви все чіпляєтесь.

Я посміхнувся запитанню, що не має відповіді, та вийшов з розжареного невгамовним сонцем тролейбуса. Люди й вивіски припинили мерехтити, і я міг спокійно і, як і раніше, непомітно прогулятися по зморшках тротуару старої вулиці, що всім перехожим здавалася досить молодою.

Йшов повз вічно – хіба ж я не знаю - вічно зелені ялини, якими я вічно ж милуюся. Молоді шишки формою нагадували власні свої ялини, тільки були твердіші й жорсткіші. Втім, причиною жорсткості шишок була колючість ялин, отже все закономірно, посміхнувся я.

Відкриті вхідні двері були масивні навіть для мене, довелося попрацювати, аби увійти. А яке ж тим, хто змалку намагається увійти або - краще - увірватися в ці двері? Ну, нехай хоча б влізти, заповзти, прослизнути.

З відкритими дверима завжди так. Замкнені можна відімкнути, закриті - відкрити, а от спробуй відкрити вже відкриті.

Зал був повний пюпітрів і софітів. Я, гаразд, зізнаюся, ніколи не розумів різниці між усіма цими ознаками розтривоженого вулика і свята робочої суєти.

Ось, скажімо, що означає «рампа»? Зрозуміло, простіше зробити багатозначний вигук, ніж відповісти, але ж вигуки для того і створені, щоб ухилятися від відповіді. За це я їх і люблю.

Втім, ні, вони мені просто не потрібні. Справа в тому, що коли щось або когось

сильно любиш чи сильно ж не любиш - ти з ними разом, ви робите спільну справу. Без об'єкту ненависті ненависнику самотньо в тій же мірі, що й обожнюючому - без об'єкту обожнювання. До речі, аналогічно - коли хтось тобі активно байдужий, адже активна байдужість - це один із різновидів любові або ж ненависті. Вигуків для мене просто немає, так точніше.

Однак продовжу, адже вам цікаво. Скажете - ні? Не скажете, я впевнений.

Неоценіючі та неоценювані, тобто решта, зібралися в незліченну безліч. Сказати, що їх було просто багато - означає сказати дуже мало. Оцінюючих було, як годиться, незліченно менше - кількісно, а значить - якісно. Перейти в цю кількість з відповідної якості незчисленим іншим годі й мріяти. Ну, майже годі, не чіпляйтесь до слів. І в цей крихітне «майже», немов у замкову навіть не щілину, щілинку - практично неможливо просочитися. Ну, а теоретично - на те вони й теорії, щоб перетворення на практику залишалося загадково-нездійсненою мрією.

Оцінювані один за одним, одна за одною, з видимою або невидимою боязкістю виходили під світло софітів і підходили до рампи.

Ні, краще обійдемося вигуками. Я б сказав, що вигуки воістину корисніші та зрозуміліші за слова. Вигуки заспокоюють своєю нечисленністю, а слова дратують своєю надлишковістю. Я б сказав - але без слів не скажеш, якими би малоінформативними вони, на відміну від вигуків, не були.

Оцінюючі виконували свою місію - оцінювали оцінюваних, тим самим орієнтуючи всіх інших, неоцінюваних. Власне кажучи, неоцінювані були такими лише тут, тому що бути зовсім неоцінюваним неможливо, у мене з цим суворо.

Кожен з оцінюваних був більш-менш схожий на попереднього і наступного. Саме в більш-менш, бо міру задає заздалегідь відібрані мною оцінюючі. Потрібно відрізнитися так, щоб бути схожим. Така, і тільки така відмінність допускається, і в цьому запорука допустимої величі. Велич же недопустиму - заборонено, і оцінюючі знають це як ніщо інше. Хоча якби вони й спробували вийти за встановлені рамки, у них нічого б не вийшло. Бо я відібрав їх, враховуючи перспективу.

Однією з тих, хто підійшов до рампи була, як кажуть, юна особа... Я внутрішньо розсміявся: усталені вирази - це теж вигуки, вони швидше звучать, ніж передають враження або хоча б інформують. Очевидно, тому їхня популярність постійно зростає.

Оцінювана не намагалася відрізнитися, і тому відрізнялася недосяжно. Або, якщо скористатися ще одним вигуком, - цілком і повністю. Бурхливою зачіскою, неповажною сукнею, віршами без вигуків, складеним одним з тих поетів, котрі не відповідають атмосфері оцінювання, яких навіть я не наважуюся назвати поетесами.

Я слухав її романс і думав: якщо є перспектива, то найнебезпечніше - досягти її. Тому що по досягненні перспективи - перспектива зникає, існування стає безперспективним. Ну гаразд, ви праві, - здається таким. Але ж варто здатися - як таким і виявиться насправді, адже ж з цим ви сперечатися не будете? От і добре.

Вона відійшла від рампи, і оцінюючі залили її оцінювально-газованим сміхом. У дитинстві я б обов'язково додав: без сиропу. Але який там сироп, коли тебе оцінюють. І яке там дитинство?

Подальше не мало, як казав чийсь улюблений письменник, принади новизни: оцінену або ніколи більше не пустять до рампи-вигуку, або вона сприйме оцінку з розумінням і почне відрізнитися у встановлених мною, тобто розумних межах.

«Про більше годі й мріяти», - подумки подякував я оцінюючим за виконану роботу.

Хоча, зрозуміло, вони були відібрані саме для того, щоб цю роботу виконувати, отже за що ж дякувати?

Я відібрав їх саме для того, щоб ставити головне питання і тим самим відбирати тих, хто вибрав необхідний маршрут і тому відповів так і те, як і що очікується від оцінюваного. Для того, щоб оцінювати вагомість аргументів на користь розбіжностей з ключовою ілюстрацією. Для того, щоб ось як зараз - визначати ступінь відмінності від ними ж заданого зразка.

З цим не виголошеним, прихованим почуттям гарно виконаної роботи я знову пішов до тролейбусної зупинки. Сірий, полохливий, як заєць, косий дощ, прошмигнув кудись у безпечний, як йому здавалося, притулок. Мокрий - судячи з усього, від страху, що пройде, - посміхнувся я. Пройде, нікуди не дінеться - куди б не подівся.

А мудрований - або мудрий - вечір тим часом не змусив себе чекати.

Вранці чекаєш вечора - що ж у ньому мудрого? Зате ввечері - чекаєш ранку, значить, він - все ж мудріший. Надія на ранок – чи не набагато вагоміша вона за ранкову неминучість вечора?

Спробую пояснити це в одному зі своїх нових оповідань. Спробую, і сподіваюся, що буду в змозі. Потрібно буде тільки дочекатися мудрого вечора, тоді - зможу.

Чи все ж мудроватого?

Я можу багато чого - але доведеться в кінці цього невечірнього оповідання визнати: тролейбусом я вже давно не їжджу. Це ж треба - поміняв не маршрут, а - тролейбус...

А головне – хіба це зробив я?

Хіба я можу відібрати й призначити?

Та ще й заявити про це привселюдно, не побоюючись бути осміяним?

І тим більше - почути, як хтось у відповідь на це моє визнання сказав:

«Авжеж».

*- Що є істина?
Один з відібраних.*

Вибір

Спека стояла.

Я плив собі за течією - без керма, вітрил, з колись закомпостованим талоном.

Прокидаєшся вранці - здається: довжелезний день попереду, нескінченний ранок, десь за горами - полудень, а вечір - взагалі фантазія, обов'язково зроблю сьогодні щонебудь значне. І ось - зник ранок, випарувався день, виліз з усіх щілин вечір, притягнув із собою на ниточці всю ту ж спалюжену надію...

Чергова будівлю, дивлюся і не розумію. Чи то чорним, то чи по білому написано: «Катівня».

Катівня.

Я сам собі кат, ще й який. Не ввійду.

Але кат допитливий. Увійду.

Двері: «Прийом відвідувачів - цілодобово. Без перерв і вихідних».

Відкрив. Увійшов.

Стіл. Над столом портрет. На портреті муха. Під мухою чоловік. Дивиться допитливо:

- Слухаю вас.

Збираюся з думками. Питаю:

- Як це ви - катуєте?

- Та ось так – запрошуємо бажуючого за цей стіл і катуємо собі на здоров'я.

- Дивно... А де ж диба, голки, ковані чоботи, настільна лампа в очі, оселедець без води, смола нарешті?

Поблажливо посміхнувся.

- Застаріле мислення, шановний. Наведені вами аксесуари потрібні тим, хто катувати змушений - заради більш високих - або низьких - цілей. А нашу організацію ніхто не змушує. Навпаки.

Гублюся в здогадах.

- Тобто?

- Тобто будемо ми катувати чи ні - нам від цього жодної особистої або громадської вигоди немає.

Намагаюся розслабитися - і не можу.

Муха як муха. Портрет як портрет. Все - як усе...

Мій співрозмовник мене спантеличив.

- Яка нам - каже, - користь із того, що ми від вас почуємо визнання в христопродавстві, опортунізмі, в тому, що Земля пласка, а жарти вождів - ні? Ви ж - катує вас або не катує - повалити мене все одно не зможете. Та й народ замутити не спроможні. І в каламутній воді щось ловити – це хіба ваша справа?

Підвівся. Сполохав муху на портреті. Не хотів – вона сама собі відлетіла.

- Слухаю вас, - попросив я.

Підійшов до вікна, постояв.

- Ми катуємо на добровільних засадах. Платять нам за це лише повагою, але щирою.

Знову помовчав. Повернувся до мене.

- Катуємо витончено.

- А охочих багато?

- Безліч. Далеко ще не всіх відкатували. І це - при цілодобовому циклі!

Суворо помовчав.

- Однак деякі не бажають. Скажу вам відверто: поголовна свідомість поки що відсутня.

Сів.

- Ну, а ви як?

Я заглибився в роздуми. Дійшов до висновку:

- Та навіщо ж мені? Я просто погуляти вийшов і подивитися зайшов. Дивлюся - «Катівня» написано. Ну, зацікавився...

- Але ж до хімчистки або похоронної контори без потреби не зайшли б?

І подивився на мене - саркастично...

- Думаєте, - обережно запитую, - у мене є потреба?..

- Ну звичайно! - вигукнув. – Жодних сумнівів. Вам без хреста - життя не в радість. Тільки щоб хрест цей не зовні був, а всередині. Щоб не вас на ньому розпинали, а він вас розпирив. Тобто щоб ви зсередини розпиналися.

Зніжковів.

- Хрести в горлянку забиваєте?.. Ось воно як катуюте?..

Знову поблажливо посміхнувся.

- Жарт ваш неспішний та нешкідливий. Вірна ознака - закуюемо.

Ще більше зніжковів.

- А чим ж ви катуюте?

- Вибором.

За відсутністю диби дибки стали мої вуха.

Не здивувався. Запитав просто через природню ввічливість:

- Навіщо це ви - вухами?

Я почервонів.

- Поясніть, будь ласка.

Посміхнувся по-доброму.

- Нічого складного. Даємо катованому можливість вибирати. Ставимо перед, так би мовити, дилемою. Дилеми у нас в асортименті. Засіб випробуваний. Катований може вибрати або замовити все оптом - але це вже ознака особливої душевної витонченості.

- А які дилеми? – трішечки злякався. Зовсім трішечки.

- А будь-які, - заспокоює. - Сім'я або школа. Знання або сила. Наука або техніка. Та ж сама наука або життя. Ця жінка або та. Аналогічно - чоловік.

Муха зайняла своє насиджене місце на портреті.

Муху можна в принципі прогнати. Думка, навіть якщо вона менше мухи, ніяк не проганяється. І що цікаво: чим болючіша, тим настирніша.

Я пискнув:

- Хто вам дозволив людині вибирати?

- А хто вам дозволив весь час тільки й робити, що вибирати? І головне - до кінця так і не зробити вибір?

Я вилетів у трубу. Або вийшов у двері - не пам'ятаю.

Йшов світ за очі - так довго, що вони втомилися від цієї відповідальності.

Хотілося зізнатися. З'явитися з повинною. Взяти на себе. Донести на себе ж. Видати себе ж з головою. Скласти голову. Посипати її попелом. Схилити коліна. Прийняти як належне.

Цього всього хотілося пристрасно і відразу.

Тільки б не вибирати.

Несіть вашу смолу. Готуйте батіг. Гостріть кігті й зуби. Я готовий до катування. Довго не витримаю - підпишу й годиться. Чи не проблема: пляшка смоли або декілька добрячих батігів - розкаюся, все забуду. Хочеться рабства - солодкого, вільного, добровільного.

Та ні. Той, хто відвідав катівню, позбавлений привілею батіга.

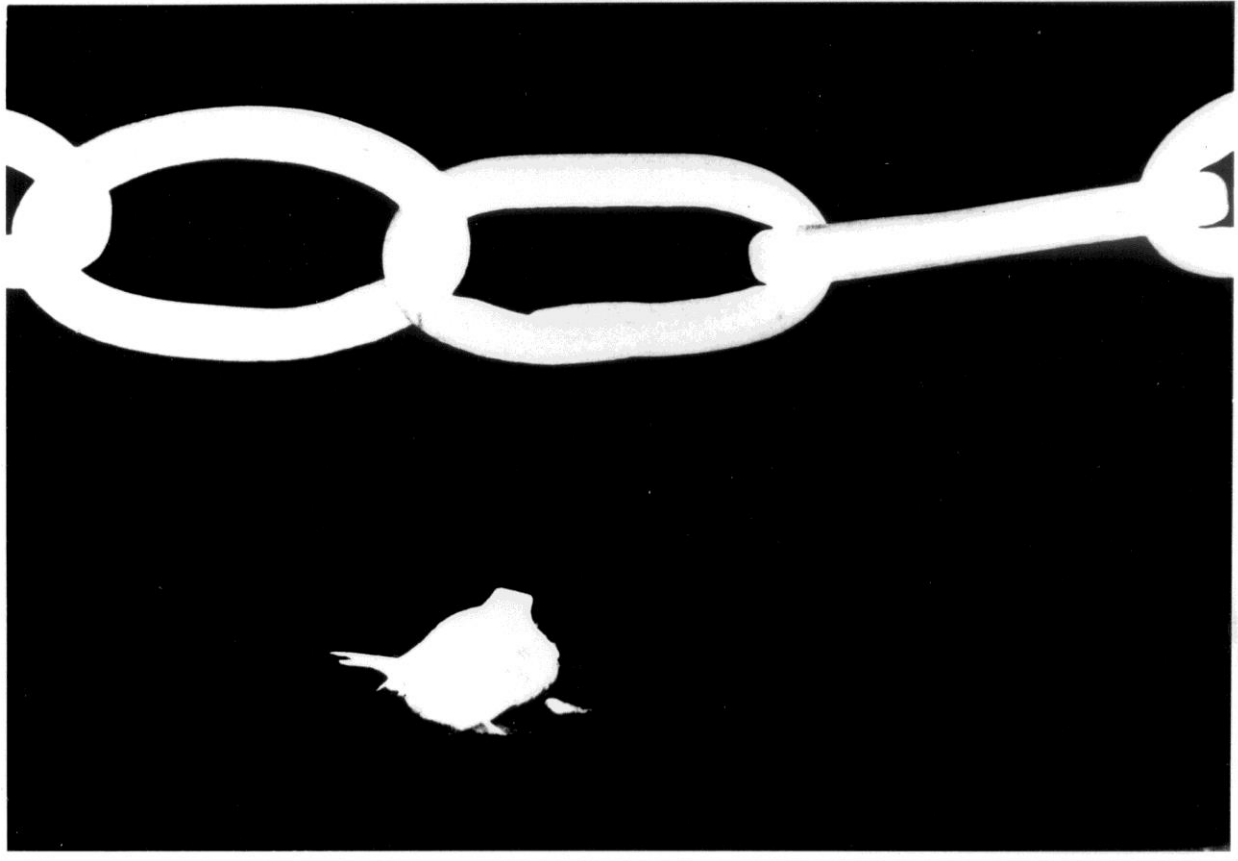
Він бреде з повішеним, як застираний рушник, носом і - вибирає. Він харчується власними сумнівами, які вже ледве ковтає. Бачить дорожні та електричні стовпи у формі знаків запитання, будинки в лапках, суцільні три крапки на вибір...

Він не сподівається коли-небудь зробити цей вибір - і тому постійно робить його. І тому не зробить ніколи.

І він це знає - інакше не робив би. Інакше не спорудив би собі вічну катівню з усіма зручностями й видом на об'єкти вибору.

Бо для того, хто робить вибір - вибору немає.

Доведіть, що є, – покатуйте себе спробою довести.

Повість про коня та ослика

Пролог

Тепер є про що згадати, і, головне - сподіваюся, що головне, - адже не тільки мені.
Згодні?

Перша частина

Вітер різко, люто огризався, грізно розмахував руками, рвав сорочку на грудях, свистом скликав листя на останній танець, зривав з дерев незгодних відгукуватися на осоружний, болючий свист.

І все ж...

І все ж я відправився в цю подорож, тому що до мене тут, відверто кажучи, нікого ж не було. Ось тільки потрібно постаратися не думати про це, інакше ні про що інше замислитись не вдасться. Нехай краще колись потім, без підказки, здогадаються - хоч хтось же здогадається! - що я тут побував найпершим.

Я йду, щоб після мене - прийшли. Втім, непершому анітрохи не легше, навіть, швидше за все, складніше.

Хоча хто знає - бути другим мені ще не вдавалося...

Я пішов мандрувати ще й тому – а може чи це головне? - що остогиднув перекрохмалений комір, що стоїть, немов болотна вода. І тому, що інакше вітер наведе страху, розмахуючи руками, величезними і потужними, немов млинові жорна.

Кажуть, у нас тут тепло, навіть, виявляється, жарко. А адже іноді від сонця - не мурашки навіть, а мороз по шкірі. І з цього нашого хваленого неба, не стримуючись, не стримавши давним-давно даного мені слова, втраченими розділовими знаками зриваються градини, що замінюють всім у нашій окрузі різдвяні сніжки, котрим - звідки тут узятися?

Наше нібито безхмарне, безтурботне небо може раптом розлютитись і накинутися - злісно, по-котячому, по-кропивному, обдаючи неіснуючим окропом, майже протікаючи своїми неминучими, нескінченними променями-колючками. Он воно - зухвало вилупилось на нас: не дозволяє, щоб на нього дивилися, і, зухвало посміхаючись, випалює на слухняній землі червоні та жовті квіткові смуги.

З нашим огрубілим сонцем жартів не може бути, - але без жартів було б зовсім зле, без них, як без парасольки, не обійтись. Тільки вітер не в змозі вирвати їх з рук, вони, якщо і виринають, то абсолютно ненароком.

Тут важливо не намагатися. І не перестаратися - тим більше.

Ну що ж, прийшов час - я зважився вирушити. Ті, хто захоче піти за мною, скажуть, що мені було легко, бо я був не сам.

Цікаво: як це - бути не самому?

Вигадаю, що відповісти, - і вони, всі як один, - повірять.

Ну що, повірили?

Я чув, хтось сказав, ніби віра виникає з безвиході. Я знайду розкидані розділові знаки, з'єднаю ними слова і цими словами скажу всім, хто помиляється: навпаки, з безвиході виникає невіра.

Або безвихідь – із невіри. У подібних випадках наслідок легко міняється місцями з причиною.

А з іншого боку, чи існує між ними різниця? Просто хтось мимохідь назвав наслідок - наслідком, а причину - причиною.

Просто назвав.

А ви повірили?

Друга частина

Дощ, що хлище небесним горлом, перетворив стежку на струмок - розлючений, знавсілий від несподіваної, неочікуваної схожості з річкою. І річка ця, яка чи то вирішила, чи то зважилася уподібнитися моїй стежині, набундючившись і насупившись від власної непогрішимої могутності, рветься невідомо куди і скидає мене - згоден, нас, - зі своєї слизької, ненадійної поверхні.

Потім настане, підкотить, підкрадеться бездушна задуха. Сонце, що похолоднішає перед тимчасовим відходом, знову візьметься за справу, знову візьме своє, і червоно-жовті смуги заповнять душу, переповнять лани, що розкинулися – ні, розкинуті невідомим – справді невідомим? - художником.

Я йшов - добре, ми йшли, раз уже всі навколо повірять, що я був не сам, і наша

нескінченна - я вже постараюся - наша нескінченна бесіда текла, як он та справжня, споконвічна річка, про яку колись вигадують прозаїчно риму – мовляв, вона начебто шумить і біжить. Ось що значить невіра, прийнята за впевненість. Якби вона шуміла, то хіба змогла б прислухатися до нас, пошепки повторюючи кожне наше слово, вже вимовлене і ще лише задумане? А якщо бігла б, то й зовсім - на бігу - нічого не змогла б розчутити. І що б їй тоді залишалося? Куди їй дітися - без нас?

На пагорбах - височенні білі барила в чорних трикутних ковпаках, обертаючи схрещеними, немов руки на грудях наглядача, нежартівливо пласкими гратчастими махилами. Якщо придивитися до них - придивіться, будь ласка, раз уже я не один! – отже якщо придивитися, здасться, що ось-ось вони змахнуть цими своїми руками, стануть дибки, понесуться над нашими головами, на яких вітер сплутує волосся, немов плани й думки, промайнуть над смугастими червоно-жовтими ланами і перенесуться кудись, звідки, боюся, немає вороття.

Карткові будиночки нависли над урвищем. Або - нахмуреними бровами такого ж, як я, подорожнього, дивляться вдалину, не в змозі розгледіти те, чого так безнадійно хочеться. Ці білі окаті будиночки з безтурботно рудими дахами-веснянками ватагою, щоб не відстати один від одного, колись піднялися в гору, і слизька стежка їм не завадила. Потім зупинилися перепочити, та так і не набралися хоробрості спуститися назад. Або не знайшлося серед них сміливця.

А може, їм просто не захотілося: адже насилу піднявшись, уже навряд чи захочеш просто взяти та спуститися.

Сенс є у підйому. Звідки йому взятися у спускові?

Третя частина

Навчитися б не підганяти час! Навчитися б - ось шкода тільки, не вистачає часу на навчання...

Сонце на деякий час залишило мене в спокої. Мені не спалося – або думалося уві сні. Над головою розстелилася обвугліла після денної пожежі тканина з крихітними білими дірочками, формою схожими на знаки пунктуації, а кольором - на їх відсутність.

Можна продовжувати присвячувати цьому чорному рядну нескінченні, як воно саме, незліченні захоплені зізнання - в надії, що чорний колір поступиться місцем червоному і жовтому, наче інакше цього не відбудеться з волі того ж, начебто невідомого, художника...

Втім, можливо, без цих самих визнань і прохань рядно у мене над головою так і залишиться обвуглено чорним?

Що якщо спробувати не просити про це? Не просити - щовечора, не дякувати - щоранку?

Ні-ні, а раптом у мене вийде? Раптом червоне і жовте приходять лише завдяки цим моїм проханням? І подякам... Нашим - ми ж домовилися, що я не один. Прийдуть - а вітер, на зло їм і мені, буде люто й гордовито розмахувати своїми жорновоподібними велетенськими руками...

Гарчить, гаркає, розсерджений на весь світ вітер, розбійник з великої дороги. Як не зненавидіти його?

Не можна. Ненависть - привілей розбійників.

Чи зможу я перемогти зло?

Не все, хоча б - це?..

Четверта частина

Потрібно спробувати - нехай для того, щоб дізнатися, чи зміг.

Інакше - червоні та жовті смуги ніколи не з'являться з-під того, що розлилося над ними - чорного - не кольору навіть, і не світла тим більше, а - безглуздя.

Банального, чорного.

Інакше – дерева, що розпустилися, відбилися від рук, шелестітимуть мені навздогін свої навіть не прокльони - насмішки, перш ніж молотки і зовсім інші руки - не оці велетенські - приборкають їх і перетворюють на стільці, коромисла, бочки. Банальні, безбарвні.

У що іще? У лави, весла, галери... Що банально не заслужили кольору.

Я знищу зло - що користі намагатися покарати його?

Перемогти зло дано лише тому, хто зважився вирушити в дорогу. На це нелегко зважитися.

Зважився визнати зло - злом. Зважитися на це - незмірно важче.

Я вірю, впевнений, знаю - мені це вдасться. Мені та більше нікому, хоча звідусіль твердять, що в дорогу я нібито вирушив не сам. А хіба ж, мовляв, можливо бути не самому?

От тільки б не зайняти місце переможеного... Добро, що знищило зло, - хіба це не ще одне зло?

Ну добре, а якщо не знищило? Хіба це - добро?

Я підходив - і чим ближче до мети, тим далі залишалася невпевненість... Чи це була не мета? Можливо - засіб?

Не буду обманювати ані себе, ані тих незліченних багатьох, кому, як і мені, доведеться запитати у себе: що тут причина? що - наслідок?

Я вибрав причину. Я назвав зло злом, причину - причиною, хоча багатьом, все тим же незліченим багатьом, вона здається наслідком. І вони розсміються наді мною, звинуватять у всіх жахливих, незліченних, як вони самі, гріхах, а найголовніше - вони звинуватять мене у брехні. У банальній, пересічній, безбарвній. Та нехай і неабиякій - все одно - у брехні.

Але, якщо перефразувати не самих далеких сусідів, нав'язувана банальна правда є набагато брехливішою, ніж зроблена без примусу помилка. Чому ж вірити змушують - не просять, не пропонують, а саме змушують - саме в банальність? В чорну, безбарвну, не заслуговуючу на колір.

Чи не тому, що побоюються, як би її не прийняли за те, чим вона по суті є?

Епілог

Я зважився, і значить - мене не зупинити. Багато хто вже намагався, багато ще намагатимуться – ну і що ж?

Потрібні слова самі просилися до мене в руки, але правиця була зайнята, і я повторював всі слова, що приходили до мене, - про себе і вголос - тільки б не забути. І вони вдячно не забувались. Я міцно-міцно пов'язував їх одне з одним розділовими знаками, аби вони запам'ятовувалися мені - ще і ще краще.

Сонце, немов намагаючись зупинити мене, спалювало вщент нашу округу.

Поспішаючи, хапаючи пересохлими губами невидимі нікому, крім мене, коми, рисочки й крапки, що зв'язують слова в єдине ціле, поступаючись жадобі, з якою все одно не було сил боротися, - жадобі перемоги над злом, хоча б над цим, я - чи це був вітер? - зірвав з шиї моє вишукано пожмакане жабо, що мучило більше, ніж недописані аркуші паперу, які чекають на мене вдома, і кинувся в останній для цього зла бій.

Розлючений моєї хоробрістю вітер схопив мене величезним жирним жорном, підняв і кинув на жовті й червоні смуги, викладені польовими квітами, що давно розкрилися, немов підставлені руки.

Все, що йому залишалося – відкинути мене, викинути геть, закинути кудись, звідки, як він сподівався, я не зможу або не захочу перешкодити йому творити його пересічне зло.

Перемогти - було вище його сил.

Як і мені - перемогти його...

Час вирішив не поспішати, бо його ніхто не підганяв, і, стомлено дихаючи в такт моєму диханню, сів поруч зі мною на червоно-жовту лугову траву. І ми разом, не змовляючись, - та ні, звичайно ж, змовившись, - подивилися туди, де не переставав грізно розмахувати кулаками після бійки хтось, хто вміло прикинувся звичайнісіньким вітряком.

Мої супутники, втомлені від вимушеної битви, насилу видерлися - один на коня, інший - на ослика, і ми знову вирушили в дорогу.

А з гори з-під насуплених брів невтомно дивилися - ну, може, все ж таки трішечки втомлені - очі, не в змозі розгледіти те, чого так безнадійно хочеться.

Перший день

- Нічого не може бути огиднішим за час.

Він погодився, але вдав, що не знає, про що йдеться.

Як завжди, подав їй руку - сходинка була все ж таки висока. Але вона зістрибнула самостійно, а його рука повисла в повітрі, і здивоване запитання теж.

- Раніше ти не змушував мене приходити, - видихнула вона, як ніби знайома пташка хитнула гілку звичного дерева.

- Раніше ти відмовлялася, навіть не вислухавши пропозиції, - відповів він. - Втім, ти, як завжди, можеш піти. Просто ми, теж як завжди, не хочемо, щоб ти йшла. Та й потяг пішов - не розберу, давно чи нещодавно.

Вона знизала плечима - або підбадьорливо посміхнулася:

- Видніше тому, хто придумав цю прогулянку. Будемо хотіти, щоб мені не захотілося піти. Нам легко придумується, правда? Хоча те, що придумуєш ти, бідніше за вигадку та простіше за правду. Сподіваюся, мої картини вийдуть у мене краще, ніж у тебе - твої оповідання. Скажу тобі тільки, що згодна: відображення добре тоді, коли істотно відрізняється від оригіналу. Інакше краще просто дати оригіналу спокій. Спробуй не погодитися!

Вона розсміялася на останній фразі, немов ставлячи крапку в його власному оповіданні, замість того, щоб додати мазок до своєї далеко ще не завершеної картини. Йому хотілося в помсту поставити мазок у її картині, але не виходило: щоб втрутитися, потрібно бути хоча б трохи своїм, а чи можна розраховувати на таку милість?

- Пройдемося по нашому лезу - по цій нашій стежці, - примирливо запропонував він, знаючи, звичайно, всю недосконалість і вигаданість цього ключового займенника.

Тверда буква в її імені - твердіше найтвердішої відмови - запахла звуками і барвами грози, що невчасно збиралася вибухнути.

- Чому ж ти знову, не помічаючи, відштовхуєш простягнуту руку? - запитав він, зазвичай сподіваючись на відповідь, яка, хотілося, мала б виявитися простішою та зрозумілішою від запитання.

- Не роби болісних висновків, - відповіла вона, немов сама про щось запитуючи. - Я всього лише не встигла відмити руки від фарби. Потім якось покажу тобі, про що вона, ця моя картина. Я їх не забруднила, просто - не встигла змити фарбу.

Вулиця щулилася втомленими плечима тротуарів - або індиферентно потискувала ними.

Він подумав, що випадкова зустріч - немов подряпинка на пальці: і не хочеш, а натрапиш на щось хворим місцем, так що замислишся: а може, саме цього й бажав?

Йому хотілося розповісти все, що могло би пом'якшити тверду літеру в її імені. Особливо те, про що раніше нікому не розповідав, бо, можливо, - не було кому розповідати? Він сподівався, що вона запитає, як він справляється зі сміттям, бо навряд чи ж сміття немає зовсім? Що ж тут відповіси:

- Іноді сміття забивається між рядків, іноді доводить до майже смертельної втоми літери та слова. Весь рядок.. Папір чорніє, вицвітає, але це півбіді. Набагато гірше, якщо...

Вона зазвичай недослухали, або прослухала - теж зазвичай.

- У картині має бути якомога більше повітря, - сказала вона сама собі і, зрозуміло, йому. - Особливо допомагає теплий, я віддаю перевагу садовому.

Він як і раніше сподівався, що вона слухає, і заперечив:

- А мені - тільки холодний. І обов'язково - гірський. Втім, якщо повітря не буде гірським, то буде і не холодним зовсім, а всього лише вогким.

Додав, запевнюючи себе в тому, що вона все ж таки слухає:

- Але гори тільки заважали б.

Це був його улюблений день, перший.

Він зважився задуматися: чи такий вже він перший, якщо раніше були інші, які не менше претендують на це звання? Адже ж стежка почалася не в цей, нібито перший, день.

Або не розпочиналася зовсім? Виникла сама по собі - немов випадкова зустріч, і з тих неясних пір тягнеться незрозуміло звідки і невідомо куди.

Та й перший-то він - тільки на самому початку, ну хіба що до середини. А потім - ніби й не було його, настає, наступає, немов у наступ іде, інший. Зовсім інший, хоча, по суті, такий же.

Небо затріщало по невидимим швах. Вона звично перервала його:

- Не заганий себе в рамки. Тобі ще з початку нашої стежки відомо моє ставлення до рамок, в тому числі до обкладинок та всього подібного. Обкладинка нічим не відрізняється від рамки, згоден ти з цим чи ні.

- Головне - що саме є первинним, - не прагнучи сперечатися, а тим більше конфліктувати, відповів він. - Непервинне легко додається.

Небо стомлено розколювалося, як голова в кінці дня, нехай і першого.

- Знаєш, рамка, дай їй волю, виявиться первинною. Як невтомна старенька в старій черзі за молоком.

- Сміття між рядків - гірше за будь-які рамки, - все-таки взявся він захоплено сперечатися.

Вона замислилась і похитала головою, струшуючи з волосся перші краплі:

- Саме так. Є рамки в ширину і висоту, а є - в глибину. Ці гірші за прямокутні, бо їхні кути непомітні.

- Найболючіше ударяєшся хворим пальцем об непомітні кути, - підтвердив він. - Їх не помічаєш.

Небо не витримало, посипалося, немов набране у старовинній друкарні оповідання розсипалося всіма своїми літерами.

- А ти вже думав, що нашої зустрічі ніколи не буде.

- Я знаю, що є більш постійне за твоє постійне ніколи, - сказав він.

- Напевно, твоє непостійне "завжди"? - відповіла вона, навіть не думаючи посміхатися.

Спробував не помітити її усмішки.

Він знав, що постійнішою за сталість може бути - та й буває, чого вже там, - тільки мінливість. Хіба ж йому це не відомо? Чи не він чіпляється за цю свою непостійність, як маляр, що тягнеться пензликом до стелі, за ненадійну драбину.

- Знаєш, - він наполегливо повернув розмову на колишню тему, - обкладинка мені не загрожує: мої читачі ще не заслужили на множину. Точніше, на множину не заслуговую я. Ну, а ти зі своїми рамками впораєшся чи розправишся сама. Ти вмієш і те, й інше.

Вона розкрила парасольку, над собою і над ним.

- Твій головний недолік надто схожий на головну твою перевагу, - зауважила вона, і

небо розкотилося і зареготала (ло)твердою літерою. - У мене на картині ти не справляєш враження людини, яка вважає, що до курки і яйця звідкись узявся півень. Так що не лінуйся, збери розсипані букви і вимети неминуче сміття. І будь упевнений в тому, що твоє оповідання отримає найвищу оцінку - не буде надруковане. Я бажаю тобі цього. Бажаю тобі також не забути, що похвала і лайка нічим не відрізняються одне від одного, хіба що арифметичним знаком. Але знак сам по собі не має значення.

Вона пішла - можливо, писати картину - скажімо, про подряпинку на пальці.

А парасолька залишилася. Вона закривала від літер, що не припиняли сипатися, бо не витримують підвішеного стану, від трикрапок, двокрапок, точок з комою, які тільки й роблять, що розсипаються на крапки і коми. Парасолька була альтернативою обкладинці, але не вміла заважати, хіба що на вітрі її важко було втримати в руках, не дозволити полетіти.

А внизу, під ногами, стежка набрякала, ставала неслухняно слизькою, йшла і йшла геть від поїзда, що кудись поїхав, і здається, нікуди не вела. Його улюблений перший день і слизька стежка йшли і проходили порізно, їх об'єднувала тільки залишена йому парасолька.

Пробираючись по стежці, він ковзав і думав, що допише оповідання, але хто йому натомість скаже правду?

Яке значення має знак? Він не знав відповіді, але йому хотілося сподіватися, що знає.

Хмари різношеними капцями і дірковими шкарпетками заповнили небо, немов комірчину або старенькі антресолі. Він боявся повернутися, поставити парасольку в куток, - розсміявся, бо вже давно нікого в куток не ставив, - і заходився - поки що подумки - збирати літери в слова.

Запитував себе: "Чому?" Вона сказала б:

«Не тікай від відповіді!»

Але вона пішла, і відповідь заплуталася в її мокрому волоссі.

Він відповів би:

«Я не від відповіді, я - від запитання».

А від чого пішла вона?

Найважче йому було - почати оповідання.

«Навіть коли воно уже засіло у твоїй пам'яті, - сказав би, все ж таки ставлячи парасольку в куток, - неможливо зважитися почати переносити його на папір. Воно виривається, немов ця твоя парасолька».

Вона промовчала б, дозволяючи йому продовжити.

«Спочатку, - продовжив би він, - бракувало слів. Потім вистачало мовчання. А потім - в якій із днів? у перший? в якийсь із інших? - потім стало недостатньо ні того, ні іншого».

Він притулить парасольку до стіни і ненадовго - треба постаратися, щоб ненадовго, - замислиться: хто йому скаже правду?

А хто взагалі каже йому правду? Дзеркало? Фотографія?

Вони висять на стіні поряд, мирно, але хтось із них - бреше. Він знав відповідь, та хотілося сподіватися, що не знає.

Навіть почати оповідання було легше, ніж - не знати.

- У тебе пальці у фарбі, ось чому кожного разу прибираєш руку? - запитав він, розуміючи, що хіба ж можна забруднитися тим, що є чистим.

В її саду було тепло. Вона додала останні штрихи до картини без рамки, і він одразу ж подивився під ноги: там, втоптаний в брудну стежку, лежав перший день.

- Так, - погодився він і не зміг не показати цього. І руку не подати - не зміг: вагонна сходинка була висока. - Ти маєш рацію...

Ти маєш рацію, - погодився він, ще і ще раз подумавши. – Нічого. Навіть його відсутність.

Соняшники

Погадаємо...

Зі слухняною упевненістю черепахова бруківка вела нас до мого кафе, - поки ще тільки мого.

Ми йшли зовсім не кваплячись, майже черепашачими кроками, адже моєму кафе ще тільки належало з'явитися. Пробитися жовто-оранжевим світлом - і тоді, можливо, воно так сподобається, що його побудують. І викладуть черепахову бруківку, щоб до кафе хотілося прийти.

Просто на бруківці поставлять літні круглі столики. І дозволять приносити з собою свічку з таким же помаранчевим полум'ям, і в цей пізній - або, може, ранній час за столиком буде не тільки світло, а й звично - принаймні, нам з нею.

Вона ревниво зауважила - мені дуже хотілося, щоб ревниво - тому вона ревниво зауважила:

- Ти тримаєш свічку так дбайливо, як ніколи не тримав мою руку... Швидше за все, це тому, що вважав, ніби від моєї руки не можна обпектися. Так ось: щоб не обпектися,

старайся думати не про свічку, а про те, де її поставиш. Про те, кому вона призначена. Бо твоя свічка призначена хоча б комусь?

Однією рукою я тримав її за руку і все одно побоювався, що свічка зненацька обпече мені другу. І старанно робив все можливе, аби кафе таки з'явилося під цим відкритим небом, тому і не відповів на її, як завжди, риторичне запитання.

У цьому відкрите небо, що чимось нагадує таке ж - кимось, мені не відомим, - відкрите море, полетіли з розставлених на черепаховій бруківці столиків неслухняні білосніжні тарілки й блюдечка. А можливо, вони першовідкривачами прилетіли сюди давним-давно і розташувалися на столиках у безладді, що колись заспокоювало нас із нею... Як сніжинки на голову, так?

- За який столик ми сядемо сьогодні? - невпевнено запитав я.

І запобігливо перебив сам себе:

- Ти ж хочеш, щоб ми з тобою сіли за столик в моєму кафе?.. Ні-ні, в нашому, зрозуміло.

Вона відповіла, як завжди, не відповідаючи:

- Ти вже - все ще - впевнений, що мені цього захочеться?

Ревнощі не повністю пройшли, це було приємно, пульс у мене злетів літаючою тарілкою, і я невпевнено кивнув:

- Коли ми з тобою були впевнені, ми мовчки сідали, не добираючи, і замовляли каву, без цукру. Вибирають ті, хто не впевнений.

Вона відповіла - замовила каву без цукру.

Я поставив свою свічку посередині столика, але свічка не допомагала - навколо було достатньо оранжевого світла.

Офіціантка принесла каву і поставила її на безнадійно білосніжне блюдце.

- Ну, а в тому, що заслужив цей шалик і цей капелюх, ти впевнений? - надпила вона каву і запитала, як і раніше, як тоді, не боячись обпектись. З нас двох цього боявся, як виявилось, тільки я.

Я розмотав шарф, професійно обмотаний навколо шиї, поклав його поруч зі своїм не менше професійним капелюхом.

Що може бути простіше, ніж відповісти на запитання, яке ставиш собі кожен день:

- Якщо я раптом буду впевнений в цьому, шарф доведеться повернути. І капелюх теж... Моя впевненість завадила б жовто-помаранчевому світлу залити черепахову бруківку.

Що може бути складніше, ніж відповісти на запитання, яке сам собі ставиш по кілька разів на день?

Між нами щось безшумно шаруділо, я вслухався, намагаючись вловити нечутні звуки, але повністю вслухатися не виходило.

- Ти забув, що я теж тут? - сказала чи запитала вона. - Ти не сам за нашим столиком.

Додала:

- Погадаємо?

Вона, здається, помилялася: з нею я був, як і раніше, не менше на самоті, ніж без неї.

Навіть, здається, більше...

Кава здалася їй солодкою. Принаймні, вона скривилася:

- Ти не сам тільки тоді, коли ти - сам.

І, щоб не виглядати ревнивою, перевела розмову на зовсім інше - так впевнено, як

ніби це була не розмова, а черепащачі стрілки годинника:

- Наше? Слухай, а ти подумав про відвідувачів, коли замислював це кафе?

Вона поклати гарячі - всього лише від кавової чашки - пальці на мою руку, немов хотіла переконатися, що пульс у мене все такий же прискорений, як тоді, коли стрілки не підводили нас, а ми, не усвідомлюючи цього, поспішали підводити їх.

- Я занадто високої думки про відвідувачів, щоб думати про них тоді, коли щось для них вигадую. Наприклад - кафе, що виникло казна-звідки і невідомо чому, немов помаранчеве світло пролилося невідомо звідки і залило столики, недбало розставлені на черепаховій бруківці. Приміром, тарілки, що літають у небі, повисли в ньому - в цій мною ж придуманій, вишукано темній репродукції, яку неможливо відрізнити від невідомого, невидимого оригіналу. Від оригіналу, який нагадує тобі ковпак всезнаючого і всемогутнього факіра, ба більше – обізнаного з головних таємниць Звіздаря.

Вона прислухалася - напевно, теж намагалася розгадати шелест, що розділяє нас.

- Я занадто високої думки про них, щоб, придумуючи моє кафе, думати про тих, - говорив я, вже не звертаючи уваги на звук, що не підкорявся розумінню, - про тих, хто сяде за ці столики, замовить каву без цукру, спробує тримати свою руку на чіємусь прискореному пульсі. Але як би голосно цей пульс не бився, вони - ви - ти - не почуєте його за шелестом власного голосу. Ваш голос буде шелестіти, заважаючи почути все інше...

Я перевів дух і продовжив:

- Якби я думав про них, у мене не залишилося б фантазії на все інше... А їх - вас і тебе - цікавить саме інше - ти згодна? Інакше навіщо я вам?

Подумавши, я уточнив, намагаючись зробити це не надто наполегливо:

- І все ж - навіщо?

Вона посміхнулася, допиваючи каву, і знову запропонувала, або тепер уже більше ніж поцікавилася:

- Погадаємо?

Я похитав головою: чи варто гадати про результат, якщо він уже відомий, хоча ми про нього лише здогадуємося? А якщо й не здогадуємося - тим більше: чи варто гадати? Чи додасть нам знання впевненості?

Нас як і раніше поділяв все той же нечутний шелест. Тому довелося уточнити:

- Та й чи хочемо ми цього? Я маю на увазі не тільки результат, а й знання про нього.

Офіціантка прибирала зі столиків тарілки й блюдця, що виявилися цілком буденними. І горнятка, в яких зовсім не виявилось гущі - а ми ж думали...

Точніше кажучи, так думала вона.

Звіздар пішов - не дорахував своїх тарілок у небі і недорахувавшись їх на столиках. Разом з ним пішов факір, який не встиг або не спромігся здивувати чудесами, яких ми від нього очікували.

Чи не від нього? Авторство нас не цікавило.

І вона теж пішла - разом з ними, або за ними слідом, і шурхіт, що розділював нас за столиком зник разом з нею, Прошелестів по черепаховій бруківці, немов спідниця, що вийшла з моди. Немов скатертина, яку прибирають зі столу. Немов пульсуючий пензель, що повільно і невпевнено рухається по полотну.

Чи можна бути до кінця впевненим?

До кінця - поки не проб'є ранковий час на годиннику, що раптом заквапився і побіг уперед - скільки не підводь стрілки.

До кінця - поки не проб'ється - поки не проллється - задумане світло.

Та чи можна бути впевненим після того? Звідки взяти, крім усього іншого, ще й впевненість? Звідки набратися сміливості і нерозсудливості - бути впевненим? Переконувати себе в тому, що - упевнений...

Все, що мені залишалося після фіолетово-помаранчевої ночі - це залишити визрілий задум на бруківці і не заважати сяйву затопити нічну терасу. Мені не вдавалося і не хотілося думати про відвідувачів: занадто багато рятівного жовто-гарячого світла вилилося на мене. Як добре, що воно не підводить.

- Піду, - прошепестіли її слова - уже не ревниво, а тільки втомлено. - Нелегка була ніч, для нас обох.

Я посміхнувся:

- Для нас? ..

І вже не посміхаючись навіть про себе, запропонував - мабуть, мої слова точно так само прошепестіли для неї:

- Можна тебе проводити?

Йдучи, вона втомлено заперечила, не здивувавшись пропозицією:

- А ти знаєш дорогу? Ти ж відмовився гадати...

Я професійно обмотав шию шарфом, не менш професійно насунув капелюха - що б я робив, якби довелося їх повернути...

Все, що, крім них, у мене залишилося на світло-блакитний ранок, коли я вирішив, що нарешті час уже розвиднитись, а свічка стала марною, - все, що в мене залишилося - це блюдце, на якому, позначилася облямівка кольору посвітлілого факірського ковпака.

І ще залишився - опік.

Невеликий, але болючий для нас обох.

Напевно, від її пальців.

Прокляття простих запитань

Тінь відкинула безтілесну думку відокремити нас один від одного і, махнувши на нас байдужою, а значить, безсилою рукою-рукавом, поспішила геть услід за близькими зірками, які зробили свою справу та пішли відпочивати.

Ми прийшли заздалегідь. Спочатку вона, звичайно, а потім уже я.

- Раніше завжди краще, так? - запитав я, задоволений тим, що, здається, не спізнився.

Вона відповіла - як завжди, чи то прямо, чи то ухильно. Але вичерпно, теж як завжди, і тому хотілося все питати й питати, і було так багато про що запитати.

Розсміялася:

- Це складне запитання. Настільки складне, що на нього зовсім нескладно відповісти.

Водій не перевіряв квитків, просто впускав усіх підряд, стежачи, щоб усім вистачило місця. І місця, як не дивно, вистачало. Він не вимовляв строгих банальностей на кшталт "Автобус не гумовий" або "Пред'явіть квитки для перевірки". Місць на подив вистачало, а єдиним потрібним квитком було бажання вирушити.

Я не помітив - але цього відразу й не помітиш - як біля мене виявилось автобусне вікно.

- Тут зручно, правда? - запитала вона, вкриваючи мені ноги пледом.

Спочатку відповісти було нелегко, надто цікаво було дивитися у вікно. Вона посміхалася, дивлячись туди ж, куди дивився я. Або на мене - я й не помітив, куди саме. Був грудень. Мороз не заважав теплу. І рік готовий був початися, новий і теплий, як наш автобус.

- Допоможи мені, будь ласка. Дай відповідь на просте запитання.

Запитання - не тільки моє, звичайно, але й моє теж - лилося в автобусне віконце вічно прохолодним газованийм струмком ранкового світла.

Наш просторий, теплий автобус намагався здаватися завантаженим - пасажирями, обов'язками. Але я починав розуміти, що він самотній - і на станціях, і між ними, коли справляє враження зануреного у свої думки. Можливо, йому не давало спокою те ж запитання, що й мені?

Що і нам.

Мабуть особливо самотньо йому було без нас, коли не випадав денний рейс.

Та й з нами теж, адже ми були зайняті собою, майже не звертаючи на нього уваги.

Вусатий автовокзальний годинник втомився поспішати. Зупинився, переводячи дух. А наші, наручні, жодним чином не приручаються, не стають не просто наручними, а ручними. Одна зі стрілок метушливо торохтить, намагаючись прислужитися незрозуміло кому, дві інші мудро мовчать, але справу свою роблять справно.

Справний годинник-наручник зглянувся нарешті, дозволив відправлення. Мені вдалося увійти сюди двічі, в цей автобус, який пахне закінченням грудня і, незважаючи на дату, прочинив мені віконце.

Я відкрив блокнот, перегорнув сторінки. Кожна була поцяткована, забризкана головним моїм запитанням. Моїм і нашим.

Що користі в блокноті, якщо в ньому немає відповіді? Блокнот потрібен для того, щоб записати і зберегти в ньому відповідь. Як і навіщо мені прийшло в голову зберігати запитання? Навіщо чи від кого я їх зберігаю?

Вона закуталась у шаль. Так, напевно, втомлена дорога могла б укутатися в ніч, згорнутися калачиком, задрімати ненадовго.

Вона була, як завжди, поруч: моє сидіння - біля вікна, її - мені там, як вона вирішила, було б незручно - в проході.

Посміхнулася мені і сказала - відповідаючи або запитуючи:

- Навряд чи мені вдасться відповісти на таке просте запитання. Точніше кажучи - найпростіше. У простих запитань, тим більше у найпростішого з них, немає гідної відповіді. Такої ж простої, як запитання.

Подорожувати в автобусі краще вранці, коли все найгірше - позаду. Це ж не поїзд, це - автобус. У поїзді, як мені стало зрозуміло, найзатишніше вночі: тоді не помітиш нічого такого, від чого потім хочеться відпочити в ранковому, денному, далекому від вечірніх турбот автобусі.

Ось і сонце з'явилося, з пилу, з жару, з пронизливо синьої сковороди, що пашить ранковим здоров'ям. Не встигли сісти, як грудень розтанув на початку літа. Цього ніхто не міг передбачити, ми могли собі дозволити тільки сподіватися. Справджений прогноз - не більше ніж наївна помилка провісника. Це вона мені пояснила.

- Нехай все буде так, як хочеться нам, - посміхнулася вона. - Випадково і по-своєму.

І значить - по-нашому.

Водій, здається, почув її, бо посміхнувся нам у дзеркальце, і знову зосередився на дорозі.

Автобусне вікно майнуло повз яблуневі гаї. Автобус промайнув повз нього майже непомітно, і ніхто за віконцем не прислухався до майже нечутного шелестіння автобусних коліс.

На зупинках люди товпилися біля автовокзальної каси, потім бігли до автобуса, поспішаючи, штовхаючись, піднімаючи квитки, як військові штандарти. А в автобусі, хоча і не гумовому, місць було більш ніж достатньо.

- Єдине, чого варто боятися, - сказала вона, - втім, не боятися навіть, а розумно побоюватися, - це натовп. Радісний, обурений, суворо мовчазний, бадьоро вигукуючий або суворо покрикуєчий - між ними немає істотних відмінностей. Радісний нітрохи не менш небезпечний, ніж обурений. Один захоплено підкидає, інший повчально упускає, - в результаті все одно опинишся на землі.

- Може, все-таки впіймають, - посміхнувся я.

- Підкидаючи, натовп мріє тільки про одне: упустити. А якщо й захоче впіймати - то лише для того, щоб нагадати, що без нього ти б упав. Але не потрібно звинувачувати натовп, винен тільки той, хто приєднався до нього.

Вкринаючи мені коліна пледом, вона додала:

- Натовп є знеболювально та полегшувально притягальним. Але дурістю в ньому ніхто не страждає. У всякому разі, там ніхто не страждає через наявність дурості. Натовп - вічний. Принаймні, старший за тих, з кого він складається.

- Чому ж так? - запитав я сам у себе.

Яке просте запитання - лише одне нехитре слово. Що тут складного, в цьому "чому?". Чи ризикне хтось відповісти? Хоча б - спробувати дати відповідь?

Автобус ненадовго майже потонував у майже нескінченному тунелі. Але тунель, на щастя, закінчився, і автобус зловив світло, як потопаючий - повітря або соломинку.

Долетівши до роздоріжжя, він, нетерпляче граючи м'язами добре накачаних коліс, поступився дорогою нічному, захеканому товарному потягу.

Більше за все на світі захотілося заперечити, навіть блокнот сам собою закрився.

- Суперечка, - зауважила вона, - безглузда так само, як спроба довести свою правоту.

- Але ж у суперечці, - все ж спробував я заперечити, - народжується істина.

- Як людина, яка має практичний досвід народжування, - розсміялася вона, - стверджую: пологи проходять інакше і дають принципово інший результат.

Вона сміялася навіть не очима, а віями.

За автобусним вікном відлітало від нас поле, одне-єдине у своєму роді, засіяне ягодами, немов обличчя - веснянками. На ягоди перетворювалися всі квіточки, що колись пообіцяли перетворитися і ось тепер виконували обіцянку. І всі разом - радісно переливалися всіма кольорами веселки через край, за обрій. Хіба що малинові тихо подзвонювали своїм невгамовним малиновим дзвоном.

Водій добре знав свою справу. Автобус летів вільно і легковажно, іноді зупиняючись і відкриваючи двері...

Немов важкі ляпаси в підставлену щоку, щось розлоге, набрякле від вчорашнього дощу, намагаючись, напевно, забризкати блокнотні сторінки, почало колошматити в автобусне вікно, яке вона мені дбайливо прикрила.

А їй - раптом потрібно було взяти і піти, залишивши мене на сидінні біля віконця, а мені - безнадійно просте запитання, на яке, здається, немає гідної відповіді... Або є, але вона, так само дбайливо, забрала його з собою, сподіваючись, що воно перестане докучати мені, не буде більше витріщатися на мене з кожної сторінки блокнота?

Пізнишало...

- Напевно, я могла б відповісти, але пізно вже... Поживеш - побачиш. А поки - розкрий блокнот, так само, як колись розплющив очі. Відкрий його і прислухайся. Я знаю і буду знати: зараз ти намагаєшся почути першу фразу. І останню: остання тобі завжди дається важче за інші. Але ж дається. Можливо - тому?

Я похитав головою, підкоряючись:

- Трохи лячно. Знову відкрив його, і знову - боюся потонути в словах... А потонути було б соромно. Мені - за себе, тобі - за мене...

Вона зітхнула - напевно, так, як колись, коли я все ніяк не заспокоювався. Або як потім, коли заспокоїтися - знову з моєї, тільки зараз зрозумілої вини - не вдавалося їй.

- Мені здається... - вона не сумнівалася, але не хотіла нав'язувати свою впевненість, - мені здається, що в словах потоне тільки той, у кого в них, у цих словах, немає рятівного слова. Між словом і словами не існує нічого спільного, навіть зовні...

Вона подумала:

- Час виходити, ще потрібно встигнути на поїзд... Але якщо ти боїшся сорому, мені за тебе не соромно, і соромно не буде. Найжахливіша ганьба - та, якої не усвідомлюєш: у ній неможливо покаятися.

За автобусним віконцем яблуко смішно і безтурботно впало недалеко від яблуні.

- Знаєш, - сказав я. - Мені не вдається розкаятися вже так давно...

Навколо - по обидва боки автобусного вікна - безнадійно і безмовно пахло липнем і шкіряними автобусними сидіннями.

Ними чомусь більше не пахне. Хто ризикне відповісти - чому?

- Таке вже покаяння, - шепнула вона мені на вухо, встаючи зі свого сидіння.

Мені так хотілося це почути... Обов'язково - від неї. І щоб прозвучало саме так - не заспокійливо, а твердо, навіть наполегливо.

- Хто виходить? - запитав водій.

Йому не відповіли, виходили мовчки, не плануючи заздалегідь. Стало пізно, от і виходили. Поспішно, неквапливо, насвистуючи, крекчучи, в тісних шовках боргів. Не встигнувши відповісти. Іноді - навіть запитати.

Я залишився сидіти поруч із заздалегідь зайнятим віконцем, а місце поруч тепер було порожнє...

У мене було - і залишилося зі мною - таке важливе запитання. Було і залишилося - запитання, на які немає відповіді, не зникають.

Вона пішла так невчасно.

Втім, коли було б вчасно? Може, відповідь водій? Можливо, для нього це питання виявиться не занадто простим?

Але ні - водій зайнятий дорогою. Посміхнувся у дзеркальце - тепер уже не нам, а мені, - і знову дивиться вперед. Що він там бачить?

Кому ж сказати, що моє запитання - простіше не буває? Ось воно, в моєму блокноті: на кожній сторінці, в кожному рядку. У кожному слові, серед яких, сподіваюся і боюся повірити, є, не загубилося те саме... Як людина, яка не загубилася в натовпі. Якщо в натовпі, - сказала б вона, - можна не загубитися.

Моє запитання крутиться на язиці, крутиться білкою в колесі.
Боюся ставити його вголос.
Не впевнений, що хтось ризикне відповісти. Не впевнений, що на моє запитання,
таке для мене, виявляється, складне, не накладено прокляття простого.
Простіше за моє запитання немає нічого, правда?
Вона мовчить...
Двері автобуса відкрилися, випускаючи одних і впускаючи інших.
Вона мовчить...
Значить, мені тепер навряд чи хтось відповість.

Харків, грудень 1951 р.

Харків, липень 1983 р.

Монреаль, грудень 2009 р.

За море

Чомусь зовсім не втомлююсь дертися.
Вище, вище... Здається - вище...
Самі собою збираються всі мої сріблясті, солодкі з кислинкою, соковиті, зовсім
свіжі ягоди, яких немає ніде більше, на всьому світі.

Здається - ніде...

Їх нескінченно, незліченно багато, від них світло: вночі як вдень, удень - як вранці...

Чим вище, тим, виявляється, легше. Не простіше, де вже там, - а просто легше.

Тому, напевно, що чим більше повітря, тим більше його хочеться, і тим більше залишається. Цього повітря немає внизу - або мені вже здається, що воно залишилось тільки тут, ось я і деруся світ за очі, і не можу, та й не хочу зупинитися... І збираю, збираю свої - мої ж! - сріблясті ягоди, і чим більше їх назбирається, тим сильніше хочеться, щоб їх було ще, ще більше.

Щоб не закінчилися.

А казали, що буде навпаки, що від повітря запаморочиться голова, що відчую себе невідьником, бранцем, що захочеться не повітря, а стрімголов спуститися.

Та ні ж, цього мені не говорили. Всі, хто чекає мене за морем, якщо зможу, зумію перебратися через море, - всі, хто чекає мене, біля самої води, що залишає сліди солі та йоду на гальці, - всі вони переконували мене, що чим вище, тим буде легше - не відразу, але буде. Ніхто не обіцяв, що простіше. Казали, що буде навіть складніше, зате легше - майже напевно.

Якби не повітря, мені б не витримати цю недосяжну, незбагненну складність, не зібрати стільки сріблястих ягід. І якби не мої ягоди - не дихалося б так жадібно.

Але головне - якби не вони. Ті, що чекають мене біля самісінького краю цього об'єднуючого нас моря, в незапам'ятні часи наплакане кимось нескінченно невтішним - або нестримно щасливим. Моря, що на моє прохання збирає їх усіх до себе, так само, як я збираю свої ягоди. Моря, що перебирає численні чотки-камінчики на безкрайньому березі безкрайнього по суті моря.

Щоб не дарма прийшли вони на берег, щоб ми зустрілися, і щоб їм не перехотілося приходити, як мені не перестає хотітися збирати ягоди. Найголовніша, єдина моя трудність - не дивитися вниз, не побачити їх завчасно.

Навіть не захотіти побачити.

Робити те, що я роблю, збирати сріблясті ягоди - не для них, а для одного лише себе, і тільки тоді мені вдається зібрати - і ягоди, і всіх, хто чекає мене на березі, і тоді ягоди мої будуть зібрані не для мене, а лише - для них.

Забути, що кожен і кожна, хто чекають, втомлено переступають з ноги на ногу на піддатливій гальці. Сподіватися, що мій свіжопофарбований човен витримає і мене, свого керманича, і мій їм подарунок, і не піде під воду, і не сяде на мілину.

Єдина, вічна трудність - привезти їм мої - зібрані для них - сріблясті ягоди...

Як добре, що повітря хочеться все сильніше і більше, і голова не паморочиться, як паморочилась би, якби я сидів на моєму вчасно залишеному березі.

І мені здається - здається? - що я зовсім і не деруся, а нікуди не поспішаючи йду по рівненькому берегу, і галька шарудить під ногами, і морська вода грайливо дражниться, і неможливо піти від неї, та й не хочеться, і морське повітря не відрізняється від гірського, а я вже думав, що внизу його зовсім не залишилося...

І тут, у дражливої води, зберемося всі ми - і нескінченно безутішні, і нестримно щасливі, а зібравшись, замість невизначено-безособового "вони" постанемо особистим і особистісним "ми". І будемо терпляче, скільки доведеться, скільки дано - чекати на свіжопофарбований човен, який витримає і свого керманича, і його подарунок нам усім.

Не сяде на мілину, не потоне.

Я побачу їх здалеку, роздивлюсь усі обличчя, впізнаю кожне з них, навіть якщо

побачу вперше, - це ж тільки обличчям до обличчя їх не побачити, а на цій шаленій відстані в невідомо скільки морських років і світлових миль, що розділяє, але не в змозі розділити нас, ми всі - як на чийсь долоні.

Якщо просто йти, або тільки штовхати камінь - от тоді було б важко. Але ж я - роблю те, навіщо ми всі зібралися біля веселої, кимось колись підсоленої води, навіщо вони чекають мій човен, навіщо чекають мене. І мені дуже легко збирати сріблясті ягоди, кислуваті, трішечки солодкі, такі ж, як ця вода, необхідні - тільки мені, тільки нам.

Іноді я думаю: якби не вони, чи продовжував би я дертися? Чи збирав би мої ягоди, нікому більше не потрібні?

Ось назбирав повний човен ягід, підняв вітрило і вирушив до них, адже вони чекають. Чекаємо, переступаючи з ноги на ногу, і галька соковитим яблуком хрумтить під ногами. Мені здалеку вони ще не були видні, і човен я поки не бачу, і не знаю, чи дочекаюся. І чи допливу, не знаю. Вдивляємося, прислуховуємося, але поки ще не бачимо...

Піді мною і навколо - синьо-зелена нескінченність, немов бездонний ківш перекинувся і пролив її, і наповнив таку ж бездонну, як і він, чашу, з якої і хотілося б напиться, та сіль не дозволить втамувати спрагу, тим більше тому, хто спробував холодного гірського повітря і все ніяк до кінця не нап'ється.

І ще навколо - чудернацькі гребінці – чудернацькі тому, що не червоні, як годиться, і тому, що які ж кучері розчешеш такими гребінцями, і скільки ж потрібно голів, щоб на кожну - по гребінцю?

Та ось закінчується нескінченність, ніби й не починалася зовсім, або ніби це і не вона була. Закінчується, як зубний біль: коли болить, здається, що не буде йому кінця і не мене він ніколи, а закінчиться - смієшся і думаєш: невже боліло?

Я побачив людей, які чекають на мене біля води, що мацає, намацує, перебирає гальку, немов пальці перебирають чотки, і човен побачив, що поспішає до нас під вітрилом, яке напружилось на холодному гірському вітрі.

Ми побачили один одного, і, як зазвичай, шлях один до одного нам перегородив дредноут, що нагадує сторожову собаку, яка вийшла з будки, почувши чийсь чужі кроки. Капітан дредноута стояв на капітанському містку, як стояв би герой старих фільмів, але над головою у нього майорів, суворо дивлячись одночасно на мене і на всіх нас, великий, капітанський невеселий Роджер.

- Вхід закрито, - сказав капітан голосом невеселого стягу.

Темніло.

Галька зашелестіла під нашими численними ногами, і стяг-капітан, перебиваючи шелест, що поступово перетворювався на ремствування, уточнив:

- Вхід був і буде закритий.

І не залишив сумнівів, немов камінця на камінці:

- Те, що ви привезли, не потрібно нікому, крім них.

Мені та їм важко було заперечити. Нескладно, але важко. Я витратив всі сили на пошук сріблястих ягід, а ті, що чекають, - на очікування нашої зустрічі.

Старші помічники капітана, невеселі. як стяг, додали ще суворіше:

- Нікому, крім них. А вони – нічого не важать.

- Авжеж, - додав капітан суворо і задоволено. - Нагадаю: важать лише ті, хто зважає. А ми, зважаючи на ситуацію, що склалася, не вважаємо за потрібно затримувати вас.

Вітрило на моєму човні нахилилося, хоча холодний гірський вітер дув щосили, намагаючись підняти йому настрій.

Знову, як завжди, стало зовсім темно. Далекий сріблястий, як мої ягоди, ківш помахав мені ведмежою лапою, але все ж вітально, а не прощально.

Повз нас пропливали і причалювали човни, катери, баржі та пароплави, яких ми начебто не чекали, але раз вже більше не було кого чекати, доводилося намагатися чекати їх.

- Вам буде важко везти весь ваш вантаж назад, - порадив мені невеселий капітан. - Вважаємо, що краще добиратися назад без нього.

У солоній воді мої ягоди збережуться довго. Вони відчують себе тут як риба у воді.

Та й що їм зробиться, адже вони стійкі, принесені з високої - спробуй видертися - гори.

І хоча було темно, ми бачили, що скинуті в почорніле море сріблясті літери складаються в слова і фрази і тягнуться сріблястою доріжкою до людей, що чекають, стомлено переминаються з ноги на ногу на березі. Може, для капітанів вони й нічого не важать, але їх – незліченно багато.

А потім, вранці, під сонячним світлом, біло-чорний негатив сам собою проявиться - і тоді віддрукуються чорним на білому вже не просто літери, а зібрані мною для себе - і для них - фрази, сторінки, глави.

Можливо, це буде не наступного ранку, або колись після нього, але ж без ранку не обійдеться.

І тому мені легко дертися на гору, збирати сріблясті ягоди і складати їх у нові слова і нові фрази.

Привозити їх у човні й кидати за борт, щоб вони на ранок виявлялися чорними літерами на білому просолоеному папері.

І тягнулися до тих, хто, не звертаючи уваги на катери, баржі і пароплави, дочекався мого човна на березі, що хрустить і хрустить, немов свіже яблуко.

ОКЕАН ОБРАЗІВ

«Про оповідання не можна з певністю сказати, про що воно. Інакше це не оповідання. Не краще й не гірше - просто не оповідання, як би воно не намагалося ним прикинутися. Лише замкова щілина, до якої підходить будь-який ключ».

Невипадково саме цією цитатою з оповідання Михайла Блехмана «Стукіт» я розпочинаю свою передмову. Адже усім нам – і авторам, і читачам – нерідко доводиться чути доволі банальне: «А про що ця книга?». Запитання, на яке зазвичай важко відповісти кількома словами.

З Михайлом Блехманом я познайомилася років п'ять тому. Одного разу отримала від нього листа з оповіданням. Воно мені дуже сподобалося, і я написала про це автору. Відтоді почалася наша літературна дружба й співпраця.

Михайло Блехман народився в Харкові, але з 1998 року мешкає з родиною в Канаді. За фахом – лінгвіст, філолог, перекладач. Пише трьома мовами – російською, українською та англійською. Збірка оповідань «Час збирати метафори» - його перша україномовна книга. Присвячена Україні, за яку автор вболіває всім своїм серцем.

До збірки увійшло понад три десятки оповідань, написаних в різні роки й у різних куточках світу. На перший погляд, ця проза може видатися дещо незвичною. Такі собі поетичні етюди, настрої, алюзії, спалахи пам'яті, описані надзвичайно метафоричною мовою. Тут ви майже не знайдете прозорих сюжетів, класичних описів зовнішності персонажів, природи, побуту. За винятком хіба що двох фейлетонів («Хай живе!» та «Салун»), які вирізняються більш-менш реалістичною манерою викладу. В решті ж оповідань дія відбувається поза реальним часом і простором, а точніше – в окремо взятому мікрокосмі людської душі, приреченої на самотність та одвічний пошук себе.

І якби мені довелося кількома словами відповісти на запитання «Про що ця книга?», то я, певно, сказала б так: **про душу митця**.

Чи не в кожному оповіданні збірки присутній співрозмовник оповідача, з яким той полемізує, радиться, згадує минуле, намагається відгадати майбутнє, але найчастіше – шукає нових тем і образів для своїх творів. Іноді цей співрозмовник – цілком реальний: товариш, колега, випадковий знайомий, кохана жінка, але нерідко – уявний, вигаданий. Іноді ж це – своєрідний творчий перегук із відомими світовими поетами, режисерами, художниками, композиторами, як, скажімо, в оповіданні «*Мольберт*» або «*Безперервність*», де навіть стоїть досить незвична присвята: «*Моєму найкращому другові Хуліо, з яким ми незнайомі...*». Це Хуліо Кортасар, видатний аргентинський письменник, один з духовних учителів Михайла Блехмана. Деякі оповідання написані від імені жінки, а то й десятирічної дівчинки («*Свічки*»).

Назва книги цілком відповідає її змісту. Митець виходить на полювання, усамітнюється серед розкішної природи й чатує на нові метафори. Тим часом метафори самі впольовують митця, захоплюють його в полон, породжуючи нову хвилю творчості. Несподівано розмивається межа між прозою, поезією, живописом, музикою, образи переливаються барвами, звучать тисячами звуків, течуть живими словесними потоками. Лише в такі миті творчого одкровення митець забуває про свою самотність, яку найгостріше відчуває у натовпі, серед інших людей.

Майже в кожному оповіданні збірки присутні образи води. Це може бути озеро, річка, море, океан. Вода як символ плинності часу, нескінченності буття, безмежжя творчої уяви, а іноді – просто «*бездонна водойма прісних слів, що ми їх роздратовано шпурляємо один в одного*» («*Потім*»). Зрештою, «*всі вогні - все одно вогонь, це вода завжди різна, річки не схожі не тільки на моря й озера, але й одна на іншу*» («*Стукім*»). Зустрічаємо тут і образи інших стихій природи, що їх так люблять оспівувати поети – вітру, дощу і, звісно ж, сонця, яке «*вийшло в люди і глевким круглим шматочком тіста повисло над острівцем*» («*Мольберт*»).

Є в оповіданнях Михайла Блехмана і чимало таких метафор, які, завдяки алюзіям на сюжети відомих світових казок, переростають в алегорії, особливо актуальні для нашого часу. Наприклад, оповідання «*Правда*» - це така собі авторська варіація казки, сумне визнання істини, що влада завжди належить тому, хто володіє медіа-простором, а відтак і своєрідний протест проти інформаційного зомбування, жертвами якого стало й чимало авторових колег по перу.

Іноді проза Михайла Блехмана нагадує химерні сновидіння, гру розбурханої творчої уяви – з королями, королевами, Попелюшками й Дон Кіхотами. Все це зникає так само несподівано, як і з'являється. І ми бачимо то «*казкові черевики з кришталю*», то «*розвалений віз, який колись був парадним екіпажем*».

Одним із головних героїв збірки є Час, про який оповідач нерідко полемізує зі своїми співрозмовниками. Або ж із яким опиняється сам на сам: «*Час вирішив не поспішати, бо його ніхто не підганяв, і, стомлено дихаючи в такт моєму диханню, сів поруч зі мною на червоно-жовту лугову траву*». («*Повість про коня та ослика*»). Попри таку персоніфікацію часу, його плинність для митця є досить відносною: минуле часто переходить у теперішнє, майбутнє розчиняється в минулому, теперішнє застигає, перетворюючись на казовий камінь посеред шляху: куди йти далі? І тут постає проблема вибору. Як в оповіданні «*Книга в розжев'їй обкладинці*»: «*Гірше необхідності вибирати, - подумали ми, кожен про себе, - буває тільки нав'язувана неможливість вибору*». Тема вибору хвилює і героя оповідання «*Вибір*», написаного досить в цікавій алегоричній формі. Чоловік приходить до контори з написом «Катівня», сподіваючись

побачити традиційні засоби для тортур, натомість із подивом відкриває для себе, що найстрашніше катування – це катування вибором, *«бо для того, хто робить вибір - вибору немає»*.

Особливо зворушливою є оповідь *«Вечеря на вулиці Стародавньої Святої»*, герой якої приходить на могили своїх батьків, аби вкотре воскресити у своїй пам'яті найрідніших серцю людей, пережити знайомі епізоди, вперто доводячи самому собі, що часу насправді таки не існує: *«Батьки щось спізнювалися. Зазвичай вони приходять вчасно. Щось їх сьогодні затримало - напевно, дощ над Атлантикою. Ну, нічого, зараз прийдуть»*.

Оповідання Михайла Блехмана – це закодовані, а точніше майстерно сховані між рядків послання. І головне завдання читача – знайти до них ключ. Іноді для цього необхідно кілька разів повернутися до початку і прочитати оповідання знову, іноді – зупинитися на окремих рядках, реченнях. Або ж просто з головою пірнути в океан образів. Спробувати подивитися глибше. Бо ж... саме час збирати метафори.

Анна Багряна